

ملتک احساننده اعتقادم

محترم ملتک بويولك التفاتنه، محترم او قوجيلرلوك استفاده لرينه، اهل
علمائش خالص انتقادلرينه شو دفعه ينه اوچ كتابىي تىقلىيم ايتىك شرفنه
أيوشىم.

برى «اصلاحات اساسلىرى» ملتک بوتون طبللرينه باى خزىنه، ملتک
فنكوريئه، جاناي ترجمان، سياسى اجتماعى ادبى هركىتلرينه درست بى
تارىخ أولدى.

ينه بىرى «شورىيەت اساسلىرى» در، مدنىيەت قانۇنلرى مدنىيەت
حقوقلىرى آراسىندا شورىيەت اسلامىيە مۆكۈنىي رىياضت بىرھانلىرىلە تعىيىن
ايتىك ابچۇن، امانىت قىلىلە مەھىقىت خطوطىلە شورىيەت اسلامىيە شىكللىرى
اساسىلە قاعىدەسىلە رسم قىلىنىدى.

يىد بىرىڭىزدەگى شوكتابى. ربا معاملەلرى فائض مىشىلەللىرى
حىقىقىدە شورىيەت اسلامىيە تعلیملىرىنى بىيان ايدىر. ربا مىشىلەللىرىنى تمام حل
ايتىك اپىكىلە باشلامش ايدىم، توفيق راحىلەللىرى اوزىزىدە مەقصىد كىعېسەنە
أيوشىم، اسلام فەيەلەر ئىنظرىندا مشكىل، اهل اسلام حقىنەڭ دەم مىشىلەللىرى،
تشكىر لىسانىلە سوپەلەيم، تمام حل قىلىنىدى.

محترم اديب عثمان افندى آقچوقراقلى جنابلورىنىڭ قدرت صناعىدەسىلە
رسم قىلىنىش گوزل بر زېنگىلە شوكتابىم يوزىنىي زېنگىلەدم. اسلام رىكتلىرى،
بناسىي، روحى، اجتىهادڭى غایيەسى تمام آچىق تصویر قىلىنەمى مەھارتىلە، كتابىڭ
اڭ بويولك مەقصدى كتابىڭ ماتور يوزىنە جاناي صورتىلە كۆستەرلىدى.

شو اوچ كىتابمى موسقۇوا ياشلارىنىڭ اعانەلرلىلە، خصوصاً بۇزىاش
قارا دىشى بىيىش باى تىۋەلەك تجارت خانەلرلىنىڭ احترام يولىلە كونۇدورلەمش
بويولك ھەنەلرلىلە نشور ايتىم. اوز طرفىدىن كىتاب بازارىنىڭ چىقارىدەم.

ماڭم احساننە اعتقاد ايتىم، احسان ايلە كىتابلىرم بلکە آلنور، اعتزام
كۆزىلە كىتابلىرم بلکە او قولور. باشقەلرلىنىڭ نشرىيە بن دە بلکە موفق

اولورم.

فيورال ۱۹۱۷ سنە.

مۇسىچىار الله

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

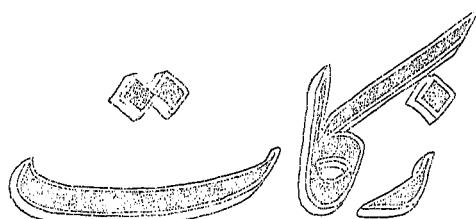
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازىملىار ئامېرى

«واعلموا ان ما غنتم من شيء فان الله خمسه»

«مثـل الـذـيـن يـنـقـفـون اـمـاـلـهـم فـى سـبـيلـالـلهـ كـمـلـهـ حـبـةـ اـبـتـتـ سـبـعـ سـنـابـلـ فـى كـلـ سـبـلـةـ هـشـةـ حـبـةـ .
وـالـلـهـ يـضـاعـفـ لـمـنـ يـشـاءـ . وـالـلـهـ وـاسـعـ عـلـيـمـ .»

صـوـرـهـ مـسـجـيـ جـارـالـلـهـ اـهـمـ

زـكـاتـ ، قـرـضـ ، رـبـاـ مـسـئـلـهـلـرـيـنـيـ تـفـصـيـلـاتـيـلـهـ بـسـيـانـ اـيـدـوـبـ ، خـاتـمـونـلـرـكـ
حـقـوقـلـرـيـنـهـ دـائـرـ اـمـامـتـ كـبـيـ تـحـلـدـ زـوـجـاتـ كـبـيـ مـتـهـ كـبـيـ مـسـئـلـهـلـرـيـ دـهـ
حلـ اـيـتـمـكـ يـولـنـدـ قـرـآنـ كـرـيـمـ آـيـتـ كـرـيـمـهـلـرـيـنـيـ ، شـارـعـ حـكـيـمـ حـكـمـلـرـيـنـيـ
عـلـىـ الـأـجـمـالـ بـسـيـانـ اـيـتـمـشـ رسـالـهـ دـرـ .

هـمـ اـهـتـمـاـ ، هـمـ اـجـتـهـادـ قـلـمـيلـهـ يـازـوـبـ ، خـلـقـاثـ هـمـ اـهـلـ عـلـمـاـكـ اـنـصـافـ نـظـرـلـرـيـنـهـ
كـكـتـابـيـ تـقـلـيـدـ اـيـتـمـ . خـلـقـ شـوـكـتابـنـ ، بـنـ اـهـلـ عـلـمـاـكـ تـبـيـهـلـرـيـنـيـ
اـسـتـفـادـهـ اـيـدـرـمـ . تـاـقـيـامـ دـائـمـ اـلـاـحـقـ اـجـتـهـادـ بـجـلـسـلـرـيـنـهـ دـيـشـيـ ، اـجـتـمـاعـيـ ،
عـلـمـيـ مـسـئـلـهـلـرـكـ هـرـ بـرـىـ اـنـشـاءـالـلـهـ حلـ قـيـلـهـ طـورـرـ .

«وـالـفـيـنـ جـاهـدـواـ فـيـنـاـ لـهـلـيـهـمـ سـبـيلـناـ»

پـتـرـوـغـرـادـ

محمدـ جـلـیـمـ مـقـصـودـفـ مـطـبـیـهـسـیـ ۱۹۱۶ـ سـنـهـ .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سوز بسم الله نسي .

اڭ مەم اڭ مشكىل دىنىي مسئلەلەر دە مەلس شويىتىڭ قىطۇرى ھەم آچىق جوابلىرىنى بىيان ايتىمك آرزو سىلە، شو رسالەمى نىشىر ايتىم . وقتم غىلىت طار ايدى ؟ قلبىم، دىماگم، تفکىردىن زىيادە غەموم ايلە مشخۇل ايدى . حاضرلەكم دە كامەل توگل ايدى . اول حاضرلەنىش مەعلوماتىم دە كېتىخانەم خرابەلرنىدە ضائۇ ئىدى .

شۇ عندرلەرى مەختىرم او قوقىچىلارڭ بويووك التفاتلىرىنە تىقلىيەم ايتىسىم . بىيانىم دە قصورلۇرم بولۇر ئىسىم، مسامىچە ھەم محاكمە مىزانلەرنىدە قصورلۇرم سېپىلىر يە وزن قىيلنور دىلىم .

مسئلەلۈر ئەغرىلىنى بويوكلەگى، وقتم طارلىقى، قلبىم دىماگم مشغۇللەگى لسانىنى قىلمىي سوزدن منع ايدىلر ايسەددە، علم مسئلەلەر يەنەن رغبتىم، دين مسئلەلەر يەنەن احترامم علم مجلسلىرىنە بنى دعوت ايتىدى، بىيان منبرلىرىنە سوق ايتىدى . حاضرلەك قوتىلە توگل، بلەكە رغبەت روھىلە، اجابت ايتىم، انقىياد ايتىم . مطبوعات مجلسلىرىنە، علم اھللەرى حضورنىدە، بىيان منبرلىنىدە شارع حكىمەت قران كەرىمەت جوابلىرىنى او قودم .

گۈرچە عاجز آمد این قىل از بىيان
عاجزانە جنبشى بایيد دران .

شو رسالەدە بىيان قىيلنەچق دىنىي مسئلەلەر - «شورا» صحىفەلرنىدە خلق

مطالعەسەنە عرض قىلنىش مەم مسئلەلەر در .

«ير، تجارت، صناعت نازلۇغلىرىنى زكاتدىن حساب ايتىمك مەمكىنى ؟

اگر دە مەمكىن توگل ايسە، سودا گىرلار اىگۈنچىلەر حىنلىدە زكات عشر كېيى

ئەۋلااد گۈرۈپ پىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامېرى

«فرضلر ظلم او لمازمی؟» سواللری ۱۹۱۵ سنە نويابر ۱۵ چىقىش ۴۲ نچى
عدد شورادى ۷۰۲ صحيفەسىنلە، عرض قىلىمەش ايدى.
مسئلە - مطبوعات صحيفەلرنىدە ياشكى ايسەد، خلق فىكتونىدە سودا گىرلىر
آغزىنندە اسکى او لىسە كىركى.

«ياشكى هم اهمىتلى مسئلە» حىقىدە ذاكر افندى آيوخان جنابلىرىنىڭ
اجتهاىيلە حاضرلۇنىش جوابلىڭ «شورا» صحيفەلرنىدە نشر قىلىنەچى دە ادارە
ظرفىنىن وعد قىلىمەش ايدى. باشلاندى، سوپەلەنور، نهايىت مسئلە حل
قىلىنور، دىلام دە؛ جوابلىڭ ظەوريئە منتظر قالدىم.

لكن سنە باشندە «شورا» على العاده بىندىن كېسىلىدى. جواب درج
قىلىمەش اولگى عىددىنى او قومق، بوڭا كورە، بىڭا مەمكىن او لمامش ايدى.
مرحوم حسن افندى حضرتلىرىنىڭ جنازە سنە، محترم عائىلە سنە تۈزۈمىسىنە
وارمىش ايدىم. آقچۇرۇنلار خانە سنە، محترم عبد الله حضرت سليمان جنابلىرىلى
بىر نىچە دفعە صحبت ايتدىك. اولگى عىدد «شورا» دە محترم ذاكر افندى
آيوخان جنابلىرىنىڭ جوابلىرىنى، ياش حضرتىڭ دلاتلىلە، او قودم.

ياش قىلمە يازلىمۇش بىگۈك او زۇن مقالەيى بىلەك اولگى دفعە دە
او قوب چىقار ايدىم، لكن ۱۴ نچى صحيفە دە «لو كان المطعم بن على
حيأا وكلمى فى هواء النتنى لتركتهم له» حىيىشىدە «النتنى» سوزىنى
«الثنى» ايتىوب ضبىطى بىنى طوقتاتىدى. تعجب ايتىدم، غايىت غوپىپ سوز
بىنم اىچۇن ياشكى بىر كىشى اولادچى ايدى. شو كۈنە قدر او سوزدىن
غۇلتىم دە بىڭا بىتە تائىير ايدەچىك ايدى.

غایيت مشھور حىيىشىڭ سو زۇرۇنىدە اىسکى روایت ثابت ايسە، بىزىدىن
بىنم غۇلتىم بىنم قىلبىم شىكتىلى بىر ضربە ايندرەچىك ايدى. حىرتىلە قالقىدم؛ مرحوم
محترم حسن افندىنىڭ كتبخانەسىنە عجلە ايتىدم؛ حىيىت كتابلىرىنىدە، قران
كەرىم تفسىيرلىرىنە دە «لسان العرب» جلدلىرىنە دە مراجعت ايتىدم؛ لكن
«الثنى» سوزىنى ھېچ بىزىدە بولامادم. آلاى دە قىناعەت ايتىمم، قىلىم
قۇارىنى بولامادى، او ز كتبخانەمە عجلە ايتىدم.

كتبخانەم حىيىت، تفسىير، لغت جەھىيلە غایيت بايدار. او ز «ھفتىك» لزمه
مراجعت زەھەتلەرى دە آساندادر. قايىتمەم، كتابلىرىمە مراجعت ايتىدم.

«الثنى» سوزنده يالڭىز ايىكى روایت وارد، روایىڭ اختلافى ده ماده جهتىلە توگل؛ بلکە يالڭىز هيئەت جهتىلە در. بىرى: ايىكى نوناڭ فتحىسى، اورتادە تانڭ سکونىلە در. سوزىڭ معناسى آفت مصيىت اولور ايىسە، اوپىلە كىلمەلرلەنچى جەملەرى عمومىتىلە « فعلىي » وزنىڭه اولور؛ مويىضىڭ جمعى مرضى؟ « مىت » ئڭ... موتى؟ جاھللىڭ - جەللا؛ اھمەقىڭ - حەمقى؟ « منىن - نىن » سوزۇينىڭ جەملەرى نىنى اولور.

« فعلىي » بېھەتلۈنلە مەفرىدلەنچى وزىللىرى مەحتىر توگل، بلکە معنى ده آفت بولنەق مەحتىردر. « مصروع » سوزۇينىڭ دە جمعى « صرعى » اولور، مقتولىڭ دە جەمعى قىلى اولور.

دېگىرى: «الثنين» روایتىدىر؛ اولگى ايىكى نون اورتاسىندا تا، صوڭ اىكى نون اورتاسىندا جەمع ياسى.

حافظ الامم امام احمد بخضيرلىرىنىڭ مسنن يىنىڭ ئىچى جىلدندى، ٨٠ نىچى صخييفى ده، جبير بن المطعم خضرتلىرىنىڭ ئىچى حدیشى اولمۇي اوزرە «عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لو كان المطعم بن عدى حيأً فـكـلـمـنـى فـى هـوـلـامـ الـثـنـىـنـ اـطـلـقـتـهـمـ لـهـ» عبارەسىلە روایت قىلىنىشىدۇ.

« إنما المشركون نجس » آيت كرييەمسىنڭ حكمىلە اولسە كىركە شارع حكيم رسول كريم عليه الصلاة والسلام خضرتلىرى بىر اسېرلىرى حقىنىڭ «هولام الثنى» دىمىشىدۇ.

احتمال يىرلىرىنىڭ ھەمسەنە مراجعتىلرم بىر كەسىنە حدېشىڭ سوزۇرىينە قىلىم قرار ايتىدى، غفلت قايغولرى سکۈۋەلەن طارالدى، ممنون اولدىم. مەحتىر مذاكر افندى آيوخانىڭ ضبطى البتە خطادر دىيىم؛ بىر نىچە جەتىن: ۱) روایتلىڭ ھېيچ بىرنىڭ «الثنى» سوزى يوقىدر. يالڭىز شو مشهور حدېشى ده توگل، بلکە ھېيچ بىر حدېشى ده يوقىدر. (ث نى) مادەسىننى بايتاق كىلمەلر قران كريم دە ھەم دە حدېشىلەر دە واز ايسەددە، «الثنى» سوزى يوقىدر. ۲) الثنى سوزى مفرد در. قاموساڭ بىيانىنە كورە، جمعى شىيەدر. بوشقا كورە، «هولام الثنى» تۈركىبى لخت جەتىلەدە خطادر. شارع حكيمىڭ لسانى ده را اوپىلەن لسانى ده او قىدر فاھش خطالىردىن البتە معصوم اولسە كىركە.

۳) الثنی سوزی، قاموسات بیاننده کوره، «الذی بعد السید»، و من لرأی له ولا عقل، والفالس من الرأی» معنالریندہ در. دیمک، الثنی سوزینٹ اوج معنای واردر: اصلی یوق اساسی یوق بوزوق فکر معناینده اولور؛ عقلی رأیی یوق آدم معناینده اولور؛ درجه‌سی سیلار درجه‌سندن دون، یعنی مهم مسئله‌لارده سوزی معتبر توگل آدم معناینده اولور.

بوشا کوره، معنی جهتیله‌ده الثنی سوزی حدیث ده درست اولماز. چونکه بدر اسیرلری قریش اٹک بویوک طبقه‌سندن ایدی.

بدر قصه‌سنده محمد بن جریر الطبری حضرتلری دیمش: «لم يختلف من أشراف قريش أحد، إلا أن أبا لهب قد تخلف».

مشهور مشاوره ساعتلریندہ بدر اسیرلری حقنده حضرت عمر «فإن هؤلاء أئمة الكفر وصناديدها» دیمش ایدی.

۴) رسول ﷺ کریم نبی امین علیه الصلوة والسلام حضرتلری اوزرنده مطعم بن عدی جنابلرینٹ ایکی نعمتی وار ایدی.

برگی: بخیض بن عامر بن هاشم قلمیله یازامش مشهور معاهدہ کاغذینی نقض ایسوب، هم رسول علیه الصلوة والسلام حضرتلرینی هم بوتون مسلمانلری هم مسلمانلرلک طرفه ازلرینی محبوب‌لکدن خلاص ایتمک یولنده سعی ایتمش ایکی آدمک اٹک بویوکی مطعم بن عدی حضرتلری ایدی.

دیگری: اٹک زحمتلى مشقتی کونلرینده رسول کریم حضرتلرینی مطعم بن عدی حمایه ایتدی؛ بر وقت قریش ادب‌سزاکلری اذالری حدوددن آشدی، رسول کریم علیه الصلوة والسلام حضرتلری مکہ‌ی براهمق فکرینه کیلوب، بویوک قبیله‌لرلک هو برعینه مراجعت ایتدی؛ قریشدن قورقوب، هیچ بری قبول ایتمک کرامتنه نائل اولمادی؛ غایت آخر مشقتی ایچنده طائف‌دن قایتیور ایکن، رسول کریم علیه الصلوة والسلام حضرتلری مطعم بن عدی حمایه‌سنده جواننده مکه مکرمه شهرينه اوزینٹ سعادت خانه‌سنده داخل اولاپلیدی.

مطعم بن عدی حضرتلرینٹ شو ایکی نعمتنه تشکر هم مقابله یولیله، بدر اسیرلری حقنده «لو كان المطعم بن عدی حيأً وكلمنى في هؤلاء الثنى استركتهم له» دیلی شارع مکیم علیه الصلوة والسلام حضرتلری.

غلبه دقيقه سنه همده سبقت آيتهمش احسانلره مقابله مقامنه «هولاء الشنيه» سوزى البتنه هيچ بر جهته مناسب او لماز ايدي . چونكه دونلره غلبه ايتماك بوپوك غلبه او لماز؛ اهميتلري اعتبارلري يوق آدملى آزاد ايتماك همتى ده، عربلرل او كونگى عادتارينه كبرلرل ينه كوره او قدر بوپوك نهمت حساب قيلنماز ايدي .

بوڭا كوره، «في هولاء الشني» سوزى هيچ بر جهته طوفرى توگلدر . روایت جهتيله ده، لفت جهتيله ده، تاريخ جهتيله ده، مقام جهتيله ده خطادر . شو حدیث - حدیث کتابلرل ينىڭ هر بىندە واردە، غایت مشهور در، «الشني» سوزى ده حاشىه لر ده شرخلور ده حتى لفت کتابلرل ده تمام مضبوطدر . «الشني» سوزى هيچ بر ير ده يوقلدر، خطالق وجهلرل ينى صايقمى خطالق وجهلرل ينى تفصيل ايتمام .

تآدبلاڭ ده حسودى واردە، عادى سوزلرى قراعت يا حکایت ايدر ايكن، انسان خطا ايدر ايسيه، ياخود لىجن ايدر ايسيه، تنبئه ايتماك درستله ماك اهل ادب نظرنده خلاف ادب حركتىلردن حساب قىلنور، ادب هم كرم مجلسلىرنده لخت خطاسى هر وقت عفو قىلنور . لكن قران كوييمڭ آيت كېرىھلرلى، شارع حكيملاڭ حدېشلىرى مستشنادار، ياخود مستشنى اولمىق لازىلدار .

ادب مجلسلرل ينىڭ ادبىلرل ينى بييان يولىدە اديبلرل كورى ديمش:

و مصلح الشكل لدى الحكاية غير حدیث المصطفى والآيه
من غير اذن منه او فرينه قد فاته الادب والسكينة .

متن حدیث ده «الشني» سوزى ينىڭ خطالق وجهلرل ينى بوڭا كوره .

جسارتلە يازدم .

حدیث عباره سنه كوشلەم قرار ايتكىدىن صوك، زکات مسىللەسى حقنەه يازىمچى او زون مقالەيى تىكار مطالعه ايدهچك اولىم، لكن اولگى عدد «شورا» بىن ده يوق ايدي . صورا شىم، آرادم، نهايت اىول ۷ ده اولگى

^{كۈرۈپىسىز}
عىدد «شورا» طابولىدى .

٤٢ نچی علد «شورا» دهگى سواللرى، او لىگى عدد دهگى جوابلىرى البتى دقتىله مطالعه ايتىدىم. اشتباھ يولىلە عرض قىلىنمش سواللر، دىيەلم، آھمىتلى ئىسىدە، جواب يولىلە يازلىش جىمارنى سوزلەر قناعت ويرە بىلولك توڭل ايدى.

سواللرى جوابلىلە مقايىسه ايتىدۇم؛ خاطرمە اناجىل دە منتول مشهور سوال جواب قصىسى خطور ايتىدى.

متى انجىلنىدە، ٤٢ نچى اصحاج دە، (٤٥-٤٢) آيتلرنىڭ قصە شوپىلە نقل قىلىنمشىر:

٤٥ - حىنىڭ ذهب الغريسيون، وتشاوروا عليه، لىكى يصطادوه بكلمة.

٤٦ - فارسلوا اليه تلاميذهم والهيرودسيين قائلين: يا معلم، قد علمنا أنك حق، وتعلم طريق الله بالحق، ولا تبالي باحد، ولا تنظر إلى وجوه الناس.

٤٧ - فقل لنا ماذا تظن، هل يجوز لنا ان نسطى الجزية لقيصر ام لا؟

٤٨ - فعلم عيسى شرهم، فقال لماذا تجربونني يا مراؤون؟

٤٩ - أرونى نقد الجزية! فأتوه بدینار.

٥٠ - فقال لهم عيسى لمن هذه الصورة والكتابة؟

٥١ - قالوا لقيصر. حىنىڭ قال لهم: اوفوا ما لقيصر لقيصر، وما لله لله!

٥٢ - فلما سمعوا تعجبوا، وتركوه وانصرفوا.

اناجىلنىڭ روایتنىڭ كورە، عيسى عليه الصلاة والسلام حضرتلىرىنى مكر طوزاقلرىنى توشورماك قىسىلە، دىشمنلىرى فريسيلىر او زلرىنىڭ تلمىزلىرىنى، ھم دە هيروديانلىرى عيسى حضورىنى كوندورمىشلەر. فريسيلىر روما قىصرلرىنى اطاعت آيتىمەمك طرفدارلىرى اولوب، هيروديانلىر - روما قىصرلرىنى اطاعت طرفدارلىرى ايدىلەر. شو زمان لسانىلە تعبير ايدىر ايسەتكە، فريسيلىر صول پارتىيە اعشارلىرى اولوب، هيروديانلىر اوڭ پارتىيە آدملىرى ايدى.

سياسى ايىكى پارتىيە آدملىرى عيسى حضورىنى كلوب دىيدىلە:

يا معلم، سوپىلە بزە روما قىصرلرىنى جزييە ويرمەك، نالوغلىرىنى تولەمەك بزە جائز اولورمى؟

تورات ده، تشنیة الاشتراع سفریناڭ ۱۷ نېچى سورەستىنە، ۱۵ نېچى اىيت ده موسى علیيە الصلة والسلام حضرتلىرىنىڭ شريعتتە كورە، يات يېرلەك پادشاھلەرە اطاعت اىتماك يەودلۇرە عزام ايدى.

فرىسييلرەك سواللىرىنە عيسى علیيە السلاماڭ جوابى تورات حىكمەنە موافق اولاچق اىسە، روما قىصرلىرىنە جزىيە ويرماڭ جائز دىكلىر دىيمك لازم اولاچق ايدى. عيسى علیيە السلام بولىلە دىيەچىك اىسە، قىصر مامورلىرى عيسى علیيە السلامى قتل اىتىدەرەچكلىر، جىسى اىدەچكلىر، تعذىب اىدەچكلىر ايدى. يعنى عيسى علیيە السلام صوراچىلارنىڭ مىكى طوزاقلىرىنە تووشەچاڭ، مكارلۇڭ مقصىللىرى ده حاصل اولاچق ايدى.

لكن رسول حكيم عيسى علیيە السلام مكارلۇڭ مكارلىرىنى آڭلادى. شەم حق، شەم الزامى جواب، ويرماڭ يولىلە «قىصىرلىرە تىوشەقلەرى قىصرە، اللەڭ حقلەرنىي الالەڭ اوزىزىه ويركۈز» نىنىڭ.

حاجى أحمد افندى أميرلەك سوالمىرى، ذاكر افندى آيوخانڭ جوابلىرى بۇ نىپەنچەن ئازاجىياڭ سوال، جواب بۇ قىسىمەنە شابېھەر، درىست، حاجى أحمد افندى أميرلەك سوالمىرى مىكى يولىلە توگل ايدى. لكن اىشكى حق، بىرى حكىومت نالىرغى، بىرى شارعاعڭ زكاتى، تىشارض اىتكىدىن صوك، ظلم اولمۇ، جىبر اولمۇ نىچۇن يالڭىز شارعاعڭ زكاتىنى توجىيە قىلىنى؟

حىكىومىنى خوفىڭ تائىرى بولنەش اىسە، شارع حضورنىڭ تأدب وظىيەسىلە لااقل، «ايىكى حقدىن بىرى ظلم اولمازمى؟» دىيمك ادب اقتضاسى دىگلەمى ايدى؟

سوال مقامىنىڭ، دىيەلم، هەر تەببىر جائزدر. لكن هەر جواباڭ اوزىزىھە كورە رعایەسى لازم ادبلىرى واردە. مەحتۇم ذاكر افندى آيوخانڭ جوابلىرىندە رعایەسى لازم اسلوبلىرى بن كورەممەم.

عيسى علیيە الصلة والسلام شريعتتىنە فرض يىا واجب صىقە يوق ايدى. نصرانىيت دە صىقەلۈك ھەممىسى نافىلەدر، تطوعدار. نصرانىتىڭ تطوع حكىملەرنىڭ دە قىاسىتى حضورنىڭ عيسى علیيە السلام حضرتلىرى تأدب ايتوب، ~~ئەقلىدەر كۈلەنەلۈغىرى يانىنە نافەلە صىقەلەرى دە اسقاط ايتىدەدى~~ ذاكر افندى

آیو خان جنابلاری ایسه، زه مسنوالراث نالو غلری یانسنه اسلامیتىڭ اڭ بويوك رکنلىرىنى. اڭ قىلىقى فرضلىرىنى ده اسقاط ايتىمك جىمارتىئە اقدام ايدى بىلدى. اڭ بويوك بىر رسول اڭ جواپىلدا، بىز مىسىز ئادى بىر معلمك جوابى آراسنە شو قىدر فاھش تفاوتىڭ سبېي نە در؟

بىر طرف ده نېيلىكىن، بىر طرف ده عادىللىكىن باشقە مناسىب بىر سبېب يوقىر. اڭ موجز جواب شودر.

صوڭره، چوات منبرىنە ذاكر افندى اغىغانىڭ لسانى علم منبرلىرىنى او قىسىر مناسىب توگىلدىر. خصوصاً ۱۱ نېچى صحىفەدە، اولگى باغانىدە، اولگى آلتى يول - علم منبرى اوزرنىدە، فقيه لراث يوزلىرىنى خطاب يولىلە سوپىلەنەچىك سوز توگىلدىر.

فقيه لراث منبرلىرىنى ذاكر افندى يىنڭ اعتراضلىرىنىڭ بىضۇلىرى بلکە أكىرىمى مساحله قالمىلە يازىلمىش، صاي ملاحظە لسانىلە سوپىلەنەن اولسە كىرك.

مەللا: او طون سىمىي مباھلىرى آيت كرييەلر ئەممەنلىك فقيه لراث استشنالىرىنى ۱۰ نېچى صحىفەدە اىچىكىنچى باغانە اخىرنىدە ذاكر افندى يىنڭ اعتراضى او قىدر قوتى اولماسە كىرك.

چۈنكە او طون كىبي قامش كىبي نباتات كىبي مباھلىرى ھەممىسى انسانلىرىڭ ھەممىسى آراسنە مشتىركىلەر. مباھلىرى دە زکات كىبي عشۇر كىبي شىلىر متصور دىگىلدىر. بوڭا كورە، حكم زكائىن مەستىنادر، بلکە مەستىنى اولمۇ لازىم، ياخود آيت كرييە عمومەن مباھلات داخل دىگىلدىر.

اگر دە آغاچلىق مباج اولماسە، بلکە بىر آدم او زىيىڭ خصوصىي ملک يىرنىدە او طونلىق اىچۇن آغاچ او سىدرر ایسه، او وقت او طوندىن عشىر واجبلىگى فەقە سكتابلىرىنىدە آچىق تصريح قىلىنەشىدۇر.

قلدرت الاهىيە ايلە، ياخود دىيەلم، طبىيەت تىببىيەلە حبوب سىمىي شار كىبي شىلىر خلق قىلىنەش اىكىن، البتىن انسانلىرە حيموانلىرە غىدا اولمۇق اىچۇن خلق قىلىنەشىدۇر. لكن يىر يوزلىنىدە او رمانلىر، باشچەللىر، جىنلىر آشاقىلىقلۇر خلق قىلىنەش اىكىن، كىسىمك ياقەق اىچۇن توگىل، بلکە انسانلىرىڭ حيموانلىرىڭ حىياتلارىنى لازم او لاچق مادەلری حاضرلەمك تخليل ايتىمك اىچۇن خلق قىلىنەشىدۇر.

بوڭا كوره، آغاچلاردن زكات ويرىز! تعبيرى شازع حكيمىڭ لسان ادبىنده وارد اولاماز. چونكە تshireen لسانى الوهيتىڭ ئاك بويوك مەقصدلارينه مخالىق اولاماز. او طونلىق ايچون صرف قىلنهچق آغاچلار بىر كەتلى عدالتلىق هيئەت اجتماعىيەدە مباج اولور، يعنى ھەمە انسانلار آراسىندا مشترىك بىر كەت اوولور. مباج دە زكت، عشر كېيى حصەلەر متصور توگلەدر.

لەن بىر انسان او زينىڭ خصوصى مىلەك يېرىنى آغاچلىق قىلوب، آغاچلىرىنى او طونلىق ايچون كېسىر ايسىدە، قران كرييمىڭ آيت قطعىيەسىنىڭ آچىق حكىمەنە كوره، او طونلىن عشر واجب اوولور. حنفيلەرك بىدائىع كېيى ھەدايە كېيى اڭ معتمىپ كتابلىرنىدە شو مىسەلە تshireen قىلەنەشىدەر. او طون مىسەلەسى حقىندە فقيەلەرك سوزلىرى غایيت اساسلىدىر. بوڭا كوره، ۱۱ نېچى صحىفەدە أولىگى آلتى يۈل جواب مېبرىيە علم قىلمىنە مناسىب اولماسىدە كىركە.

بىگۈلەك او زون مقالە زەھىت سىزگەنە عجلە قىلمىلە يازىمىش اولساھە كىركە. قران كرييمىڭ آيت كرييملەرى حقىندە دە شارع حكىمەنە حىدىشلىرى سەنتلىرى حقىندە دە، فقه كتابلىرنىدە آچىق بىيان قىلەنەش مىسەلەلەر حقىندە دە محقرم ذا كەر افندى آيوخان جنابلىرىنىڭ سوزلىرى قناعت ويرەبىلەك شورفندىن مەحرۇمەدر.

اسلامىيەتىڭ زكت كېيى، عشر كېيى، خمس كېيى غایيت حكىمتلىق مۇسسه لەر يېنە نالوغ كېيى يات اسلاملىق طاقىمچى جىسارىتى، حریت دەعوا لرىيە كوره، دىسەلم، جائىز در. لەن زكت ايلە نالوغلىرى آيورمامق قصورى جواب قىلمۇرىنى، خصوصاً ذا كەر افندى آيوخان كېيى فقه مەھبىلىرىنىڭ ھەممىسىلە اشتغال يېتىچى ياش مەجتەھىلەرە ھەمتلىق مەعلملىرە مناسىب توگلەدر.

نالوغ هىچ بىر صورتىلە اسلامىڭ زكتاتنە مهارض اولاماز. يېر نالوغى - يېرڭى مۇونەسىدەر، يېردىن استفادە ايتىمك حقىنە مقابىل تعىين قىلەنەش مىشۇرۇم ھەم معقول بىر وظيفە در.

تجارت نالوغى - حقوقىڭ مۇونەسىدەر، مەملەكت اىچىندە حقوق عامەدىن استفادە ايتىمك مقابىلنە تعىين قىلەنەش مىشۇرۇم بىر وظيفە در.

حقوقلىڭ بىرى، فائىدەلەرك بىرى مقابىلنە دفع قىلەنەچق مال - هىچ بىر صورتىلە زكت اولاماز. زكت دە خالصى اولمق؛ يعنى حق ياخود فائىدە

ئەم قابىلىنىڭ او لمامق لازىمەر.

صوڭىز زَكَات ده، عشىر ده اسلامىيەت شورىتىر، زَكَات ده عشىر ده عبادت معناسى اصلدر. دولتلىرىڭ هەرنىدە، اسلام دولتى اولسە ده اولماسى ده، خالقىڭ ھەممىسىنە بىراپتۇر اولمۇق اوزىزە، نالوغلار تەھىيەن قىلىنۇر. نالوغ، بىزىم فقىيەلرلىڭ لىسانىيەلە تعبىير ايدىر ايسەتك، ضرېيە ياخود ناشىئە تسمىيە قىلىنۇر. ضرېيە سوزى نالوغ سوزىنىڭ حرفىيأ تۈرجمەسىدە.

اولىگى عصرلارلىڭ هەرنىدە ضرېيەلر وار ايدى. ھىچ بىرى ھىچ بىر وقت فرض واجب زَكَاتلاره تطوع صدقەلەرە معارض اولمادى، خالق قىلىنسادى.

محترم ذاڭىز افندى آيوخان جنابلىرى تىكىفتاتى بىر طوفە بىراقوپ مىنھب اماملىرىلە اوزىنىڭ شىرىكلىرى كېبى صحبت ايدى. الفت حاصل اولىقدىن صوڭ، دىيەلم، كىلفت ساقىتىر. لەن احترام باقى اولمۇق لازم اولسە كىرك؟ اهل اجتىهاد سوزلىرىنىڭ قىيمىت علمىيەلرینى انسكار ايتىمك لازم اولماسى كىرك؟ مىنھب اماملىرىنىڭ حضورىندە تىز چوڭىمك ادبلىرىنىڭ باش ئارتىق طغىيانى ده. فائىە سىز بىر حىركەت اولسە كىركى.

درست، تقلید ايتىمك، يىعنى مىنھب اماملىرىنىڭ سوزلىرىلەللرمىزى آياقلرمىزى عقللرمىزى اختيارمىزى باغلامق جائىز توگلىرى، بلکە حراملىرى. لەن مىنھب اماملىرىنىڭ غایيت بويوك غەللىرىنىڭ غایيت كېڭىش معلوماتلىرىنىڭ عمۇرمۇڭ نەھايەلرینە قىدر استفادە ايتىمك لازىمدىر، بويوك شەرفلىرى.

تقلید مىسکىنتىلە، تقلید اسارتىلە - استفادە ھەمتىرى، آراستىدە تفاوت. غایيت بويوك اولسە كىركى.

اوزون مقالە سوزلىرىنىڭ انتقاد يۈلىلە عرض قىلىنەچقى ملاحظەلرەم بورادە تمام اولدى.

غایيت بويوك، ھەمم روسييە مىسلمانلىرىنىڭ ملى دىنى حاجتلىرىنى تأمىن. جەتىلە فوق الخايمە مەم موضوع ده اوز رأىسى، اگر دە موفق اولۇر ايسەم، قرآن كەرىمەڭ شارع حكىمەڭ قطۇرى قرارىنى صوڭ سوزىنى بىيان ايتىمك آرزو سىيە، زَكَات مسئلەسى خىندا «شورا» صحىيەلرۇندە بىر نىيەنە مقالە نىشۇ ايدىم دىيدم.

زَكَات اسلامىڭ ئىش بويوك ئىش ھەم بىر كىنلىرى. روزە تىقىندە اوزون بىر كىتاب، يازىدم، ھەم مەشكىل مسئلەلرینى حل ايتىم، ياخود حل ايتىم،

پولنده اجتهاد ایتلام. روزه مسئله‌لری اسلامیت دنیاسنده کونلارڭ بىزىدە حل قىلنه بىلور ايسىه، انشاءالله، بىنم كتابىمە موافق صورت دە حل قىلنه چق. «اوزون كونلار دە روزه» كتابىم جهتنىن بىنم قلبىم ايمانم تمام مطهۇئىنلەر. مطبوعات صحيفەلرندە دينى مسئله‌لرە دائىر نشر قىلنه چق مقالەلرمى موصوعلارڭ بىزىدە حصر ايتىمەمك آرزوسىلە، زکات مسئله‌سىنىن مقلام، ربا مسئله‌سى، تىصدىد زوجات مسئله‌سى، خاتونلارڭ امامتلىرى مسئله‌سى، متىعه مسئله‌سى حقىندا على الاختصار بىر نىچە سوز عرض ايتەيم. ربا مسئله‌سى حقىندا «شورا» صحيفەلرندە اوزون متىعه مقالەلر نشور قىلنىدى، لەن شو كونىگى باشقۇلارڭ معاملەلرینى حل ايتىبىلەچاك بىر سوز «شورا» مقالەلرندە يوق ايدى. داملا شهاب الدین حضرت شرف امضاسىلە، تىصدىد زوجات حقىندا «شورا» دە بىر سوال نشر قىلنىش ايدى. بىر وقت، شو مەم مسئله مەناسېيىلە، بىن بىر نىچە مقالە نشر ايتىش ايدىم. شو كون «شورا» صحيفەلرندە تىصدىد زوجات مسئله‌سىنى دە رايىھى بىر مقالەدە على الاختصار عرض ايتىيم دىلىم. رباء تىصدىد زوجات، زکات، امامت، متىعه مسئله‌لرنى بىنم بىيان مناظره اصىرلىلە اولماز، بلىكە انشاءالله بىيان يوليلىه اولور.

II

قرض - ربا

قرض، ربا سوزلارىنىڭ معنالارى شو كون آدم بالالرىنىڭ ھە بىزىدە خصوصاً تجارت آدملىرىنىڭ البتە مەلۇمەدر.

قرض معاملەسى انسانىت دنیاسنده غایيت اسکى معاملە در. قرض معاملەسى غایيت سادە غایيت بىسيط بىر معاملە ايسەددە، هىئت اجتماعىيە معاملەلرندە مدنىيەت دنیاسنده قرض شو كون فوق المعايىه فوق العادە بويوك اهمىيىتلىرى حائز اولدى. مدنىيەت دنیاسنڭ بويوك دولتلارڭ سىياسىلىرىنى دە اقتصادلىرىنى دە فەقىهلەرىنى دە شو كون قرض مسئله‌سى ھە مسئله‌لەرنى زىيادە مشخۇل ايتىدى. **ئەقىلەتكەنلەرى مسئله هىئت اجتماعىيەدەڭ بويوك ئىشلە ئەنلىك مسئلە اولدى.**

اول ده مرحمت يوليله اهانه اولمك صفتيله باشلاندش قرض معامله‌سي شو كون مدنیت دنیاسنده تجارت‌لرگه صناعت‌لرگه زراعت‌لرگه اگه بویوک عاملی، مدنیت معامله‌لرینگ اگه بویوک وسیله‌سي او لدی. شو سکون سیاست دنیاسنگ اگه بویوک تدبیرلری، مدنیت دنیاسنگ اگه بویوک انواری ثمره‌لری قرض برکه‌سیله تأمین قیلور.

شو سکونگی قرض اولگی قرضان تمام عینی ایسه‌ده، بعض جهتلور دن غایت اهمیتلی آیورمه‌لری ده وارد.

اولگی وقتانگ قرضلری قارن طویدرورلق قدر اولور ایدی. شو کونگی قرض قارون خزینه‌لرینگ بر قاج هنای قدر اولور.

اولگی زمانلرده اگه فقیر آدم قرض آلور ایدی؛ شو سکون اگه باي آدم اگه باي شرکت بلکه اگه باي دولت قرض آلور.

اولگی زمانلرده حرکت‌دن اشدن عاجز آدم قرض آلور ایدی؛ شو کون اگه بویوک اسلره اگه مقتدر آدم، بلکه اگه قوتلی دولت قرض آلور.

اولگی وقتانگ آچلق يالانخاچلق کبی عادی اگه اوفاق حاجتلری دفع ایتمک ضرورتی ایچون قرض آنور ایدی؛ شو کون مدنیت دنیاسنگ اگه بویوک حاجتلرینی ترقیات‌لرگه اگه صوڭى درجه‌لرینی تحصیل ایتمک تأمین. ایتمک مصلحتی ایچون قرض آنور.

انسانلرگه فقیرلرگیله برابر انسانیت دنیاسنده طوغمش قرض معامله‌لرندن هم عادی هم طبیعی اولمك اوزره تجارت دنیاسنده ربا معامله‌سي ده طوغىدی. تجارت دنیاسنده ربا معامله‌سي ده غایت اسکىلەر، سورىيەدە مصرا ده بابل ده روماده یونان مملکتلرندە غایت اسکى زمانلرده ربا معامله‌لری شائع ایدی.

انسانیت دنیاسنده غایت قدیم ربا معامله‌سي حقنده — اهل علمگ سیاسیلرگه اقتصادیلرگه فقیرلرگه اخلاقیونگ نظرلری ده غایت فاحش صورت ده متخالفدار، متناقضدر.

انسان ربا مسئله‌لرینی دقتله ملاحظه ايدر ایسه، ایکى طرفڭ دليللرینى ده تھامىلە احاطە ايدر ایسه، هر ایکى طرفڭ دليللرینى مجبوريتله قبول ایتوب، متناقض نتىجه‌لری قطعىتىله اعتقاد ايدر، بلا تردد قبول ايدر.

مدنیت، تجارت دنیاسنده فرض - ربا معامله‌لریناڭ غاییت بويوڭ
برکتلری فائىدەلری، انسانیت دنیاسنده ربا معامله‌لریناڭ غاییت دەشتلى
مفسىلەلری، غاییت مەلک ضررلری خسارلری دە توفيق قبول ايتىز ھم ايدەمەز
صورت دە تعاوض ايتىمىشلار.

بۇڭا كوره، ربا معامله‌لری ھم عملی ھم نظرى جەتلەڭ مشكىل
مسئلەلردن اولمىشلار. حتى موافقات صاحبى امام شاطبى، فرق صاحبى
امام قرافى كېيى بويوڭ فقيهلر ربا مسئلەلرینى حل ايدە بىلەكىن عجزلرینى
انصاف لسانىلە اعتراف ايتىدىلە.

امام شاطبى حضرتىلرى الموافقات دە دىمەش: « ويقى النظر، لم جاز مثل
هذا فى غير النقادين والمطعومات، ولم يجز فيهما؟ محل نظر قد خنى وجهه
على المجهولين. وهو من أخفى الأمور التي لم يتضح معناها إلى اليوم ».
ربا مسئلەلریناڭ مجتهدىلری دە عاجز ايدىر قدر آغىلغى غامضلىگى بىشى
مەلۇم ايدى، شو دقىقەدە كۆزىم اوڭىنە نور كېيى حاضردر. ربا مسئلەلرینە
اسلامىتىڭ نظرىنى دە بن تىقىسىس ايدىرم، اسلام فقيهلریناڭ گۈزىل
بىيانلارينى دە تقدىر ايدىرم، احترام ايدىرم. بىر وقت « قواعىد فقهىيم » دە
ربا مسئلەلرینى بىيان ايدەيم دىمەش ايدىم، نصىب اولمادى. « دينى اچتماعى
مسئلەلرلەڭ » نظرىنى انتقاد مىناسېتىلە « ملاحظەم » دە ربا مسئلەلرلىقى حقىندە
او ز نظرمى يازمىش ايدىم.

« ملاحظەم » دە (٤٥-٤٧) صحىفەلر دە ھم دە (٢٦-٢٧) صحىفەلر دە ربا
معاملەلرینە دائىر استطراد يولىلە موجز جملەلر يازلىمىش ايدى. لەن ربا
مسئلەلرینى حل ايتىدم دعواسىلە توگل ايدى، بلکە حل طرىقلۇنىڭ بىرينى
مثال ايتىماك يولىلە ايدى. ربا مسئلەلرینى يا اوپىلە يىا بويىلە حل ايتىماك البتە
ممکن اولا بىلۇر دىمەش ايدىم. حتى باشقىلە شو كون معروف نظاملارينە
گۈزىل گۈزىل تىدىلات ويرمك احتماللارى دە بىعىد توگللىرى دىمەش ايدىم.

ايىدى شو دفعە شو مقالەم دە دەما زىيادە تفصىل ايدەيم.
سماوى دىنلىرىڭ ھەرىرى ربا معاملەلرینى شىكتىلە صراحتلىق قطعىتىلە

تحريم ايتىمىشلار.

ئەۋلاد گۈرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقلە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيارمىسلا ئامېرى

تورات ده، سفر الخروج ده، ۲۲ نچی اصلاح ده، ۲۵ نچی آیت ده دیمش:
 «اذا افروضت فضة لفقیر من شعبی ممن عندك فلا تكن له كالمرابي.
 لا تضعوا عليه ربا.»

يعنى: بني اسرائيل فقيرلرينىڭ بويىنه كوموش پارهلىرى قرض ايدر
 ايسەڭ، فقير او زرىنه ربا وضع ايتمە.

تورات ده، سفر تثنىه ده، ۲۳ نچی اصلاح ده دیمش:
 «لا تفرض أخاك برباً في فضة أو طعام أو شيء آخر مما يفرض
 بالربا.» (۱۹)

«بل الاجنبى اياه تفرض بالربا. و اخاك لا تفرضه بالربا. لكن يبارك
 الرب الاهك جميع اعمال يديك فى الارض التي انت داخل لعقولكها.» (۲۰)
 يعني: «دين قارندشلىرىنه قرض ويوسىڭ ربادن صاقلان. يات
 آدمىلردن ربا آل، دين قارندشلىرىنه قرض ويروز ايسەڭ، رباسز ويبر.
 سنڭ رباث هر بر اشڭى بىركىلى قىلور.»

توراتىڭ شو آيتلرینىڭ نصوصىنە كوره، يهود فقيهلىرى يهودىلرگ اوز
 آرا معاملەلرۇندا ربا معاملەلرۇنى قطۇنى صورت ده تعرىم ايتمىلور.
 يهودىلرگ بىرى يهودىلەن ربا آلسە، ياخود ربا ويرسە، يهود فقيهلىرىنىڭ
 هر وقت على العاده شىتلرىنە صراحتلىرىنە كوره ربا آلوجى ده ربا ويروچى ده
 يهودىلرگىن چىقمىش حساب قىلنور.

محتاج يهودىلرە حاجت ساعتلرۇندا قرض ويىمك اعانە اىتماك مساعده
 اللىنى او زاتمىق يهودىلرگ هر بويىنه تورات حكمىلە يساخود فقيهلىرىنىڭ
 اجتهادىلە بر فرض وظيفە كېي اهتقاد قىلنور. محتاج يهودىلرگ فقيرلىكلرى ده
 مسکىنلىكلرى ده شرط توگلدر. باي يهودىلرگ بىرى بر تقدىر بر عشار حسىبىلە
 محتاج قالور ايسە، اعانە اىتماك قرض ويىمك فرض اولور. معذور محتاجلۇ
 دلوپاي اولور ايسەدە مساعده ايانە اللرىنى او زاتىق عاجز مسکىنلارە
 صىقە ويىمكىن دەما زىيادە ثوابلى حساب قىلنور. چونكە عاجز مسکىن آدم
 خلقڭ خيراتلىرىنى او زىيىنڭ حاجتلىرى يولىندا هلاڭ ايدر، اما مثلا باي
 سوداگر، قىدرتلى بىر صانع خلقڭ ايانەلرۇنى بىرگەت يوللۇندا صرف اىتقوب
 خيرات حاصل اىبر، ملتىڭ ثروتنە بايلق ويروز.

يەودىلرڭ اوز آرازىنە ربا معاملەلرى شىقىلە تھرىيم قىلىنىش ايسەد ؟
توراڭ آچىق عبارەسەنە كورە، يات ملتلىرنىن ربا آلمق مىشۇرۇغ بىلگە
مطلىوب قىلىنىشىر :

«بىل الاجنبى، أياه تقوض بالربا» جملەسى امر كېپى بىر خطايدىر .

يات ملتلىڭ ماللارنىڭ ملكلەرنىڭ حرمىتى عصمتى نفى اينىك اعتقادىلە
اولسە كىركى، ياخود يەود فەيەلرینىڭ اجتهادارىينە تقايىد مىسکىتىلە اولسە كىركى ،
اسلام فقيهلىرىنىڭ بعضاىرى فقه كتابلىرىنىڭ بعضاىرنىدە «مسلم اىلە يات ملت
آراسىنە ربا معاملەلرى حلالدر» دىدى .

تمام آچىق غايىت باطل بىر دعوى در . قران كريم يەود فقيهلىرىنىڭ شو
مىسئىلە حقىنە صوڭى درجه تھورلىرىنى معجز بلاغتىلە باطال اىتىمىشىر :
«ذلک باههم قالوا ليس علينا في الأميين سبيل . ويقولون على الله
الكذبة، وهم يعلمون .

«وَإِنْ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوَنُ السَّنَنَهُمْ بِالْكِتَابِ لَتَخْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا
هُوَ مِنَ الْكِتَابِ . وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ . وَيَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذْبُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ .»

شو آيت كۈريمەلرڭ بىيانلىرىنى كورە، يات ملتلىڭ ماللارنىڭ ملكلەرنى
يەود فقيهلىرى يەودىلرە حلال حساب ايتىپ ؟ شو عقىدەلرینى دە للەڭ كتابىنە
اللهڭ خطابىنە اسناد ايدىلرلۇ .

شو دعوالرىنىڭ ھەر بىرى، قران كريمىڭ بىيانىنە كورە، باظىلدر، آچىق
يالاندر . ھەر بىر انسانىڭ ماللارى ملكلەرى مەحترىملىر، باشقەلرڭ ھېيچ بىرىنە
حلال أولماز . ماللەڭ ملكلەڭ بىلگە عمومىتىلە حقوقڭ حرمىتى دىن ثىرەسى
تۆگل، بىلگە انسانلىرىڭ ھەر بىرىنە انسانىت بىر كەسىلە انسانىت شرفىلە احسان
قىلىنىش بىر امتیازدر، مقلۇس بىر حقدىر .

يات خلقىڭ ماللارنىڭ ملكلەرنى حلال صايىق عقىدەسى سماوى دىنلرلە
ھېيچ بىزىدە بولۇنماشىلار . سماوى كتابلىڭ سماوى دىنلرلە بىرىنە بولىلە
عقىدەلرلىرى اسناد اىتىك آچىق يالاندر، افتراادر، سماوى دىنلرلە عەلتلىرى
حضورىنىڭ بويولكە بېتالىلار .

ئەۋلاد گۈرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچى ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيا مىسلاр ئامېرى

« ويقولون على الله الكذب وهم يعلمون . »
 انسانلرگ ماللرنده جانلرنده عرضلرنده حقوقلرنده حرمت ، عصمت - دار
 اعتباريلده ، دين برکه سيلده توگل ، بلکه انسانيت شرفيله در . شو حقيقىتى
 « قواعد فقهىه » ۵۵، ۸۴ نچى صحيفه ۵۵، هم « ملاحظه » ۵۵، ۳۲ نچى صحيفه ۵۵ .
 يازمش ايديم .

بزده غايت مشهور بر نيقه اوهام وارد . برى حربي كامەسىلە كفر
 سوزىنى مزادى كېيى وهم ايتمك . شو وهم بزده غايت شائىدر . حتى
 ابىدايى مكتب كتابلىرىنە دىرىج قىلىنىشىدر . فقە كتابلىرىنە فاسد ، باطل
 معاملەلرڭ جوازى دە شو وهم اوزىرينه تأسىس قىلىنىشىدر .
 يات ملتىردىن ربا آلمق يهودىلە عقىدە سىنە حلالدر دىدك . اوز
 آرالرندە ربا معاملەلرى يهودىلە شەكتىلە تحرىم قىلىنىشىدر دىمىش ايدىك .
 لكن اوز آرالرندە ربا حراملغى حاجىت صورتلىرىنە مخصوصىدر . اما تجارت ،
 صناعت يولنىدە ويولمىش قرضلردىن ربا آلمق جائزدر ، حلالدر . بىر يهودى
 يىيمك ايچىمك كىيمك كېيى ضرورى حاجتلرى ايچۈن دىيگر بىر يهودىدىن
 قرض آلور ايسە ، شو قرضڭ رىباسى حرام اولور ، لكن تجارت دە صناعت دە
 زراعت دە استفادە ايچۈن يهودى يهودىدىن قرض آلور ايسە ، شو قرضڭ
 رىباسى حلال اولور . چۈنكە فائىدە يالڭىز عملدىن يالڭىز مالدىن حاصل
 اولماز ، بلکە عمل ايلە مالدىن حاصل اولور . عمل صاحبى ھەملىلە ، مال صاحبى
 ماللىلە فائىدەن حصە آلاپىلور .

بر طرفىدىن مالڭ ، دىيگر طرفىدىن عملڭ شركتى شريعت اسلامىيە
 نظرىنى دە جائزدر . اسلام فقيهلىرى شو نوع شركتى قراض نامىلە تسمىيە
 ايىدلار .

شو قراض معاملەسى « يا ايها الذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بغيركم
 بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم . » آيت كريمەسىنىڭ عمومىدە¹
 داخلدر .

ايکى طرفڭ هر برى معاملەلرە اهل اولور ايسە ، مالڭ مقدارى تىمام
 معلوم اوlobe ، فائىدەن هر بر طرفڭ حصەسى جزء شائع اوامق اوزرە تعىين

قىلنىمش ايسه، عاملڭىز حرىتىنە اختىيارىنە هېچ بىر حىل قويولماش ايسه، شو تقدىرلر دە قراپ معااملەسى درست اولوب، فائىدەن تھىين قىلنىمش حصەلر اىكى طرفات، ھە بىرىنە حلال اولور.

فقەكتابلىرنىڭ رىبا مىسئۇللىرىنى اجتىهادلە اهتمامىلە اوزۇن و قىتلەر مطالعە ايتە كىلدىكىن صوڭ، رىبا مىسئۇللىرى حقنىڭ بىنم قىلبىھە بىر نظر الهاىم قىلنىدى. او نظرمى قران كىرىمڭىز نصوصىلە، اسلامىيەتىڭ روحىلە، مجتەلەرلەرلە زىيانلىرىلە وزن ايتە طوردم. رىبا مىسئۇللىرىنى باشقۇ معااملەلر ئىنى خىل ايتىمك يۈلەنە شايدىك مفید اولور أمىكىلە، او نظرمى بىر فرضىيە آلمق اوزۇر قبول ايتىم.

او نظرمى «ملاحظە» مەدە (٤٧-٤٩) صحىفەلر دە، ٢٨ سطر دە، مختصر ايسەدە، آچىق صورت دە بىيان ايتىمش ايدىم.

فرض اىكى نوع اولور دىيمىم: بىرى استهلاڭ قرضى، بىرى استخصال قرضى. اولىگى قرض احسان، اعانە اساسلىرىنە مبنى اولوب، رىبا حرام اولور. اىكىنچى نوع قرض - تجارت ھە كىسب اساسلىرىنە مبنى اولوب، فائىدەن حصە آلمق مشورع اولور دىيدىم.

انسان ضرورى حاجتى اىچۇن قرض آلور ايسە، او يە قرض شريعت اسلامىيە حكىمنىدە احسان ھە تعاون اساسلىرىنە مبنى اولور؛ قرض مقابىلە فائض آلمق البته حرام اولور.

ھىئىت اجتماعىيە دە انسانلارڭ بىرى محتاج قالۇر ايسە، عمومى سومايمى دەن ياخود خصوصى كىسە دە احسان يَا قرض طرىقىلە او انسانڭ حاجىتلەرىنى دفع ايتىمك البته واجب اولور. انسانىت وظيفەسى دە اسلامىيەت فريضەسى دە شودۇر.

شۇ كۆنگى مانىيەت نظاملىرنىدە او يە قرضلىرى مقابىلەنە فائض آلمق مشورع ايسەدە، اسلامىيەت حكىمنىدە قطعى حرامىلار.

مدىنيت تزاحم اساسلىرىنە مبنى ايسەدە، اسلامىيەت بلکە عمومىيەت ھە دىيانىت تراجم اساسلىرىنە تأسىيس قىلنىشىدۇر. مدىنيت يەلكە تناھىب مسابقه لەرىنە **ئەۋەدۇت ئەيدىرى** اما اسلامىيەت تواهب فضياللىرىنى تەھلىم ايدىر. مدىنيت اوزىنڭ

بالاً لريني مبارزه يوللرينه سوق ايدر ايشه ده، اسلاميت مؤمنلري احسان هم تعاون رو خيله تربيه ايدر.

فرق غایت بويوکدر.

بعضاً قرض آلمق ضروري حاجتى دفع ايتمك ايچون اولماز، بلسکه مأمول بر فائده يى كسب ايتمك ايچون اولور. اولىگى صورت ده قرض استهلاك ايچون ايدي؟ شو قرض ايشه، استحصلال ايچون، يعنى بر فائده يى تحصيل ايچون اولور.

شو صورت ده قرض ويومك يا احسان يوليله، ياخود فائده ده اشتراك اصوليه او لا بيلور. هر برى شريعت اسلاميه نظرنده البته مشروعدر.

شو كونگى مدنىيت بانقلرينىڭ نظاملىرى براز تعديل قىلنور ايشه، بانق معامله لرى ايكىنچى نوع استقراضىڭ عىنى اولور؛ بانق نقود صاحبىرنىڭ فرض آلور. طوپلارنىش نقودى توفىير يوللرندە استعمال ايدر. يوزده فلان قدر فائده آلور. نظام ده تعىين قىلنىش حصه نقود صاحبىنه ده ويرلور. حصه معلوم، نقود قانون قوتىلدە دولتىڭ تأمىناتىلە محفوظ، خزىنە حمىايدىسىنە امانت؛ ايكى طرفڭ هېچ برىيە ضرر يوق؟ تكافل شومى بىركەسىلە هر بى طرف استفادە ايدر.

«ملاظه» ده شو نظرى يالىڭىز بى ملاحظە اولماق اوزرە بىان ايتمىش ايدم. بىسانم دعوى ھوسىلە، ياخود دها معقول طريقالرى نفى ايتمك ھوسىلە توگل ايدى. «بانق معامله لرينى شريعت اسلاميه اصوليله يا اوئىلە نظاملىر گوزل گوزل تعديلات ويسىمك احتماللىرى بىعيد توگلدر.» دىميش ايدم. شو عبارەم «ملاظه» ده ۷، نېچى صحيفەدە (۴-۶) سطرلاردا يازىلماشنىشىلە.

بيلورم، بانق معامله لرينى شريعت اسلاميه اصوللرينه تطبيق زەھىتلرى بىزه شو كون مجبورىت قوتىلە، يعنى اسلاميت رکنلىرىنى اهمال ايتمك بلسکه تمام ابطال ايتمك سېيمەسىلە شۇ مەھىلە لازم اولمىشىلار.

فرض ايده يك، ير يوزنده مدنیت اسلامیه قائم او سه ايدي، هيئت اجتماعيده اسلامیت رکنلری تمام تمامه اقامه قیلسه ايدي، شوکونگی باقی معامله لورین اسلامیت دنیاسی البته تمام مستغنى اولور ايدي. هر حال ده ربا مسئله لوریناڭ شوکونگی مشكللگى اسلامیت گناھى توگل، بلکه انسانلرڭ گناھىدیر.

اسلامیت دنیاسنن خمس، عشر، نصف عشر، ربع عشر زکاتلرى تمام طوپلانوب بیت المآلر، ياخود دېلەم، اسلام بانقلرى تأسیس قیلسه، ھم ده حاجت قرضلرینه خیرات يوللارینه مخصوص سرمایھلر تعیین قیلنوب، تجارت قرضلرینه كسب قرضلرینه مخصوص خزینەلر تعیین قیلسه، ربا مسئله لوریناڭ مشكللگى قالماز ايدي؛ ربا معامله لوریناڭ دەشتلى مفسىدەلردى ده انسانلرى آدم بالالرینى آغلاتماز ايدي.

ربا مسئله لرنده توراتڭ تلمودڭ حكمىلرینى نقل ايتمۇ ئاجىلەت سوزلارىنى ده نقل ايدهيم. لوقا انجىلندە، ھنچى فصل ده بويلە دىمەش؛ ۲۷— لكن اقول لكم ايهى السامعون احبوا اعداكم واحسنوا الى من يبغضكم.

۲۸— وباركوا لاعنيكم وصلوا لاجل من يعنتكم.

۲۹— ومن ضربك على خذك فقلهم الآخر. ومن اخذ رداعك فلا تمنعه ثوبك.

۳۰— وكل من سألك فاعطه. ومن اخذ مالك فلا تطالب به.

۳۱— وكما تريدون ان يفعل الناس بيكم كذلك افهملوا انتم بهم.

۳۲— فانكم ان احبيتم من يحبكم فاية منه لكم. فان الخطأة يحبون من يحبهم.

۳۳— وان احسنتم الى من يحسن اليكم فلية منه لكم فان الخطأة هكىلا يصنعون.

۳۴— وان افترضتم الذين ترجون ان تستوفوا منهم فسایة منه لكم ئەۋان بىلەتلىقى يەرۇضۇن الخطأة لىكى يىستوفوا منه المثل.

٣٥- ولَكُنْ أَحْبُوا اعْدَاءَكُمْ . وَاحْسَنُوا وَاقْرَضُوا غَيْرِ مُؤْمِلِينَ شَيْءًا .
فِي كُونَ أَجْرَكُمْ كَثِيرًا ، وَتَكُونُوا بَنِي الْعَلِيٍّ فَانَّهُ مُنْعَمٌ عَلَى غَيْرِ الشَاكِرِينَ
وَالاَشْرَارِ .

٣٦- فَكَوْنُوا رَحْمَاءً كَمَا أَنْ رَبُّكُمْ هُوَ رَحِيمٌ .

شُو انجيلىڭ حىكمىنە كورە، نصرانىيت دىنى عفو اساسلىرىنە احسان
قاعدەلرینە مېنىدىر . دىن قازىنىشلىرىنەدە يات مەتلۇڭ ھەر بىرىندەدە احسان
ايتماك قرض ويرمك مندوب اولوب، قرض مقابىلە فائض آلمق ياخود بىر
شى أمىك ايتماك ھېچق انساندىن جائز توڭلۇر . احسان اىيت، قرض وير،
لەكىن ھېچ بىر شىع أمىك اىتمە . قرض آلوچى قرضىگى اوز اختيارىلە اعادە
ايتمەسى، مطالىبە ايتمە .

نصرانىيت فقيهلىرى انسانلارڭ معاملەلرینى احسان، مەھبىت، مسامىحە،
عفو اساسلىرىنە بىنا ايتوب، ربا صورتلىرىنىڭ احتماللىرىنىڭ ھەر بىرىنى منع
ايتمىشلەر .

احسان مقابىلە فائض آلمق، فائىدە أمىك ايتماك نصرانىيت نظرىنە جائز
اوسماز، كل قرض جىر نفعاً فهو ربا قاعدەسى نصرانىيت عقىدەسىنەدە مقبولىلەر،
ربا معاملەلرنىڭ توراتىڭ انجيلىڭ حىكمىلىرى مەلۇم اولدى . قرآن كرييم
آيت كرييەلرینىڭ ربا حقىنە بىانلىرىنى دە بورادە تفصىل ايتىيم؛ سماوى
كتابلارڭ ربا حقىنە انفاقلىرىنى كورەيک .

قرآن كرييم ربا معاملەلرینى آچىق بلاغىتلە تام صراحتىلە تحرىيم ايتىمشى:
ربا حقىنەڭ اولىگى آيت كرييە مەكىدە روم سورەسىنە ايندى:
«فَاتَّ ذَا الْقَرْبَى حَقَّهُ وَالْمَسْكِينُ وَابْنُ السَّبِيلِ . ذَلِكُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ
يَرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأَوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ .»

«وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّا لَيْرَبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عَنْدَ اللَّهِ . وَمَا
آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةً تَرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأَوْلَئِكَ هُمُ الْمُضْعَفُونَ .»
يىعنى: قريبلەرە حقلرىنى وير، مىسىنلارەدە يۈل اوغللىرىنەدە وير .
احسان طرىقىلە ويرمك انسابىڭ اوزى اىچۇن دە زىيادە خىيرلىدىر . يىالڭىز
احسان ايتۇچىلەرنە ماللىرىڭ ئىش بويولك بىركتارىنە ئىش بويولك فائىدەلرینە
ۋائىل اولور .

باشقەلرڭىز ماللىرىنى آرتىرىمىق اميدىليله راضىي اولوب ربا ويرسىڭىز،
الله حضورنىدە آرتىماز. أما الله رضا سىيچۇن زكات او لمق او زره ويرسىڭىز،
مالڭىز او زى دە بىركەسى دە قات قات آرتار.

يىعنى : ربا ضرورت بلىھىسىلە او لمایوب، وير و چىلەرڭىز رضا سىيلە او لىسىدە،
آلوجىلەرڭىز ماللىرىنى بىركەت ويرمز. أما لوجه الله صرف قىلنهچق زكات ماللىرىڭىز
او زلزلىرىنى دە بىركەتلىرىنى دە قات قات زىيادە يىدر.

شو آيت كرييمە «يەعشق الله الربا وير بىي الصدقات» آيت كرييمە سنانڭ
ھەناسىندەدر. لكن نظمڭ دلالتنە كورە نزول حادىنەلرى باشقەلردىن اولسىدە كىركە:
رۇم آيت كرييمەسى رضا ربالرنىدە اولوب، بىقرە آيت كرييمەسى ضرورت
ربالرنىدە او لىسىدە كىركە. رۇم آيت كرييمە سناندە ربا وير و چىلەرڭىز اختيارلىرىنىدە اسناد
قىلنىوب، بىقرە آيت كرييمە سناندە آلوجىلەرڭىز حرصلىرىنىدە اسناد قىلنىشىدار.
بۈشۈڭىز كورە بىرى رضا ربالرنىدە اولوب، دىگرى ضرورت ربالرنىدە اينەش
او لىسىدە كىركە دىدىك.

ربا - ضرورت رباسى دە، رضا رباسى دە آلوجىلەرڭىز ماللىرىنى بىركەت
ويرمز. ربا ماللىرى عاقبىت خراب او لور، خراب يىدر. احسان اليلە خيرات
يوللىرىنىدە صرف قىلنىور صدقەلر مال صاحبلىرىنىدە هيئەت اجتماعىيە حاللىرىنىدە دە
برىكت وير ور.

رۇم آيت كرييمەسىلە بىقرە آيت كرييمە سنانڭ، افادەلرینە بىر شاھىد حاجت
او لور ايسە، شو كونىڭى محاربە دەشتلىرىنى كۆز او چىلە نظر كافى
او لىسىدە كىركە.

مەذىيەت دنياسىڭ دولت ھم جماعت باشقەلرنىدە ربا معاملەلريلە طوپلانمىش
او قىدر بويولك خزىنەلر شو كون نزەلرە ضائع. اولدى؟

قارۇنلىرىڭ حرص ھم شھوت او چاقلىرنىدە كومور يىا سرگىن كېيى
طوپلاننىوب، مەذىيەت دنياسىڭ قىلبىرىدىن احسان فضىليت كېيى صفتلىرى
ياندروب كول اىتمىش آلتۇن خزىنەلرلى شو كون نصل خراب اولدى؟ حسابى
يوقى نە قىدر مەملەتكەلر ئائىلەلرلى انسانلىرى نصل خراب ايتىدى؟

ئەۋلاد تۈرۈپ پىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچى ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامېرى

«يَمْحُقُ اللَّهُ الرِّبَا» معنایش شو کون ایندی صوقور کوزلرده کورندی.
قران کریم «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ
إِنْ تَكُونُ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ» کېی متعدد آیت کریمه لرده باطل
ھم فاسد معاملەلردن انسانلىرى منع ايتدى؛ صوڭرە لسان شارع باطل
معاملەلردى دە جائز ھم مشروع معاملەلردى دە بىيان ايتدى. بطلانى اڭ
آچىق بىيان قىلىنىش معاملەلرڭ بىرى ربا معاملەلردى ايدى.

ربا سېبىيلە يەودىلرلۇڭ باشلىرىنه اينىش بلالىرى عبرت طريقيله حكايىت
ايتنوب قوان کریم «فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَوْمَنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٌ أَخْلَتْ لَهُمْ
وَبَصَدَّهُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا وَأَخْنَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نَهَا عَنْهُ وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ» دىدى.

صوڭرە آل عمران سورەسىنە «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا
أَضْحَافًا مِّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لِعَلَيْكُمْ تَفْلِحُونَ، وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أَهْدَتْ لِلْكَافِرِينَ،
وَاطْبِعُوا اللَّهُ وَالرَّسُولَ لِعَلَكُمْ تَرْحَمُونَ». آیت کريمىسى ايندى.

شو آیت کريمە ضررى بوتون انسانلاره معلوم فاھش ربالر حقىنە
ايدى. او لىگى زمانڭ ربالرى عمومىتىله غايىت فاھش ايدى. حتى اصل
مالڭىز قاچ مثلى او لور ايدى. اسکى دولتلرلۇڭ حکومتلىرى ربا مقدارىنى
تىجييد ايتىدكىن صولىشىدە، كىلماڭىلر يوزدە يىگرمى، مصرييلر يوزدە او توز
مقدارىنى مشروع ايتىدىلر. شو قىدر فاھش ربا. احياناً آى حسابىنە
او لور ايدى.

بوپوك مفسدەلری منع ايتىمك اوافق مفسدەلر حلاللر دىمك او لماز.
انسانى قتل ايتىمە؟ دىمك «اور» دىمك دىكلەر. بوڭا ڪورە، «لَا تَأْكُلُوا
الرِّبَا أَضْحَافًا مِّضَاعَفَةً» آیت کريمىسى اوافق ربالرلۇڭ حلال او لاپىلەچىگىنە
ھېيچ بىر صورتىلە اشارە او لماز. بلکە ربا معاملەلرینڭ اصوللىرىنه ڪورە،
ھر بىر ربا، نە قىدر آز ايسەدە «أَضْحَافٌ مِّضَاعَفَةً» او لور. ھر ربا، بىسيط
او لور ايسەدە، نە قىدر آز او لىسەدە، بىر نىچە سەنە اىچىندە مالڭىز بىر
مرىكب او لور ايسە، نە قىدر آز او لىسە، بىر نىچە سەنە اىچىندە مالڭىز بىر
قاچ مثلى او لور. بوڭا ڪورە، «لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْحَافًا مِّضَاعَفَةً» آیت
ڪريمەسىنڭ شەمولىنە اوافق ربالرلۇڭدە ھر بىرى داخىلدر.

هجرتىڭ ۱۰ نېچى سنه سنندىھە ذوالحجى طوقزىنە جمجمە كون عرفە كونىنىدە، عرفات يانىندا، زوال دېقىقە سندىن صوڭ، شارع كريم عليه الصلاة والسلام حضرتلىرى او يولە نمازىندىن مقدم خطبە او قودى. اسلامڭ تعلیملىرىنى تفصىل ايتىوب، جاھلييىتىڭ باطل عادتلىرىنى ابطال ايتىدى، دىدى: «الا ان الله حرم الربا، وربا الجاهلية موضوع». واول رباً اضعه ربنا العباس بن عبدالمطلب. وان كل دم كبان فى الجاهلية موضوع. وان اول دم اضعه دم ابن ربيعة بن الجارث بن عبدالمطلب».

شارع حكيم حضرتلىرىنىڭ اڭ بويوك اڭ مەم خطبە سندىھە مىڭ كور ربا عمومىنىڭ ربا نوعلۇينىڭ ھېچ بىرى خارج او لماسە كرک، رسالتت كونلارىنىڭ اڭ أخىر دقىقە لرنىدە، ۱۱ نېچى سنه صفرڭ أخىرنىدە، شارع كريم عليه الصلاة والسلام حضرتلىرىنىڭ ارتحال دقىقە لرنىدەن بش اون كون مقلدم ربا معاملەلرى حقنە بقىرە سورە سىنڭ صوڭ آيت كرييەلرى ئىينىدە.

صدقە آيت كرييەلرى صوڭىدە يازلىمش يىدى آيت كريمىه (۲۷۵-۲۸۱) ربا معاملەلرىنى تحرىيم حقنە غايىت آچىقلار، تمام ظاهردر، غايىت جزىل بلاغتىلىرى.

آلڭىز الشزه قران كريمى؟ او قوڭىز بقىرە سورە سندىھە ربنا آيت كرييەلرىنى؟ كورڭىز، او لىگى آيت كرييەدە رباچىلرڭ احوال روحىيەلرى نصل تصویر قىلىنىمش؟

ربا معاملەلرىنى حلال ايتىك دەھۋالىنىدە رباچىلرڭ شېھەلرىنى دە او لىگى آيت كرييە حكایت ايتىش: «ذلك باهيم قالوا إنما البيع مثل الربا». يىعنى فائىدە آلمق خصوصىنىدە بىيغانچى اوزى دە تمام ربا كېيىسر، بىع معاملە لرنىدە فائىدە آلمق جائز ايسە، ربا معاملەلرنىدە دە البتە جائز او لور دىيدىلە.

قران كريم بىيان دە انصاف اسلوبلارىنە سلوڭ ايدىوب، رباچىلرڭ اڭ قوتلى دليللارىنى موجز معجزى جىملەدە نقل ايتىدى. شو كون مىانىت دىنياسىنىدە ربا طرفدارلرى يىعنى اقتصاد علماسى ربا معاملەلرىنىڭ جوازى حقنە بىر قاج دليل بىيان ايتىشلىرىسىدە اڭ قوتلى دليللارى «الربا مثل البيع والاجاره»

شېھەرسىزلىك افادە قىيانە بىلور.

ئەۋەلەپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامىسىرى

حکایت ده امانت ادبیه، بیان ده انصاف و ظیفه لرینه رعایه ایتوب،
قرآن کریم ربا چیلرگه اڭ قوتى دلیللرینى دها زیاده بليغ جمله يه قلب
ایندى ده «انما البیع مثل الربا» دیدى.

درست، دلیل قوتلى، اشتباھ غایت بویوک، فرق غایت مشکل؟ ماللرگه
هر بىنندن فائىدە آلمق مشروع بلکه مطلوب اولور ایسه، درهم دینار دن
نقد دن فائىدە آلمق نصل حرام او لا بیلور؟

یوقارى ده المواقفات صاحبى امام شاطئى حضرتلرندن نقل ایتمد،
دلیلگه جوابىندن اشتباھلک فرقىندن مجتهد لرگه اڭ بویوکلرى ده عاجز اولدى.
حتى قران کریم ده بیان ادبىریناڭ دلاتىلە ده اشتباھلک بویوکلگى
دلیلگه قوتلىلگى قبول قىلىنىشىر، جوابى ده انسانىڭ فکرينى اجتهاد يوللرینه
كۈندۈرماڭ اسلوبىلە اینوب،

«واحل الله البیع وحرم الربا» نظيمىلە نازل اولمىشىر.

يعنى: بیع معاملەلريلە ربا معاملەلرینڭ غایت بویوک فرقىلرى سزىڭ
كۈزگۈزە ظاهر او لمامش ایسەدە، شارع حكىمڭ ئاظنۇنە غایت بویوک
فرق ظاهر در. بوڭا كورە، شارع بىرىنى حلال، بىرىنى حرام ایتمىشىر.
انسانىت كۈزى شو كۈنگى حاللارى كورە بىلور ایسەدە، او حاللرگە عاقېتلىرى
انسانىت كۈزىندن اكشىرىتىلە مستور قالۇر؛ اشتە كۈزى آخرى طور بىي
كوررايسەدە، آخرى عاقېتى كورىز؛ حرص كۈزى مادى مصلحتىلە آلدانوب
رغبت ايدىر ایسەدە، معنۇي روحانى قىمتلىرى تىشكىر ایتمىز؛ آق درەملىرى
صارى آلتۇنلرى طوپلامق يولىندە انسان اڭ قىمتلى فضىلتىرىنى فدا ايدىر
ايسە، مىلياردلىرى ده انسانىڭ فائىدە حساب قىلىنماز.

ربا معاملەلريلە بیع معاملەلری آراسىدە فرق غایت بویوکلر، حرص
كۈزى بونى كورىز. ربا معاملەلری عاقېت جەتىلە انسانىڭ او زىينى ده
ماللرینى ده خراب ايدىر، انسانلە ظلم اولور؛ بیع معاملەلری ایسە، حال
اعتبارىلە ده عاقېت جەتىلە ده بىرگەت اولور، بىرگەت ويرور.

بیع معاملەلريلە ربا معاملەلری آراسىدە بوڭا ماعدا غایت بویوک
ينه بىر فرق واردە: بیع معاملەلرندە انسانلار او زىلریناڭ حاجتلىرىنى مبادىلە
ايىرلر، فائىدە هر وقت بىر عمل مقابلە اولور. ربا معاملەلرۇندە فائىدە
اكشىرىتىلە انسانىڭ ضرورتىنە احتىاجىنە فقىولىگىنە اضطرارىنى مقابل اولور؛

مال صاحبی انسانڭ فقيرلەگىن احتىاجىندىن استفادە ايتىمەش اولور . ضرورت ساھىتلەرىنى استغلال ايتىمك ، يىعنى انسانلىڭ احتىاجلىونىدىن طارلقلەرنىدىن فائىدە آلمق عقل نظرىنە دە اخلاق نظرىنە دە دين حكمىنە دە البتە حرامدر .

انسانڭ ڪوزى حرص پىردىسىلە قاپلانماسى ، بىيغ معاملەسىلە ربا معاملەلرى آراسىندا ئەيت بويولك غايىت آچىق فرق - ساده ڪوزلرڭ هر بىرينه دە البتە تمام آچىق كورۇرۇر .

حرص پىردىسىلە قاپانماش ڪوزلر بىيغ معاملەلرىلە ربا معاملەلرىنى فرق ايتىزلىرى ئىسە دە ، حكىمت ڪوزى غايىت بويولك فرقلىرى كورۇب ، بىيغ معاملەلرىنى خالل ايتىدى ، ربا معاملەلرىنى حرام ايتىدى .

«يَمْحُقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيَرْبِي الصَّدَقَاتِ» - يىعنى : حاجت ، ضرورت مقابىلەنە ئەلنمىش فائىدەلرى ئەلله خرآب ايدىر ؛ حاجت ، خيرات يوللارىنىه صرف قىلىنمىش ماللرلە بىر��تلىرىنى دە اوزلارىنى دە زىيادە ايدىر .

صرف ايتىمەدكىچە انسان كىسب ايدەمز . هر دخل البتە بىر خرجاڭ ثموهسى اولور . طبىيەتكەن ئەقتصادىڭدە قانۇنى شودر . يىردىن بىر كىتلى مەھصولات چىقىارماق اىچۈن دە بىر مقدار حبوبات صرف ايتىمك لازىمدر . صدقات انسانڭ ماللارىنى بىر كىتلى ايدىر ، حفظ ايدىر ؛ زکات انسانڭ خزىينەلرىنى حمایە ايدىر .

ربا ، - خرجىز دخل اولمۇ جەتىيلە ، - عاقبىت تلف اولور .

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنَّ كَفَرَ مَوْلَانِينَ .»

يىعنى : مۇمن ئىسەڭز ، ربالرلە بىقىهلەرىنى دە براڭىز .

تەرىيم آيت كريمەلرى اينىكىن صولڭى ، ربا معاملەلرىنىڭ ھېيچ بىرى منعىد اولماز ، اولگى عقدلرلەكىدە حكىمى قالماز ، باطل اولور . اول قبض قىلىنمىش ربالرى قايتاروب ويرىمك ، دىيەلم ، واجب توڭل ايسە دە ، قالاسىن ربالرى طلب ايتىمك حرام اولور . «وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا» معناسى شودر .

«فَإِنْ لَمْ تَفْعِلُوا فَأَذْنُوا بِحَرْبِ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»
يعني: اگر ربا بقیه‌لرینی طلب ده اصرار ایدر ایسه‌گز، بیلشکن،
الله هم پیشمبیری سره مخاریه اعلان ایدر.

حرب اعلان ایتماک تحريم طریقلریناڭ اڭ بويوگىدر. حراملارڭ اڭ
بويوكلىرى حقنده ده بلەكە هيچ برى حقنده شو قىدر شىتلىي جزاللىي
دەشتلىي تحرىم عبارەسى قران كرييم ده يوقىدر.

اولىگى عقدلارڭ بقیه‌لری حقنده شو قىدر شىتلىي جزاللىي تحرىم -
تحريم آيت كرييمه‌لری ايندكىن صولق ربا معامله‌لریناڭ حراملەنى حقنده
خایيت بلاغلىي مبالغىدە در.

«وَإِنْ تَبْتَمِ فَلَكُمْ رِئَوْسُ أَمْوَالِكُمْ . لَا تُظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ»

يعني: رېساندن قوبه ایسه‌گز، سرمایه‌گز او زىگزى او لور. ربا آلوب
ظلم ایته‌گز، سرمایه‌گز ضائع يا ناقص او اوب مظلوم او لاماڭز.
(نفى صيغه سيله نهيدر.)

«وَإِنْ كَانَ ذُو هُسْرَةَ فَنَظِرَةُ إِلَى مِيسَرَةٍ»

يعني: قرض آلوچى باي ایسه، سرمایه‌گزى طلب دقىقەسىنده بلا تأخير
اعاده ايدر، تأخيريله ظلم ایتمز. لكن قرض آلوچى فقير او لوب، طلب
دقىقەسىنده سرمایه‌گزى اعاده دن عاجز او لور ایسه، انتظار ایتماک واجب
او لور. (بۇرا ده «كان» يائى او سىه كۈرك.)

«وَإِنْ تَصْدِقُوا خَيْرَكُمْ أَنْ كَفَتْمَ تَحْلِمُونَ»

يعني: انتظار ایتماک ياخود عفو ایتماک - سرمایه‌گزى طلب ایتمكىن
خىيرلىيدر.

«وَاتَّقُوا يَوْمًاً تَرْجِعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»

شو آيت كرييمه قرض ويروچىلە ده قرض آلوچىلە ده غايىت «ئۇزىز
بر نصىحەتلىر.

يعني: قرض‌گزى عفو ایتمز ایسه‌گز، الله قاشىندە حضور‌گزى خاطر‌گزه
آلوب، لا افل مطالبه‌ده مسامىحه يولىلە حوزىت ایتىگز، فقىرلەرە طارلىق ويرىه‌گز.

قرض آلمش ایسەڭز، الله قاشنە حضورڭزى كوزڭز اوڭنە قويڭز^{۵۵}،
ویر و چىلارڭىنى تمامىلە ایفا ایتماك يولىنە اجتهداد ایتىڭز.

قران كريم ده ربا آيت كويىمەلر يىنى تلاوت ايتوب، تفسىيرلىرىنى ده
أجمال ايتىدك.

بىدويت دىيپاسنە ده اسکى مدنىيت دىيپاسنە ده معلوم ربا معاملەلرى
قران كريم ده غايىت آچىق غايت جزيل قطعىتىله تحرىم قىلىملىرى، كوردىك،
ربا - نسيئە رباسى - عقلاتىڭ اخلاقىڭ حكمىلە ده هەم سماوى دينلارڭى
أجماعىلەدە قطعى صورت ده حرامدر، فليلى ده كىرى ده حرامدر، شو حقىقى ده
بىيان ايتىدك.

بانقلارڭى معاملەلرىنى حل ایتماك طرىيقلرىنە ده، اوزون بىيانمىز اشناسىنە
إشارە ايتىدك.

ربا معاملەلرى حقىنە قران كرىيماڭ تعلىيملىرى بىيانلىرى تقدىم قىلىنىدىن
صولاڭ، ربا مسئۇلەلرى حقىنە يىنە بىر نىچە سوز سوپىلە يىك. مەم مسئۇلە بلەكە
حل قىلىنور.

III

قرض - ربا

ربا معاملەلرى فائض مسئۇلەلرى حقىنە سماوى كتابلارڭى آچىق
نھوصىلىرىنى يوقارى صحىفەلر ده تقىصىلاتىلە نىڭل ایتىمەش ايدىم.
انسانلارڭى معاملەلرنى فائضىڭ بىر قاچ صورتى بىر نىچە نوھى وار ايسە^{۵۵}
دىيانىت حكمىلە تحرىم قىلىملىش فائضى - قرض اولىق اوزرە وېرلەش ياخود
دييون اولىق اوزرە ذەمەدە قالماش ماللىڭ فائضلىرىنە مخصوصىلەر، فائضىڭ
فائىەلر لارڭى باشقە صورتلىرى دىيانىت حكمىلە حلالدر، مشروھلەر.

فائض، يىھى فائىە، فقىيەلارڭى بىيانىنە كورە، انسانىڭ: ۱) مالىلە اولور؛
۲) عملىلە اولور؛ ۳) ضمانىلە اولور. مال فائىە سىنادىدە متىعىد صورتلىرى
و اىلادرگۈزىمال قوتىلە، مىڭلە، فابرىيە تأسىيس قىلىنور، تىمور يول انشا قىلىنور،

بویوک تجارت یا صناعت شرکتلری تأسیس قیلنور . مصارفدن فضلہ فائیده حاصل اولور ایسه، بوتون فائیده مال صاحبلىینه قالور .

شو اوج صورتک هر بزنده فائیده لرک همه‌سی، سماوی دینارلک حکمنه کوره، مشروع بر حق اولوب مال صاحبلىینه حلال اولور . فائض، فائیده یالگز قرض، یالگز دیون صورتلرنده حرامدر . دیانت نظرنده تحریم قیلنمش فائض قرض فائضلرینه، دیون فائضلرینه مخصوصدر .

فائض، فائیده مسئله‌لرینه سیاسی اقتصادک نظری . سماوی دینارلک نظرینه براز باشقه در . انسانلرک معامله‌لرنده معروف هم مقبول اولوب کلمش فائیده‌لری اقتصاد علماسی ایکی قسمه تقسیم ایتدیلو . ۱) عمل فائیده‌سی، کوچ فائیده‌سی . یعنی انسانلث عملته اجتهادینه مترب اولور فائیده ۲) عملسر، کوچسر فائیده . یعنی اوزلریناث کوچلرینی زحمتلرینی صرف ایتمزلر ایسه‌ده، مال صاحبلىینه ملک نامیله ویرلور فائیده .

اولگی نوع فائیده، یعنی عمل فائیده‌سی - سیاسی اقتصاد علمالری نظرنده بالاجماع مشروع اولوب؛ کوچسر، عملسر ملک فائیده‌سی غایت بویوک اختلافلرک میدانی اولمشدر .

اقتصاد عالملریناث قوتلی کثرتلی بر فرقه‌سی عملسر کوچسر ملک فائیده‌لریناث همه صورتلرینی قطعیتله شدتله تحریم ایتدی . شو بویوک منه بشک بیاننه کوره، فائیده یالگز عملاث یالگز کوچاث ثمره‌سیدر . کوچسر عملسر هیچ بر فائیده مشروع توگلدر . ملک دعواسیله کوچسر عملسر فائیده هم اولگی زمانلرده هم شوکون انسانیت دنیاسنده هم سماوی دینارلک تعليملرنده مقبول معروف ایسه‌ده، مشروع معقول بر حق او لمایوب، بلکه غصب قوتیله مجبوریت حکمیله شاقع اویمش غیر مشروع معامله‌لرک اثربیدر . قرض فائضلری ده، دیون فائضلری ده، شرکت فائضلری ده شو بویوک منه بشک اساسی اعتقادینه کوره حرامدر .

اقتصاد عالملریناث دیگر فرقه‌لری ملک فائیده‌لرینی جائز کورور ایسه‌ده، ملک فائیده‌لریناث مشروع علکلرینی توجیه خصوصلرنده اوزلریناث دقیق نظریه‌لرینی مهارتله جسارتله سویله‌مشلر ایسه‌ده، هیچ بریناث نظریه‌سی گناعت ویره بیلورلک توگل ایدی؛ عاقبت نظریه‌لرک هر بری تمام جرح

قىلەنوب، ساقط اولوب، فائض مسئۇلەرىنى توجىھ يوللىرنىدە سىياسى اقتصاد خېرت دە قالدى.

شۇ كۈنگى سىياسى اقتصاد - انصاف لسانىلە بۇنى اعتراف آيتدى. اجتماعى مسئۇلەرى حل اىتىمك وظىفەلرنىدە اهل علمڭى حىيرتلىرى، او زلرىنىڭ حىيرتلىرىنى انصاف لسانىلە اعترافلىرى - عجز توگل، بلکە غايت گۈزىل بىر شرف آيدى، هر وقت بويوک بىر شرف اولور، قالور. اجتماعى خادىئەلرلە ئولىگى سېبىلىرىنى، شۇ كۈنگى حاللارلە صوكل كىلەچك نتىجەلرىنى تەھىين خصوصلىرىنى اصابت اىتىمك انسانلارلە ئوقللەرىنى نسبىتلە غايت مشكىل بىر وظيفە در، اهل علمڭى اكشىرى او وظيفە حضورنىدە اكثىرىتىلە عاجز قالور.

شۇ حال - مسئۇلەلرلە ئەللىك طبىيەتنە، انسانلە ئوقىلە نسبىتلە طبىيە بىر حالدەر.

درست، هيئەت اجتماعية حاصلرىنىي ادارە ايتوجىچى اجتماعى قانۇنلارلە اجتماعى ئامىللارلە ئەللىك بىرىنى انسانلە ئوقلى بىلسە آيدى، اجتماعى خادىئەلرلە اجتماعى حاصللارلە بىرىنىڭ دىكۈرىنىي مناسىبتىلىرىنى متقابىل تأيىئلرلەنى انسانلە ئوقلى هر وقت تمامىلە احاطە ايتىسىدە آيدى، اجتماعية احواللە سېبىلىرى حقىندە انسانلە قرارى، اجتماعية خادىئەلرلە ئوقىلەلرلە ئەللىك نتىجەلرى حقىندە انسانلە نبوتى بلکە طوغىر ئولور آيدى. لكن ھېچ بىر انسانلە، بلکە ھېچ بىر فىلسوفاڭ حكىيمىڭ ئوقىلە او قىلىر بويوک قوت يوقىدر. عەقل، نە قىمار بويوک آيسەددە، غفلت آيدى بىلۈر، غفلت آيدى.

بۇڭا كورە، شۇ كۈنگى ئامىللارلە خادىئەلرلە ئەللىك نتىجەلرى حقىندە انسانلە نبوتى، شۇ كۈنگى احواللە سېبىلىرى حقىندە انسانلە قرارى اكثىرىتىلە خطا اولور.

فىلسوفلۇ، حكىيملۇ، فقيهلۇ، مقتصلۇ شۇ حكىم دە بىر درجه ۵۵، بىر سوپىيەدە در.

بۇڭا كورە، دەھوی لسانى هر وقت طوغىر ئولماز آيسەددە، اعتراف ئەۋلاد گۈزۈپىسى انسانى هر وقت درست اولور. بىر مسئۇلە علمىيە قطۇغى صورت دە حل قىلەنماشى www.ewta.org

ایسه، اعتراف ایتوب، حل قیلینمادی دیمک علومک شرفنه اهل علمک حرمته
دها زیاده مناسب اولور، عاقبته معلوم توگل نظریه‌لری دعوی لسانیله
حقیقت مطلعه اولمک اوزره اعلان ایتوب طوقتامقدن — اعتراف ایتوب
تفییش یوللرنده حرکت ایتمک خیرلیدر.

بنم نظرمه، انسانیک عقلى حر در؛ فقیهله‌ره ده تقليید ایتمز، حکیمه‌له‌ه ده
فیلسوفله ده تقليید ایتمز. فکرلک بر حدی یوقدن، عقل هر بر موضوع ده
بوتون حریتله فکر ایده بیلور. اولگیلرلک معلوماتلرندن، سماوی دینلرلک
تعلیماتلرندن عقل نصل استفاده ایده بیلور ایسه، هر برینی ادب دائزه سنده
حریتله انتقاد ایده بیلور.

طلب قصدیله اولور ایسه، انتقاد انسانیک عقلنه حقیقت نقد لرینی
احسان ایدر.

بیلورم، فقه منهبلرینی ده، علوم نظریه‌لرینی ده، سماوی دینلک
تعلیملرینی ده انتقاد حقوقی انسان ده البته وارد.

بوتون بویوک فائده‌سیله برابر، انتقاد جسارتلرینی فقه منهبلری سماوی
دینلرلک تعلیملری حقدنه قبول ایدر ایسه‌ک، علوم نظریه‌لری حقدنه ده انتقاد
فضیلتلرینی بن البته قبول ایدرم. شوکونگی علوم نظریه‌لرینه تقليید ایتوب،
سماوی دینلرلک فقه منهبلرینی حق اساسلرینی ده انکار یاخود استخفا
ایتمک علوم شرفنه اهل علمک شأننه هیچ بر صورته مناسب اولماز. دین
تعلیملرینی فقه منهبلرینی استخفا ایتمک حریتچیلر بازارنده شوکون
مقبول بر مودا ایسه‌ده، علم مجلسلرنده طلب یوللرنده اویله مودالرلک وزنی
قیمه‌تی بولنماز.

انصاف هم احترام وظیفه‌لرینی التزام ایتوب، سماوی دینلرلک تعلیملرینی،
فقهه منهبلرینی علوم نظریه‌لرینی شو دفعه بر درجه‌ده برو سویده اعتبار
ایدرم. دلیل، بنم نظرم ده، او زیناک نامیله توگل، بلکه قیمت ادبیه‌سیله
قیمت اجتماعیه‌سیله معتبر در.

فائض مسئله‌لرنده بیانمی شو دفعه قرض فائضلرینه دیون فائضلرینه
حصر ایده‌یم. چونکه تجارت‌هم باقی بازارلرنده معامله‌لرلک اکثریتی قرض هم
دیون معامله‌لرینه عائددر؛ فائض اثک ده باشقه صورتلری، مثلاً شرکت فائضلری

تجارت یا صناعت يولىزىنده متداول سومايىھلوك ماللىڭ فائضلىرى اسلاميت حكىمنىدە عمومىتىلە حلالدر . فائض حقنىدە شريحت اسلاميە حكىملوينى بىيان آپچۈن ، سرمايىھ فائىەلرلى شركت فائىەلرلى حقنىدە سوز سوپىلەمك لازم توگىلدر . بوڭا كوره ، سوزمى قرض ھم ديون فائضلىرىنە حصر ايتىم .

قرض ، بزم لسانىزدە بوروج ، انسانلىڭ ھەر بىرىنە معلوم بى معاملە در : مىليلە معاديلە اعادە قىلمق اوزىز ماللىڭ بۇينى انسانلىڭ بىرىنە ويرىمكىلار .

فىقه كىتابلۇندە فىقيهلوك بىيانلىرىنە كوره ، قرض ارفاق اساسنە ، يىعنى احسان اهانە اساسلىرىنە مېنى بىر معاملە در . قرض آلمق ، استقراض اىتماك مشروع مباح ايسىددە ، قرض ويرىمك اختيارى بىر تېرعىدر . قرض باش دە بىرتېرع اولور . ويرىكىن صوڭى ، ويرۇچى حقنىدە لازم بىر عقل اولوب ، ويرىلمىش مال مستقرضڭ ملکى اولوب قاللور . ويرىلمىش مالڭ اوزىنى قايتاروب آلمق اختيارى ويرۇچى دە قالماز . لەن ويرىلمىش مالڭ مىلى ياخود قىمتى مستقرضڭ ذە سەنە ثابت اولوب ويرۇچى ھەر وقت طلب اىدە بىلۇر .

فىقيهلارڭ بىيانلىرىنە كوره ، قرض دە اجل يوقىلار . ويرۇچى ويرىلمىش ماللىڭ بىللەرىنى مىللەرىنى ھەر وقت طلب اىدە بىلۇر . تأجىل شرط قىلنۇر ايسىددە معتبر اولماز .

خىنلىلىرە ، شافعىلەرە ، مالكىلەرە كوره ھەر مال دە ھەر متعادە قرض درستىلر . بىيعى درست ماللىڭ ھەر بىرىنلىق قرض يولىلەدە ويرىمك درست اولور . خنفىلىرە كوره ، قرض يالڭىز نقوددە ، يالڭىز مىليات دە درستىلر . نقود - مىلياتىلار . مبادىلە معاملەلرنىدە مقدارلىرى وزن ، ياكىل ، ياخود عدد اىلە تقدىر قىلنى بىلۇر ماللى متعالىر مىلياتىلار .

شو اختلاف ھەرنە قدر مەم ھەم اساسلى بى اختلاف ايسىددە بىنم مقصد مە نسبىتىلە بورادە اختلاف بىراشى يوقىلار . تجارت دىنياسىندا قرض معاملەلریناڭ اكثريتى نقود قرضلىرىنە دائئر اولمىق حسابىلە ، قرض تىمىزىرى بىنم عرفم دە مىليات قرضلىرىنە دلالت ايدار .

فرض ده تبرع اولمق معنایی وارد در دیداک، فرض، فقیهه لرلر که رأیلرینه کوره، مبادله بابندن اولمایوب، فرض ده عاریت اولمق معنایی غالبدور، فرض اولمق اوزره آلنمش ماللر آلوچیلر لرلرنده عاریت اولمق امانت اولمق صفتیله قاللوب، فائده سیله فائده لندکدن صوک، اعاده قیلنور ایسه، ماللرلر که گویا اوزلری اعاده قیلنمش کبی اعتبار قیلنور.

باش ده تبرع اوللوب، ویرلدکدن صوک آلوچی اللنه عاریت کبی حساب قیلنور فرض - عاقبت تملیک عقلینه منقلب اولور. چونسکه ویرلیش ماللرلر که فائده لریله آلوچیلر لری انتفاعلری تملیک بولنمادقچه ممکن اولماز. آلنمش ماللرلر که فائده لریله انتفاع جهتلرینی تکمیل ایتمک ایچون، فرض عاقبت تملیک حقیقینه منقلب اولور.

اقتصاد عالملویناڭ اسلام فقیهلریناڭ اتفاقلرینه کوره، فرض تملیککر. شو اساس حکم - فائض مسئله لرینی بیان ده بىزه بىر مقدىمە کبی اولور. مبادله ده ایسکى بدللث هر بىری حاضر اولور ایسه، مبادله نقد مبادلهسى اولور. مثلا بش روبل ویرلوب، بركتاب صاتون آلمق کبی.

ایسکى بدللث بىری حاضر اوللوب، بىری حاضر اولماز ایسه، مبادله دین مبادلهسى اولور. پاره، يعنى ثمن حاضر ویرلوب ده، آلنەجق متاع حاضر دگل ایسه، اویله مبادله، اسلام فقیهه لرلریناڭ عرفىنده سلم اسەمیله تسمیه قیلنور.

مال، متاع حاضر ویرلوب ده، پاره سى ثمنى حاضر دگل ایسه، متاعاش پاره سى ثمنى آلوچیلر لر لرلرندە دین اولور.

انساناڭ ذمە سىنە ثابت حقوقلۇك هر بىری دین در.

انسان يوز روبل استقراض ایدر ایسه، اعاده قیلەنە چق مەلی ذمە ده دین اولور. بىر متاع صاتون آلوپ ده عقد دقىقە سىنە بىهاسى تسلیم قیلنماسە، متعالى بىهاسى ذمە ده دین اولور.

فرض ايله دیونلۇك فرقىلرى ايندى ظاهر اولمش اولسە كىرك.

فرض دیونلۇك مخصوص بىنوعىلار. يوز روبل آلوپ، يوز روبل

اعاده ایتهچاک ایسه، قرض اولور . بر مال آلوب، بر قاچ کوندن صوڭ،
يوز روبل ويره چاڭ ایسه، دین اولور .

قرض ده، اسلام فقيه‌لرينىڭ رأيلىرىنە كورە، اجل يوقىن . ديون ده
اجل واردر . قرض ده اجل شرط قىلنور ايسەدە، معتبر اولماز . ديون ده
اجل واردر . مكتى ايسكى طرفات رضا سىلە ياخود بازارڭ عريفىلە ثابت اولور .

قران كرييڭ ارشادىنە كورە، هم قرض معاملەلرى ھم ديون معاملەلرى
امانت اساسىندى بنا قىلنەق تىوشىلار . ويروچى - انسانىڭ امانتنە ئيماننە اعتماد
ايىدر . آلوچى حقانىتلە استقامتىلە معاملەلە ئيتوب، ذە سىنە ثابت بوتون
حقوقلىرى تسامىلە ئيفا ايىدر .

«فَإِنْ أَمْنَ بَعْضُكُمْ بِعْضًا فَلَيُؤْدِيَ الدُّنْيَا لِوَتْهِنْ أَمَانَتِهِ وَلِيَقِيقِ اللَّهِ رَبِّهِ»
آيت كرييەلرىي، قرض ھېم ديون معاملەلرى حقنەدە انسانلىرى ايتەن
وظيفەلرىنە، يەھى بىرى دىگۈرىنە اينانمىق اعتماد قىلىشىق وظيفەلرىنە ارشاد
ايىتمىشلار .

«وَ مَنْ أَهْلُ الْكِتَابَ مَنْ أَنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤْدِيَهُ إِلَيْكَ . وَ مَنْهُمْ مِنْ
أَنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤْدِيَهُ إِلَيْكَ» آيت كرييەسى ده قرض ھم ديون معاملەلرنىدە
امانت امنىت اساسلىرىنە دلالت ايىدر . يعنى: مسلم - انسانلار ايلە امانت
ھم امنىت يوللۇرنىدە معاملە ئيدىر .

فقەكتابلۇرنىدە بيان قىلىنوب، اسلام نظرىنە مقبول ھم مطلوب فرضڭ
ديونىڭ حقىقتىلىرى اساسلىرى اينىدى مەلۇم اولدى دىرييڭ .

فرض: اعانە اولمۇ اوززە انسانلۇڭ بىرىنە ماللىرىڭ بىرىنى وىرمىكىلر .
فرض مقابلانە رهن آلمۇ كفىل صورامق جائز ايسەدە، اكشىرتىلە انسانىڭ
امانتىنە ئيماننە اعتماد يولىلە ويرلور .

شو كون مدنىيت معاملەلرنىدە تجارت دىنياسىندە معروف قرضڭ حقىقتى
بىزم فقهكتابلۇرنىدە بيان قىلىنىش قرضڭ عىنىي ايسەدە، غايت مەم بويوك
فرقلرى ده تفاوتلىرى ده واردر .

أولا: شونكۈن قرض - اعانە، احسان معاملەسى توگل، بلسکە دائرةسى
ئەۋلاد گۈزۈپىسى
www.ewlat.org

غايت کياث بر تجارت معامله سيدر. آلوچى كبي ويروچى ده شوکون
قرض معامله لرينه رغبت ايدر، بلکه محتاج او لور.

ثانياً: قرض معامله لوندې معين بر أجل شوکون معتبردر. أجل ايکى
طرفاث رضا سيله، ياخود بازار عادتىله تقدير قىلنور. ويروچى اجلڭى حلولىنىن
قبل پاره لرينى طلب ايدە مز.

ثالثاً: احسان هم امانت اساسلىرىنه بىما قىاشش قرض - انسانىت
دنياسىنده احسان هم امانت صفتلىرىنىڭ طارلشى قىدر، طار ايدى. شوکون
ملبىت دنياسىنده تجارت صناعت زراعت معامله لرينىڭ ھر بىرندە كلىيتشە
عمومىتىله مقبول معتبر او لمىش قرض معامله لوندە يالڭىز احسان يالڭىز امانت
اساسلىرى اعتبار قبلنەق البتە ممكىن او لماز. احسان كبي وظيفەلۈڭ دائئرلرى
واردر، هيئت اجتماعىيە معامله لرينىڭ ھر بىرىنى احاطە ايدە مز. شوکون
انسانىت دنياسىنده امانت دائئر سى ده غايت طاردە، عهدينى او نۇتمىش
آدم بالالرىنىڭ اكتشىنى ايچەنە آلاماز. عمومىت كىسىب ايتىمىش قرض
معامله لوندە احسان كبي امانت كبي اساسلىرى آرامق اعتبار ايتىمك ممكىن
تو گىلدر، بلکه ھر وقت مطلوب تو گىلدر.

رابعاً: او لگى زمانلور ده قرضڭ فائده لرى يالڭىز آلوچىلره مخصوصى
ايىدى. شوکون قرضلىڭ فائده لرى عمومىدەر. هيئت اجتماعىيە حاجتلىرىنىڭ
اكتشى، بلکه اڭ مەملەرى قرض بىركە سىنە تأمين قىلنور. بوڭا كورە،
قرض معامله لرينى يالڭىز اعانە يالڭىز احسان اساسلىرىنه تايپىس ايتىمك
ممكىن او لماز. احسان كبي اختيارى بى اساس - اجتماعى حاجتلىڭ ھر بىرىنى
البتە تأمين ايدە مز.

خامساً: قرض معامله لرينىڭ كىفېتلىرى يوللورى هيئت اجتماعىيە شكللىرىنىڭ
اختلافىلە مختلف او لور. معلوم بى شىكل اجتماعى ده قرض معامله لرى
اعانە يولىلە او لا ييلور ايسىددە، ياخود او لمق لازم ايسىددە، دىگر بى شىكل
اجتماعى ده تجارت اساسلىرىنه استفادە اساسلىرىنه بىتا قىلنى بىياور، ياخود
بىنا قىلنمەق لازم او لور.

طوبیلانور . اعتبار بولنماسه ایدی ، بوبیوك تجارتلرک بوبیوك صناعتلرک بوبیوك تشبیتلرک ضروری حاجتلرک نافع عملیاتلاری اکثریتله قاپانوب قالور ایدی .

بوڭاكوره، هيئەت اجتماعىيەدە اعتبار معاملەسى البىتە ضرور اولور .

(۲) اعتبار يولىلە ئۆپلانمىش سرمایهلەر بىركىلى منفعتلىي عملیات عمومىيە يوللوينە صرف قىلىنور ايسە، دولت ھىم مەملۇكت اىسچون غايىت بوبىوك بىركىلى حاصل اولور . عاقيبەت اوزىنىڭ فائىدە سېيلە بوللۇر ، سرمایهلەر صاحبلىرىنە قايتارلىقىدىن صوڭ، مەملۇكت اىيچىندە تىمور يوللۇر، بوبىوك فابريقيەلەر، فاناللار جىلوللار، اھىيەتلىي يىنالىركىسى امور نافعە قالور . يعنى اعتبار قوتىلە آز مدتتە اىيچىندە ئۆپلاندىش سرمایهلرلرک بىركىلىرى فائىدەلری بىخىز، توکنەز، ھمان ھۇام ايدىر .

بوڭاكوره، هيئەت اجتماعىيەدە اعتبارلارى ضرورلىغى اوستىنە، خايىت بوبىوك بىركىلىرى دە فائىدەلرى دە واردر .

(۳) اعتبار- سرمایهلەرى عطالىت حېسلەرنىدىن چىقاروب، كىسب يوللۇنىدە توفىرلىرنىدە دور ايتىرور .

خلق اللۇنىدە طارالوب، كىسەلرنىدە خزىنەلرنىدە صاقلانوب ياتۇچى اوافق يىا بوبىوك سرمایهلەر، قىيمتلىي احتياط سرمایهلەرى اولا بىيلور ايسىدە، اکثرىتىلە عطالىت دە قالور؛ نىمالرى فائىدەلری بولنماز . اعتبار بىركە سىنە سرمایهلەر عطالىت كىسەلرنىدىن چىقوپ، مقتىر تاجىرلەر صانعىلەرنىدە تجارت صناعت يوللۇنىدە دور ايتىوب، فائىدە ويرور .

(۴) اعتبار- اوافق سرمایه قوتىلە بوبىوك اشلىرى كوره بىلەك يوللىرىنى آسان ايدىر .

اش آدمى اوزىنىڭ كىسە سىنە خزىنە سىنە وار قىلىر مال قوتىلە اش كورور ايسە، اشلىرىنىڭ دائەرەسى محدود قاللوب، سرعەتى دە آز اولور . اش آدمى اوز سرمایه سىنە ئون، يوز مەليلىنى اعتبار قوتىلە آلا بىلوب، بوبىوك سرمایهلەرى اعتبار يولىلە تجارت صناعت اشلىرىنىدە سرعەتلى دەر ايتىروب، **ئەۋلاقاڭنىڭ قىاتى** بىركەت حاصل ايدە بىيلور . يعنى اعتبار بىركە سىنە، اشلىرىنىڭ

دانوره سی ده، سرعتی ده، فائده لری ده قات قات زیاده اولور.

۵) اعتبار- مملکتکاش خلقاش قوه استحصالیه لرینی زیاده ایدر.

تجارت، صناعت، زراعت اشلریناڭ، ھموئىلە ئاقتصادى معاملە لرلە
ھر بىرى اعتبار ياردىملىه و سمعت كىسب ايدر؛ تالانلى ماهر امین مجتهد
آدملى اعتبار بىركەسندە اش كوروب، بويوك تجارتلرى بويوك صناعتلرى
اداره ايدر، بويوك ثروت صاحبى اولور. يىنى، تالانلى ماهر آدملىك
قوه استحصالیه لرینى بىھودە ضائىع اولمقدن اعتبار حمايە ايسدر، اعتبار
بولنماسه ايدى، ماهر مجتهد آدملىك مهارتلىرى تالانلىرى بىھودە ضائىع
اولور ايدى.

بركتلى يېلر اعتبار سايەسندە سرعتله ترقى ايتوب، او زلریناڭ بىركلەرینى
محصولاتلىرىنى بوللىق اوزىزه بىنل ايدر. اعتبار يا شرکت قوتلىرى بولنماسه
ايدى، بركتلى يېلرلە بىركلەرلىرى يا معطل قالور ايدى ياخود ضائىع اولور
ايدى.

۶) اعتبار- هيئت اجتماعىيەدە تعاون يوللىرىنى كىڭىش ايدر.

مشغولىت حسابىلە ياخود ضعيفلەك جەتىلە او زلریناڭ ماللىرىنى سرمایەلرینى
تجارت صناعت يوللىرىنى استعمال ايتىمكىن انسانلەرلەك اكىشى عاجز اولور.
مەلا: بىر طبىب، بىر اديب او زيناث اجتەادىلە بويوك سرمایە تشکىل ايدر،
ياش بالا بويوك سرمایەلرلىك بىرىنە وارت اولور. اگر اعتبار بولنماسه ايدى،
شويلىه سورتلەرلەك ھو بىزىدە بويوك يا اوفاق سرمایەلرلەك ھر بىرى معطل قالور
ايدى. اعتبار بىرکەسندە سرمایەلر امین مقتىدر آدملىك اللارىنە تسلىم
قىلىنوب، بىر طرفانچى سرمایەسى دىيگر طرفانچى عملنە ياردىم ايتىمەش اولوب،
هيئت اجتماعىيەدە غايت منظم تعاون اساسى تأسىيس قىلىنەش اولور.

مالنىيت دىنياسىدە بازقلەرلەك مەم بىر وظيفەلری شودۇر: خلقاش سرمایەلرینى
امانت صفتىلە اولور؛ طوپلانىش سرمایەلرلى تۈفير اللارىنە اعتبار يولىلە
ویرور. مال ايلە اعمال آراسىدە شو صورتىلە تعاون وظيفەلرلى تأمىن
قىلىنەش اولور.

اعتبار- تجارت معاملەلريلە صناعت معاملەلرلى آراسىدە دە تعاون
وظيفەلرینى تأمىن ايدر.

استقراض آغراخندين قوتولور . اعتبار-شو صورت ده بى نىچه جهته بركت
ويرمىش اولور .

«تلük عشۇر ئامالە»

اعتبارلۇك، يىعنى قرض استقراض هم ديون معاملەلرىنىڭ انسانىت
دニياسىندە فائىلەلۈنىڭ اون ئاڭىدە بىي بىيان ايتىلەك . بۇڭا باشقە، اوافق بويوك
فائىلەلرى ده بلىكە واردە .

انسانىت دニياسىندە اعتبارلۇك ھەر حال دە اھىمىتى غايىت بويوكلىرى . هيئەت
اجتماعىيەدە اعتبار ھم نافعىلەر ھم ضروردر . مەنىيەت ترقى ايتىكچە، انسانلارلۇك
استقامتلىي گوزل معاملەلرى ھەر جهته همان زىيادە لىشكىچە، اعتبارلۇك اھىمىتى
ھمان زىيادە اولور، بلىكە ضرورت كسب ايدىر ؟ ھمە معاملەلرلۇك اساسى اولور .
اقتصاد دニياسىندە اعتبار معاملەلرىنىڭ اھىمىتى ضرورلىقى اثبات قىلىنمش
ايىسە، اعتبار معاملەلرىنى، يىعنى قرض، استقراض، ديون معاملەلرىنى اھمال
ايىمك ھم مطلوب اولماز، ھم ممکن اولماز .
شو حقيقىتى اينىڭ اثبات ايتىلەك، دىيە يىك .

انسانىت دニياسىندە اعتبار معاملەلرى معاملەلرلۇك اساسى اولوب لازم
ايىسە، اعتبار معاملەلرى فائض سز اولا بىلۈرمى؟ ياخود تجارت دニياسىندە
فائض معاملەلرى ھە اعتبار معاملەلرى كېلى لازم ھى ضرورى؟ فائض
معاملەلرىنى تحرىم ايىمك اعتبار معاملەلرىنى تمام قطع ايىمك كېلى اولمازمى؟
بيانى بورادە ختم ايلىوب، فصل خاتمهسىنده قرضاق ھم استقراضىڭ
بعض حكىملرىنى بىيان ايدىھيم .

۱) احتياج دقىقەلرنىڭ قرض آلمق مباحدىر، انسانىڭ شائىنە شوفىنە
ھىچ بىر جهته ضرر ويرۆز . قرضاق اعادەسى واجبىر .
«من اخىل اموال الناس يېرىد اداءها ادى الله عنە . و من اخذنها يويد
اتلافلها اتلەد الله .» بخارى .

ئەۋلاد گۈرۈپپەي قرض ويرىمك مەلبوبىر . صىققە قىلىر ثوابى ده واردە .

۴) قرض، فقيه‌لرگ نظرینه کوره، اوچ اصلث برينه لابد مخالفدر :
قرض درهم ده دينارده طعام ده اولور ايشه، نقدی نسيئه مقابلنده مبادله
اولمك جهتيله، ربا قاعده سنه مخالف اولور؛ استقراض مثليات ده اولور
ايشه، «الله يوق شيلوي مبادله ايتمدك» قاعده سنه مخالف اولور؛ قرض
قيمتلى شيلرده (يعنى: ذات القيمه) اولور ايشه، «بدل مجھول اولماق»
قاعده سنه مخالف اولور .

معروف اولمك، اللهڭ بىندەلرینه احسان اوچ شرفيله، قرض ده
شو اوچ اصلث برينه مخالفت گناهى تحمل قىلىندي . اگرده قرض معامله‌سى
احسان اولمىدىن چيقوپ استفاده ايتمك يولنه داخل اولور ايشه، يعنى
قرض ده فائض آلمق شرط قىلىور ايشه، اوچ اصلث برينه مخالفت گناهى
عفو قىلىمايوب، قرض باطل اولور .

ابن مسعود، ابن كعب، ابن سلام، ابن عباس حضرتلرنىدىن حدیث
«وقوف اولمك اوزره، خليفه على حضرتلرنىدىن مرفوع اولمك اوزره «كل
قرض جرنفها فهو ربا» حدیثى سنه بيھقى ده روایت قىلىشدر .

۵) قرض تملیکىدر، ويرلەش مالڭ عىنى مستقرضاڭ ملکى اولور،
مالڭ اوزىنى قايتاروب آلمق اختيارى ويروچى ده قالماز . ويرلەش مالڭ
مثلى مستقرضاڭ ذمه سنه ثابت واجب بر حق او لوب ؟ قرض ده اجل
يوقلىق قوتىلە، مقرض هر وقت هر دقيقە طلب ايدە بىلور . طلب دقيقە سنه
اعاده واجب اولور .

۶) آلنەش مالڭ مقدارده وصف ده مثلى اعاده قىلىور ايشه، واجب
حق ادا قىلىش اولور .

«فإن أمن بعضكم بعضاً فليعود الذي أوتمن إمامته»
ادا ايذر ايكن، انسان او زيناث اختيارى زياده ويرور ايشه، جائز
اولور . تبرع هر وقت مشروعدر . انسانڭ مسامحة‌سى - كرمى هەمنە
ڪوره اولور .

«فإن خيار الناس أحسنهم قضاء» رواه مسلم
شارع حكيم حضرتلرى ادا ايذر ايكن، آرتق ويرور ايدى . احسان
ايدى، فائض معامله‌سى توگل ايدى .

۷) مستقرضاڭ يا مديونىڭ النه ويوره بىلەجاك ملکى طلب دقىقەسىنە
يوق ايسە، انتظار واجب اولور .

«و ان كان ذو عشرة فنظرة الى ميسرة .»

قرضاڭ ديونىڭ اداسىنەن عاجز انسانلىرى حقىنە، شو آيت كريمه اموينە
كۈرە، انتظار واجب اولور؛ طلب دە شىت كوسىرمەك، اصرار ايتىمك
حرامدر . حبس ايتىرە بىلەجاك اختيارى دە يوقىدر .

«ما على المحسنين من سبيل .»

لكن بىر آدم قادر ايسىن، بورجلارىنى ديونلارىنى ادا ايتىز ايسە،
بىكىمە قوتىلە طلب ايتىمك، آلمق مشروع اولور؛ حتى حبس ايتىرە بىلور؛
«انما السبيل عايى الذين يظلمون الناس و يبغون فى الأرض بغير
الحق . اوئىڭ لەم عذاب اليم .»

۷) فرضلارڭ ديونلارڭ عمومىتىله حقوقىلارڭ ھېچ بىرىنى عفو ايتىمك
ھېچ بىر وقت واجب اولماز، لكن حالنە زمانىنى كۈرە، مندوب اولا بىلور .
«و ان تصلوا خير لكم ان كنتم تعلمون» آيت كرييمىسى اداسىنەن
عاجز انسانلىرى قرضلىرىنى ديونلارىنى عفو ايتىمك حقىنە در .

«و ان تحفوا اقرب للقوى . ولا تنسو الفضل بينكم .» آيت كرييمىسى
حقوق مالىيلارڭ ھەر بىرىنى عمومىتلە جمع ايدىر .

«خذ العفو .» آيت كرييمىسىلە «والعافين عن الناس .» آيت كرييمىسى
ھە حقوقلىرى شاملدر .

حقوقلىرى عفو ايتىمك، شريعت اسلامىيە نظرىنده ھە نە قىلىر مندوب
أيسە دە، لكن مندوب اولمۇق انسانلىرىڭ حاللىرىنى زمانىڭ حاجتنە كۈرە
أولور . خاشنلارڭ خيانىتلارىنى ظالملىرىڭ ظالملىرىنى عفو ايتىمك ھە وقت
مندوب اولماز، بلکە خيانىت ھەم ظلم يوللىرىنى قاپاپامق اىچۈن، مطالبه
مندوب اولور .

ئەۋلاد گۈرۈپسى «ولەن انتصو بعى ظلمە فاولىئك ما عليهم من سبيل .»

هم عفو ایتماک، هم مطالبه ایتماک هر بری هر وقت جائز ایسه^{٥٥}، هیچ بری هیچ بر وقت واجب اولماز . حتی ظالم‌تری ده عفو ایتماک جائزدر : «ولمن صبر و غفران ذلك لمن هزم الامور .»

٨) عفو-عفو قیله چق آدم‌لرک قبول‌لرینه توقف ایدرمی؟ یوقمی؟ قان کبی، شرف کبی حقوق خیر مالیه‌ده توقف ایتمز؛ عفو ایته‌چک آدمش اختیاریله تمام اولور .

قرض کبی دیون کبی حقوق مالیه‌ده اختلاف وار : ١) مستقر ضارک ملیون‌لرک قبول‌لرینه توقف ایتمز، چونکه عفو-اسقاطدر، انسان‌لث اختیاریله تمام اولور . ٢) قبول‌لرینه توقف ایدر، چونکه حقوق مالیه‌ده عفو ایتماک تمیلیکدر، انسان‌لث قبولنه توقف ایدر؛ هم‌ده تمیلک ده اکثریتله منت شایبه‌سی بولنور، انسان هر آدمش علی الغوص سفیل‌لرک منتظرینی هر وقت تحمل ایتمز . سفیل‌لرک منتظرین همت اهل‌لرینی صاقلامق قصیلند قبول شرط قیله‌نق گوزل بر تدبیر اولا بیلور .

ایکی رأیاک هر بری معقولدر، موجهدر .

٩) حقوق‌لری عفو ایتماک، شریعت اسلامیه حکم‌نده، هیچ بر وقت واجب اولماز دیمش ایدک . لکن تورات آیتلرینه کوره، هر یدی سنه‌ده بر دفعه بوتون حقوق‌لری عفو ایتماک واجب اولور .

تورات^{٥٥} تشییة الاشتراع سفرنده، ١٥ نجی سوره^{٥٥} :

١— فی کل سبع سنین تصنع ابراء

٢— و هذا حكم الابراء: كل صاحب دين فليبرى صاحبه مما اقر به، لا يطالب صاحبه ولا اخاه، لانه قد نودى بابراء الرب .

٣— اما الاجنبي فطالبه، واما ما ي يكون لك على أخيك فابرأه منه .

٤— لكن لا يكون فيما بينكم فقير، لأن رب بيباركك في الأرض التي يعطيكها رب الهلك ميراثاً لتملكها .

٥— أن سمعت لصوت رب الهلك و حفظت جميع هذه الوصايا التي أنا آمرك بها اليوم و عملت بها

٩٧ — فاذاً يياركك الرب الهك كما وعدك: يقترض منك امم كثيرون،
وانت لا تستقرض و تتسلط على امم كثيرين و هم لا يتسلطون عليك.
شو آيتلرلەك دلالتلارينه كوره، ييات ملتلاردن مطالبه ايتمك، يهوديلردن
هر يىدى سنهده بىر دفعه خفو ايتمك وأجبار. عجيب، غريب بىر حكمدار.
شريحت يهوديه ده هر يىندىچى سنه سبیت سنه سى أولوب، يىدى يىلىن
صۈڭ كلهچاك هر ٥٥ نچى سنه يوبىل سنه سى أولور.

تورات ده، سفر الاخبار ده، ٢٥ نچى سوره سند:

٩٨ — واحسبي لك سبعة سبوت من السنين، سبع سنين سبع مرات.

فتسكون لك ايام سبوت السنين السبعة تسبعاً واربعين سنه.

٩٩ — وقد سروا سنه الخمسين، ونادوا بعشق فى الأرض لجميع أهلها.

فتسكون لكم يوبيلا، وترجعوا كل أحد الى ملكه، وتحدونا كل واحد
الى عشيرته.

سبت سنه لرى، هر سبیت سنه سنه عفو وظيفه لرى، يوبىل سنه لرى -

وقتنى كوره بويولك مصلحت ملاحظه سيله وضع قىلىنىش اولسىه كراك.

هيئت اجتماعيده انسانلارك اقتصادي جهتىلە مەمکن قىدر برا بىركلرى

ديانت نظرنە مطلوبىر. بختىلارك قىرتىلارك اختلافى بىركى سنه انسانلار

آراسنە اقتصادي جهتىلە فاخش تفاوت ظاهر اولور ايسە، انسانلارك اقتصادي

حاللىنى مەمکن قىدر تسویه ايتمك اىچيون البته بىر تدبیر بولنەق لازم

أولور. موقت، مخصوص هم گوزل بىر تدبیر اولىق اوزره تورات سبیت

سنه لرىنى وضع ايلوب، هر يىدى ده هر ٥٥ نچى ده بىر دفعه خفو ايتمك

وظيفه لرىنى الزام ايتدى.

باشقە زمانلوك حالىن باشقە خلقڭى روحىنە كوره، شو حكمڭى ضررلىرى ده

مفسيه لرى ده مەمکن ايسە ده، تورات زمانىنە، يهوديلرلەك او وقت احوال

اجتماعيەلرىنە كوره، بلکە موافق اولمىشلار، احتمال ضورلىرى ده

بولناماشلار.

بۇم اسلامىت مەسىرلەر عاجزلۇر حقىندە انتظارى اىچاب اىتمىش ايسە ده

ئەۋلەھىچ زۇرپىسى بىر انسان هىچ بىر حقوق خصوصىنە عفوی اىچاب اىتمەمەشلار. بلکە

حالڭى زمانڭ اقتضاسىنە كوره حرکتى انسانڭ اختىارىنە ادبىئە تسلىم ايتوب، مناسب صورتارىدە عفوى مىندوبب ايتەشلىرى .
ھېشت اجتماعىيەدە انسانلىك اقتصادى حاىلىرىنى تسو يە ايتەڭ
خصوصىنىدە شريحت اسلامىيە تىلبىرلىرىنى زكات فصلىنىدە انشاء الله بىيان ايتىسىلەك كىرىك .

(١٠) اعتبراڭ، يعنى قرض، استقراض، ديون معاملەلىرىنىڭ اهمىيەلىرىنى
يوقارىدە بىيان ايتىڭ . نظرلىرى دقىق اقتصاد عالمارى قرض معاملەلىرىنىڭ
استقراضلىڭ خايىت بويوك ضررلىرىنى دە بىيان ايتەشلىرى؛ اولاً) حكومتلىك
شۆكتىلىك فائض مقابىلەدە استقراضلىرى خلقى تشبىت هەمتلىرىنىڭ محروم ايدىز .
خلق اوز مالىيە اوز معرفتىلە اش كۈرمىدىن قالوب؛ حكومتىڭ شرۇكتىڭ
كاغذلىرىنى آلور؛ فائض مقابىلە سومايمەلىرىنى دىزور؛ تىبل اولوب كون
سکورچى صىنف ھېشت اجتماعىيەدە زىيادە لشۇر . ثانىاً) حكومتلىك
بويوك استقراضلىرى تجارتىرده زراعةلىرده صناعتىرده استعمال قىلەنە چىق
سومايمەلىك نىقادانە سبب اولور . استقراض قىلىنىش مبلغ فائىدە سز يوللەرە
صرف قىلىنور ايسە، بىرنىچە جەتىلە ضرر مەعەقدىر، چونسە بىركىتلى كىشىشلى
سومايمە جەمعىت ئىندىن چىقىوب تاف اولىش اولوردە، يرىنە يالىڭىز ضررى
قالىش اولور . ثالىاً) استقراض يولىلە طوبىلانىش سومايمەلىرى قاپاسىق
(تولەمك) على العاده بر قاچ سەنەلرە توزىع قىلىنىق حسبىلە، شو كونىڭ
استقراضى صوڭكە كەنەچەك نىللەك ذەلەلىرىنە حقسز عەلتىز يوك اولور .
شو كونىڭى يوكلەرى صوڭكە كەنەچەك نىللەر اوزرىنە يوكلەمك حقوقى ھېچ
بر انسان دە يوقىر .

استقراض ضررلىرى حقىنە سوپەنەش سوزلەك ھە بىرى طوغىرىدر .
لكن او ضررلىڭ ھېچ بىرى استقراض ضررى توگل، بلەكە سوە استعمال
ضررىدر . استقراض استعمالڭ صورتارىنە كوره يا مضر اولور، يا مغىد
اولور . طوبىلانىش آنەمش سومايمە مەفعەتلى يوللەرە صرف قىلىنور ايسە،
مغىد اولور، فائىدە سز اهمىيتسىز شىلەرە صوف قىلىنور ايسە، البتە مضر اولور .
شو كونىڭى يوكلەرى صوڭكە كەنەچەك نىسل اوسقىنە يوكلەمك اعتراضى،
شىپە يوق، غايىت مهم اعتراضى . لكن دېقىلە ملاحظە قىلىنور ايسە،

استقراراً ضلّى ضروريه دلالت ايتمز . بلکه لهنه دلالت ايمر .
 استقراراً ضلّى قوتيله طوپلانمش سرمایه بوركه سنده انسا قيلنهچق اشلاق
 منفعتي دائئري اوlobe صولك كلهچاك نسلك استقاده سنه قالاچق ايسيه ، استقراراً
 يوكلىرينى صولك كلهچاك نسل اوستنه يوكلمك هر وقت جائز اولور ، بلکه
 مطلوب اولور . حاصل اولاچق فاقده لرلر يالڭز بىر جزئنه ناشل اولمش
 معاصرلره بوتون آغزلغى يوكلىتمك البته عدالت اولماز . شو عصر بوتون
 ثروتلرىنى بركتلىرينى او زينىڭ . وارىتنە تركى ايده بىلور ايسيه ، مشكل حاللىرك
 آغز دقىقدىلرلرلر تولىك ايتكىلىرى ضرورلىرى ده ديونلىرى ده البته تركى ايده بىلور .
 اعتبار معامله لرینىڭ اهميتلىرىنى ده ضرورلىرىنى ده بىيان ايتىدىكىن صولك
 ايىدى فائض مسئله لرینى اقتصاد لسانىلە بىيان ايدهيم . اسلام تحلىملىرىنىڭ
 علو يىتنە برهان كېسى اولور .

II

علم نظرىنە رىبا

اعتباراً فائضلىرى فائضه لرى يوقارى ده بىيان قىلىندىدىن صولك تجارت
 دنياسىنده فائضلىرى ده بويوك اهمىتى البته آچىق معلوم اولور . چونكە رىبا
 معامله لرى تحرىيم قىلىنوب الغا قيلنهچق اولور ايسيه ، تجارت دنياسىنده اعتبار
 معامله لرىنى ده تمامىلە ئضا يىتماك لازم اولور ؟ ياخود اعتبار معامله لرىنى
 انسانلىرى سوق ايده بىلەچاك يياڭى تىبىيرلىرى باشقە يوللىرى آرامق حاجت
 اولور . لكن اوليله بىر تىبىير عصرلار بويىچە انسانلار معلوم اولمامش
 هم ده شو كون تجارت دنياسىنده ده يوق .

بوشكاكوره ، تجارت دنياسىنده اعتبار معامله لرىنىڭ انتظامى يالڭز
 فائض قوتيله ، تأمين قىلەنە بىلور ، دىي يىك ده ، فائضلىرى اهمىتى بازار كوزىلە
 تىقىير قىلىندىدىن صولك ، فائض مسئله لرىنى فلسفة هم علم كوزىلە نظر
 ايده يىك . بىانمىزى موجز قىياچق ملاحظه سىلە ، فلسفة نظرىنى ، علوم
 نظرىنە لرىنىلىنىڭ

فلسفه هم فیلوسوفلر فائض آلمق فائض ویومک معامله لریناڭ هر وقى خلافىنە ايدى. فیلوسوفلر امامى آرىستوتىل فلسفة نظرىنى ھم ساده ھم آچىق لسانلە بىيان ايتوب دىيمش:

نقود-عقيىمىر، بالاسى اولماز، جامىدر، شەرە ويرۇز . بوڭاكورە، قرض مقابىلە فائض آلمق البتە حرام، غىرە مشروع بىر غىصب او لور . يىعنى: نقود-حیوان كېيى طوغلىرىچى، يا خود، يو كېيى او سلىرىچى اولسە ايدى، او وقت فائض مشروع بىر بالا، يا خود، طاتلىي بىر شەرە او لور ايدى. لكن، نقود، طبىيەت حكىمىلە، عقيىمىر . تولىيڭ ايتىز، طاشىر، شەرە ويرۇز . بوڭاكورە، فائضىڭ نسبى دە اساسى دە سېبى دە يوقلىر . خېرىڭىچى اولمۇ صەقەقىلە البتە حرام او لور .

او سەدىن نېڭىر اىلىر ايمكىن، فیلوسوفلە شو سوزىرىت، اساسلىي كېيى قوتىي كېسى كورىنىدە، في التحقىقىت، شو سوز ئايىت بىر يۈچ اشتباھىر . فیلوسوف او زينىڭ نظرىنى قرضىڭ جەت مادىيە سەنە، نقودلۇڭ دە جامىد مادە سەنە قىصر ايتوب، قرض معاملە سەندە نقودلۇڭ بىرالىان دىگر لىرە انىتقاللىرىنى، نقود دە آلتۇنلىق كوموشلار كاڭىلۇڭ كېيى جامىد لەكلەرىيئى كۈرمىش دە باشقە حقىقتىلر فیلوسوفلە كۆزىنىڭ اشتباھ پۇرە سېيلە مەستۇر قالىمچى.

درست، نقود، طبىيەت مادىيە سېيلە، ياخۇن ئىيا كوموش ياخود كاڭىد در، هر حال دە البتە جامىدر، تولىيڭ ايتىز، شەرە ويرۇز . لكن نقود طبىيەت اجتماعىيە سېيلە تولىيڭ اىلىر، شەرە ويرۇز : المەڭ ارادە الاھىيە سېيلە، ھىيەت غايىت، بىر يۈچ قدرت اشترايىدە واردە، نقودلۇڭ دعوتىنە هر بىر شى اجابت ايدىر؛ نقودلۇڭ غايىت مۇئىز قوه سەھرىيەسى دە واردە، انسانلارڭ ھەجە حاجىتلەرىنى جىلب ايدىر . نقود انسانلارە قدرت اقتصادىيە ويرۇر . بىر آدم نقود دە مالىك اولدىەيى، او انسان دە قدرت اقتصادىيە قوه كېمبىيە حاصل او لور . انسان او قدرتىلە اقتصادىي معاملە لۇڭ هر بىرىنى ادارە اىلىر، اقتصادى ئاتىدە لرى دە كىسب اىلىر .

قرض ویرمک، جهت مادیه سیله، جامد نقودی ویرمک ایسه ده، معنوی چهتیله، قدرت اقتصادیه ویرمکندر. قرض ویروچی او زینگ اقتدار زینی مستقرضه نقل ایتمش اولور. هر بر انسانث الله قدرت اقتصادیه تولیه ایدر، ثمره ویرور، اقتصادی فائده لری کسب ایدر.

اگرده نقویش بلکه عمومیله همه مالارک یالشکز جهت مادیه لری معتبر اولوب قدرت اقتصادیه لری اهمال قیلنسه ایدی، او وقت هیئت اجتماعیه ده اقتصادی معامله لرک هر بری تمام باطل اولور ایدی، ثمره سز قالور ایدی، تجارتی فائده لری ده ممکن اوله از ایدی.

اگرده اهل علمک آریستوتیلن روایتلری درست اولور ایسه، فیلوسوفلر امامی آریستوتیل ماللرک هم نقودک یالشکز جهت مادیه سنه نظر ایتمش اولوب، قدرت اشتراکیه لرندن تمام غفلت ایتمش اولور. یا خود هیئت اجتماعیه ده ماللرک نقودک اک هم قوتلرینی اهمال ایتمش اولور. اجتماعی مسئله اونه آریستوتیل کبی بويوک آدملرک بویله سوزلرینی علم کتابلرند انسان او قور ایسه، اولگیلرک نظرلری هم شوکونگی علومک نظرلری حقنده انسانث خاطرینه «حفظت شیئاً و غابت عنک اشیاء» مثلی خطور ایسه بیلور.

اجتماعی مسئله لری توجیه یولنده اهل علم لسانیله سویلئمش نظریه لرک اکثری یا خود هر بری اوز باشنه دیدلم، طوغری هم حقیقت اولاً بیلور ایسده، مسئله لری توانیله آشکلامق خصوصنده بويوک اهمیتلری وار دیگر حقیقتلردن نظریه غفلت ایتمش، یا خود او حقیقتلری اهمال ایتمش اولور. فائض مسئله لرینی توجیه یولنده مقتصلارک نظریه لری ده شویله در.

فائض مسئله سی حقنده اقتصاد عالم ریناث بر نیچه نظریه لری وارد. او نظریه لری اساس چهتیله ایکی فلاص ایتمک ممکندر: ۱) فائض-هیئت اجتماعیه ده اقتصادی معامله لرک بر نتیجه منطقیه سی اولوب، هیئت اجتماعیه ده هم طبیعی هم ضروری هم مطلوب بر حادثه اقتصادیه در. ۲) فائض-اقتصادی معامله لرک اجتماعی طبیعتلریله باغی مناسبتلی مطلوب بر حادثه اولما بوب، بلکه هیئت اجتماعیه ده بر صنعتگری ریاست ملکیه سی دیگر صنعتلرک اسارت افغانستانی گفونپی پلداریلار ناشی اولاش شیر مطروحه بر حادثه تاریخیه ده.

اولگی قلاص ده ایسکی طائفه واردر: ۱) فائض-اقتصادادی معامله لرلک
بر نتیجه منطقیه سی اولوب، مال صاحب‌لریناک عمل‌لرینه سعیلرینه متربق
مشروع بر شمه در. ۲) فائض-اقتصادادی معامله لرلک مشروع بر نتیجه
منطقیه سی ایسه ده، لکن سعی اثری ده عمل شمه سی ده توگلدر.

دیمک اصل نظریه‌لر اوچدر: ۱) فائض-اقتصادادی معامله لرلک نتیجه
منطقیه سی اولوب، عمل شمه سیدر. ۲) اقتصادادی معامله لرلک معقول نتیجه
منطقیه سی ایسه ده، عمل شمه سی توگلدر. ۳) فائض-عدالت یولدن
یازمش، هم ده مساوات، اساسدن طایمیش قاپیتالیزم هیئت اجتماعیه سنه
مخصوص غیر مشروع غیر معقول موقت بر حادثه تاریخیه در.
شو اصل نظریه لرلک متعادد فرع‌لری ده واردر.

اولگی نظریه: مال‌کلرلک متعهد لرلک فائض‌لری، عمله لرلک ابع‌تلری
سکبی، عمل شمه سیدار. سعیلری عمله لرلک سعیلری کبی سیدیلر؛ بلکه
عمله لرلک عمل‌لریند ده آرسق زهمتلى مشقتلى سعی اولا بیلور. مال‌کلرلک
متعهد لرلک عمل‌لرینه مهارت، استعداد، تالانت لازم اولوب، سعیلری
عمله لرلک سعیلریند زهمت‌لرین دها زیاده دواملی دها زیاده آغز اولا بیلور.
بوشا کوره، مال فائضی عمل شمه سیدار.

شو نظریه ده اصابت حصه‌سی، دیه‌لام، وارد. لکن سرمایه فائض‌لرینه
عمل شمه سی کبی نظر ایتمک اکثریتله طوغری اولماز. سرمایه فائضی
هیچ بر وقت مال‌کلرلریناک عمل‌لرینه باغلى توگل ایدی، بلکه سرمایه
مقدارینه متناسب بر حصه ایدی. صوکره سهام شرکت‌لرند فائض شرکلرلک
عمل‌لرینه باغلى اولمایوب، يالکز سهام‌لرینه کوره اولور. خزینه‌لرینه
صندوقلارینه تسليم قیلئش امانت‌لرلک مقابلنده، بانقلو شو کون فائض
ویرڈرلر، لکن مال‌کلرلریناک عمل‌لری هیچ بر صورتله شرط قیلئماز. قرض
ویرچی، هیچ بر عملی سبقت ایتمەش ایسەدە ماللک فائض لرینی آلور.
دیمک، شو اولگی نظریه فائضی صورت‌لریناک اکثرینی توجیه‌لدن
 تمام عاجز در.

اولگی نظریه غریلرلرینه بوراده بیان ایله‌ییم.

۴) مال، سرمایه حمللک شمه سیدر، کوچاڭ مخصوصلر، مال ماڈرلری

شکلنه ئەورامش عملدر. تجارت ده صناعت ده زراعت ده عمومىتىله استحصالىدە مالىڭ اشتراكى عملىڭ اشتراكى كېيىر. بۇڭا كوره فائض - سرمایه واسطىسىلە، اىفا قىلىمتش عملىڭ حصىسى اولور؛ جانلىي عمل حصە صاحبى اولور ايسە، مادى عمل (مادىلەك شکلنه ئەورامش عمل) حصە صاحبى اولا بىلور.

شو نظرىدە زحمت، كلفت اثرى غايىت بىوکدر. سرمایهلىرى عمل توسيلە بويامادقچە، فائض مسئلەلىينى توجىھە مەمکن توگل ايسە، دىيىك سرمایه فائضلىرىنىڭ اصلىي اساسى يوقىلر. قبۇل ايدىيەك، هە سرمایه مادىلەك شکلنه ئەورامش عملدر، دىيىك درست. لەن مادىلەك شکلنه ئەورامش عمل مالكىلەتكە عمللىرى اولا بىلور ايسەدە اكتىريتەن عملەلۈك عملى اولور. يعنى شو نظرىيە طوغرىي اولور ايسە، سرمایه فائضلىرىنىڭ لهنە أولماز، بلەكە تمام ضررینە دلالت، أيدىلور.

(۲) سرمایهلىرى كىسب ايتىك طوپلامق، طوپلادقىن صوڭىڭ صاقلاقىق مەم بىر عملدر، آغرى زھمتلىر. سرمایه فائضى شو عملىڭ شو زھمىتىڭ مکافاتىدىر.

شو نظرىيە تمام طوغرىي ايسە^{۵۵}، سرمایه فائضلىرىنە توجىھە اولا ماز، ضرورىت ساعتلەننە مىلييون زھمتىك طوپلانوب صاقلاقىمش يوز روبلەك فائضى بش روبل اولوب، ضرورىتىز تمام زھمىتىز طوپلانمىش بىر مىليوننىڭ دائىمىي ايللى مڭ روبل اولور. يعنى فائض زھمت مقدارىنە توگل، بلەكە سرمایه مقدارىنە تابعىر. فائض ھىچ بىر وقت زھمىتىڭ مکافاتى كېيى اعتبار قىلىنمادى.

(۳) استحصال سرمایهسز اولماز. سرمایهلىرى حاضرلەمك ھم ضرور ھم ھىئەت اجتماعىيە اىچۇن نافع عملدر. شو نافع عملنە مقابل سرمایه صاحبى فائض آلور، اگرده فائض وېرلىز ايسە، طوپلامق شوقى طوپلامق داعىيەسى خلق دە قالماز، سرمایه طوپلانماز، استحصال بولنماز ايدى.

(۴) فائض - امساك ھم محرمويت اجرتىدىر.

ئەۋلاد گۈرمىپ بالاسى زھمتلەنۈب سرمایه طوپلانمىش سرمایهلىرىنى

اوریناڭ حاجتلىرىنە صرف ايدىوب استفادە ايدى بىياور ايسەدە، مەرۆمیت آغىرقىلىرىنە قاتلانۇب، پارەلرىنى سرمایەلرینى صاقلامىش؛ ھەم دە جمھىيت انسانىنە ئوقۇتنە بىرگەت ويرمىش . فائض شو امساكىڭ شو مەرۆمیتىڭ اجرىنيدر.

شېھىد يوق، شو نظرىيە اوز باشنى طوغىرىدر، سرمایە فائضلىرىنىڭ بعض صورتلىرىنى ھەر جەتلە اىضاح ايدى بىياور، توجىيە اولا بىياور. درىست، سرمایەلرینى امساك ايتىچىلىرىدە انسانلىرىڭ جمھىيتىنە عملە كىي ھەم بويولك ھەم نافع خىمىت ايدىزلىر، امساك، مەرۆمیت ھەن قدر عەلە توڭىل ايسەدە، اوز باشنى دېيىچ بىر صورتىلە تائىير ايتەن ايسەدە، امساك بوكەسىنە استەھسال سرمایەلرلىرى طوپلانۇر، جمھىيتىڭ بىرگەتلىرى زىيادە اولور. لەن فائىدە خصوصىنە امساك مەرۆمیت بعض صورتلىرىدە ولو بالواسطە سېبب بىيىدىل اولا بىياور ايسەدە، أصل سېبب ھەم شەرمى اكتۈرى سېبب، البتە انسانىڭ عملىدیر.

امساڭ، مەرۆمیت نظرىيەسى بىعھىن سرمایەلرلىرىڭ فائضلىرى، حقىقىدە بلەكە طوغىرى اولا بىياور ايسەدە، قارۇنلۇڭ روتاشىلارلىرىڭ فائىضلارى حقىقىدە يالىڭىز لەطىيە، اولىق اوزرە سوپىلەندە بىياور.

اگرددە فائض امساك شەرمىسى ازىزىه ايدى، فائىضلارلىڭ مەمکىن قدر آزىزىي مصلحتت اجتماعىيە نقطەسىنەن مطلوب اولور ايدى، چونكە فائىضاڭ بويوكلىگى انسانلىرى طوپلامق حرصارىيە باشىدە سوق ايدىز ايسەدە، او تقدىردى آز سرمایە فائىضىلەدە مەيشىتى تأمىن مەمکىن اولىق جەتىلە، نهایت قناعتى طوقلىقى حرص آچىلغانە غلبە ايدى بىيلوب، انسان امساك مەرۆمیتلىرىنى تمام ترک ايدى بىياور. اگر فائض آز اولور ايسە، او زىينى تأمىن ايتىشكى ضىرورتىنە، مەيىھىن ھەر بىر انسان او زىيانىڭ سرمایەلرلىرىنى مەمکىن قدر آرتق امساك ايدى، چونكە او زىينى ھەم عائىلەسىنى تأمىن ايدى بىيلەپلىك فائىضلارى آلمق اىچجون البتە غالىت بويولك سرمایە حاجت اولور، بۇڭا كۈرە، امساك نظرىيەسىنە فائضىڭ مەمکىن قدر آزىزىي مصلحتت اجتماعىيە نقطەسىنەن مطلوب اولور ايدى.

يىھى سرمایە فائىضلارىنى توجىيە يولىنىڭ امساك نظرىيەسى طوغىرى

اولور ايسه، سبب او زينىڭ اثرينى ھىم ايتىش اولور ايدى.
 صوڭرىھ فائض ھر يerde ھر وقت سرمایيەلرگ مقدارىنە تابع اولوب،
 هېچ بىر وقت امساك مقدارىنە محرومىت زەھلىرىنە تابع توگل ايدى.
 يوقسى، فقيرلرگ فائضلىرى بايلرگ فائضلىزىن قات قات آرتق اولور ايدى.
 ديمك، سرمایيە فائضلىرىنى توجىھى حقىندە امساك نظرىيەسى دە تمام ساقطىر.
 فائضلىرى توجىھى اىدە بىلەچك ھر نظرىيە دە فائضڭىزىقىتى، فائضڭىزىقىتى
 سببى عله فاعليةسى بىيان قىلىنە لازىمىر. امساك نظرىيەسى بونلرگ هېچ
 بىرینە وفا ايتىدۇ.

درست، فائض دە تشويق قوتى واردۇ. صاقلامق طوپلامق خەصلرىنى
 قوتلەمك ملاھظەسىلە سرمایيە فائضلىرىنى مىشروع ايتىك البتە مەمکن اولا بىلور.
 امساك نظرىيەسى فائضڭىزىقىتى مىشروعىتىنە عله غائىيە اولا بىلور. لەن
 بونڭىلە فائضڭىزىقىتى عىدىلىنى مىشروعىت قانۇنلارىنىڭ حقانىتى لازم اولماز،
 فائضڭىزىقىت سببى دە عله فاعليةسى دە مەلمۇم اولماز.
 بوڭا كورە سرمایيە فائضلىرىنى توجىھى حقىندە اولىگى نظرىيە بوتۇن
 فروغاتىلە ساقطىر ديمك البتە طوغرى اولسە كىلە.

ايكنىچى نظرىيە: فائض - اقتصادى معاملەلرگ معقول نتىجە منطقىيەسى
 اىيسەددىن، عەمل ثىمرەسى توگل، بلکە سرمایيە بىرکەسىلىرى.
 انسانلرگ اوافق بويولك حاجتلىرىنە يارالق بىرگەتكۈرگە اوفاقلىرى
 بويوكلىرى اوچ سېبىڭ مجموعىلە: ۱) ظېيىت، ۲) سرمایيە، ۳) عمل
 بىرکەسىلىھە حاصل اولور.
 انسانلرگ حاجتلىرىنە يارالق بوتۇن خىراتلارگ سببى دە ظېيىتلىر،
 خزىنەسى دە ظېيىتلىر بىرگەتكۈرگە خىراتلارگ ھر بىر ظېيىت خزىنەلرندىن،
 شەفتلى سىئەلرلىزىن استەجصال قىلىنۇر.
 استەجصال - اوچ سېبىڭ مجموعىلە: ۱) ظېيىت، ۲) عمل، ۳) سرمایيە
 بىرکەسىلىھە اولور. سرمایيە - استەجصال سېبىلىرىنىڭ ضرورى ئەصرىيدىر. سرمایيە،
 ظېيىت كېبى عمل كېبى، تولىد ايدىر.

انسانلرگ حاجتلىرىنى استەجصال خصوصلىزىنە فائضەسى دخلى وار ھر
 بىر شى - سرمایيەدە. ھر نوع ابىيە، ھر نوع آلات ادوات، ھەمە مواد

ابتداً يه سرمایه در.

شو مهنسیله سرمایه ده استحصال قوتی تولید خاصیتی بویوکدر. استحصال، سرمایه برکه‌ستنده، کمیت جهتیله ده کیفیت جهتیله ده زیاده اولور. انسان بوش الیله سعی ایدر ایسه، بر مقدار حاصلات البته حاصل اولور. شو انسان گوزل آلتلر مکمل ماکنلهار ایله سعی ایدر ایسه، حاصلاتی البته زیاده اولور. بوش الیله عملی اون عدد ویور ایسه، ماکنه کبی سرمایه اشتراکیله عملی یسوز عدد، بیش عدد، یاخود دها زیاده ویور بیلور. سرمایه اشتراکیله حاصل او لاق حاصلاتی قیمتی ده منجعتی ده - بوش الیله حاصل او باشه چاک حاصلاتی قیمتندن منجعتندن هر حال ده زیاده اولور.

شو فعله - یعنی: کمیت جهتیله ده کیفیت جهتیله ده زیاده البته. سرمایه ثمره‌سیدر، سرمایه اثریلر.

سرمایه ده استحصال قوه‌سی بویوکدر. شو قوت - زمان، مکان، محیط احواله کوره، تبدل ایدر ایسه‌ده، سرمایه‌لرک اهمیتی هر حال ده بویوکدر. سرمایه اوزی ده تولید ایدر، سعیاک فوتلرینی ده تولیدینی ده زیاده ایدر، برکتلی ایدر.

انسانلرک حاجتلرینه یاراراق برکتلری خیراتلری استحصال ده اوج عنصر: ۱) طبیعت، ۲) عمل، ۳) سرمایه اشتراک ایدر ایسه، حاصل اولا بیله‌چاک هر بر برکت ده هر بر فائده ده البته اوج حصه بولور: ۱) عمل حصه‌سی، ۲) طبیعت حصه‌سی، ۳) سرمایه حصه‌سی.

عمل حصه‌سی اجرت نامیله تسمیه قیلنوب، سرمایه حصه‌سی فائض نامیله تسمیه قیلنور. طبیعت حصه‌سی خواجدر دیه‌یاک، حصه‌لرک مقداری‌ینی تعیین تقدیر ایتمک، فرض ایده‌یاک، ممکن توگل ایسه، هیچ بروینی انکار ایتمه‌یوب، عدالتله تقسیم وظیفه‌لرینه اجتهد ایتمک البته لازمدر. بوکا کوره، عمله‌لرک اجرتلری کبی سرمایه فائضلرینی ده قبول ایتمک البته عدالت افتراضی اولور.

بوکا کوره، سرمایه فائضی، عمل اجرتلری کبی، هم عدالتی هم حقانیتلی هم طبیعی بلکه ضروری مشروع بر حق اولور.

قرض یولیه و یولیش سرمایه‌لرگ فائضلری ده شویله دره سرمایه ده
تصرف حقوقی مستقرضنه اخنیارینه تسليم قیلنمش اولور. مستقرضاث
سرمایه بىركەسندە قوه استھنائیه سی آرتوب، حاصلات قات زیاده
اولور. شو آوتق حاصلاتدن عمل حصه سی مستقرضه ویسلوب، سرمایه
حصه سی سرمایه صاحبینه ویلوور ایسه، بوراده خلاف عدالت هیچ برشی
بولنمازه حصلاری تعیین ده عدالت التزام قیلنور ایسه، سرمایه حصه سی
چەقامق خایت عادلانه معاشه اقتصادیه اولور.

قرض سرمایه‌سنان فائضی قرض یولیه آلمش سرمایه‌لرگ کیسەکاری
اولمايوب، بلکه سرمایدهن حاصل فائده‌لرگ هو سندلک ياخود هر آيلق
حصدە رېیسەر.

سرمایه‌لرگ فائده‌لری یاشاروب، متجدد اولوب، هر وقت دواام
آپر، قیمۇر بوللار کبىي، صو بوللاری قانالار کبىي، اینىه کبىي سرمایه‌لرگ
یاشاروب طور وچى فائده‌لری غایت اوزون زمان دواام اىلە بىلور،
گوزل صورت ده محافظه قیلنور ایسه، ماکنە كىبىي الاتلاقىدە دواسى
مدەن اولوب، توکنەز بىنۈز دائىدەلری همان ویر بىلور.

سرمایه‌لرگ على الدواام فائىن تولىك قىلوب طور وچىارىقىدە اشتراكلىرى
اولىق اوزىر رەزمىش سرمایه‌لرگ فائده‌لرینه ویر وچىارىقىدە اشتراكلىرى
البته حقلی اولور، عدالت اولور، سرمایه مستقرض الله امائىت اولوب
فائىدقە، فائىقىزىنە ویر وچىلرگ اشتراكلىرىنە بىر حد بىر اجل بولنماز،
درست، تمام، مىتابىلە اعادە قیلىنىقىن صوڭ، اشتراك حقى منقطع اولور.
شو نظرى، ئورە، خائضاتى اصل سېبىي سرمایه‌لرگ قوه استھنائىلارى
قدىرت اقتصادى، بىلەر سرمایه، عدل كىبىي طبىعىت كىبىي، تولىك ايدىر.
حاص تىڭ هىچ بىرى يالڭىز عمل يالڭىز سرمایدهن معاصل اولمايوب،
بلکه شو اوج عنصرگ ھىئت مەجمۇھەسىدىن حاصل اولور. بوشقا كوره
حاصلاتنىڭ هر بىنە سرمایه حصه سی ده البته بولنور.

بۈشۈكىرە سرمایه فائضى ھىمىت اجتماعىيەدە ھم ضرورى ھم طبىيى
ھن عدالتى خادىد اقتصادىي حصه اقتصادىي اولور.

شىھە يوق، استھنال نظرىيە سنان حقلقى حصه سی واردە درست،
ئەۋلاد گۈزۈپىسى

هر برو استحصال ده عمل نه قدر ضرور ايسه، سرمایه وجودی ده او قدر ضرور اولور؛ عمل اجرتی نه قدر طبیعی نه قدر ضروری ايسه، سرمایه فائضی ده او قدر ضروری هم طبیعی اولاً بیلور.

شو ساده نظریه ساده‌لگی برکه‌ستنده شائع اولدی، اقتصاد عالم‌گردانیک اثک بویوکلری فاشنده مقبول اولدی. لکن، شو ساده نظریه ظاهریله ساده کوزلره قوتلی برهان کبی کورنسه‌ده، فی الحقيقة بر مخالطه‌در، قوتلی بر اشتباه‌در.

درست، هر استحصال ده اوج عنصر: ۱) عمل، ۲) طبیعت، ۳) سرمایه ضروری‌در، لکن برو (طبیعت) مالکلرینا ده سرمایه صاحبلرینا ده اشتراکلری نزهه‌دن؟

قبول ایده‌یک، سرمایه لازم‌در، شرط‌در، ضروری‌در، دیده‌یک. لکن سرمایه مالکلری، هم ده استحصال زحمتلرینه هیچ بر صورته اشتراک ایتمه‌مش ملک صاحبلری شرط توگلدر. سرمایه، فرض ایده‌یک، عمله‌لره ملک اولسه ایدی، سرمایه‌لرک قوه استحصالیه‌لری ضائع‌هی ناقص‌هی اولور ایدی؟ البته اولماز. اویله ایسه مالکنک و جودلری شرط توگلدر، حاصلات حصه‌لرندۀ خلق‌لری بولنمی‌ده لازم توگلدر.

هیئت اجتماعیه‌ده هر رفرداش هر بر صفت‌نامه قیمت اجتماعیه‌سی برآبره اولمی انسانیت اقتضاسیده، ابتدائی حقوق‌الفیاسیده. طبیعتناهی برسته‌نارنده خیراتلرندۀ اقتصادی حصه‌لرینا ده مساواتاش اساسیده.

انسانلرک بری، صنفلرک بری اوزینا ده ضروری حاجتلرینی يالکز عدایله کوچیله آلا بیلور ایکن، دیگر بر انسان دیگر بر صفت اوزینا ده ضروری حاجتلرینه زحمتیز مشقتیز عملیز نائل اولور ایسه، اولاً بیلور ایسه، انسانلرک قیمت اجتماعیه‌لرندۀ غایت فاحش تفاوت بولنمی لازم اولور.

کوچیله فائده، سعی‌سوز مصنه - هیئت اجتماعیه‌ده مساوات‌سازلگانش اثک قبا اثک فنا صورتیده بونیا ده کوچیله زحمتیله حاصل اولهش برکت‌لری دیگرلره ویرماک - احتیاج‌الذه ضرورت زنجیرلرندۀ انسانیک اسارتیده. استحصال نظریه‌سی بر نیچه جوته خطا ایده‌در:

ولا: انسانلری، يعنی عمله‌لری استحصال واسطه‌لرینا برى كىي حساب ايتىمك. درست، اقتصاد عالملارى استحصالڭ واسطه‌لرینى سېلىرىنى أوج عنصردن: ۱) طبىعىت، ۲) عمل، ۳) سومايدەن عبارتىدر دىدىيلر. شو سوز صناعت نظرىنە بلکە درست اولا بىلور ايسەدە، سياسى اقتصاد نظرىنە طوغىرى اولاماز. انسان - استحصالڭ واسطه‌سى توگل، بلکە غايىھىسىدە، انسان حىيات‌دا هر خصوص‌دا مقصىد بالنىاتىر.

انسانى، يعنى عمله‌لری واسطه‌لرک درجه‌لرینه ايندirmك، حاصلات حصىلرینى توزىع ايدىر اىكىن عمله‌لری سومايدە كىي سومايدەلری عمله كىي اعتبار ايتىمك انسانىيەت شرفىنە انسانلرڭ قىمت اجتماعىيەلرینه اھلىيتسلىرىنە ھېچچ بىر صورتله مناسب اولماز.

أوج عنصر نظرىيەسى هيئىت اجتماعىيەدە بىر صنفاڭ رىاستى، دىيگر صنفاڭ اسارتى مملوکىتى نظامىنە مبنىلر. حرىيت، ھم دە حقوق دە اھلىيت دە مساوات اساسلىرىنە تمام مناضىدر.

أوج عنصر نظرىيەسى استحصالڭ دە اساسى اولاماز. استحصال يالڭىز حىمل قوتىلە اولور. طبىعىت قوتلىرىنڭ، سومايدەلرڭ، اشتراكى عەلمىڭ آسانلىغىنە سرعاننە شرط ھم ضرور ايسەدە، اصل استحصال يالڭىز عملڭ يالڭىز سەھىڭ اثريدە.

شانىڭ: واسطه‌لرە آلتىرە استحصال قوه‌لرینى اسناد ايتىمك خطا در. آلتىرى سومايدەلری انسان ايجاد ايدىر، اختراع ايدىر. انسان هر خصوص دە ئىڭ بىزىچى مەستحصالىر. بىۋاڭا ڪورە، حاصلات تىمامىلە يالڭىز انسانلڭ عملنە نسبت قىلىنوب، آلتىرۇك سومايدەلرگە واسطه‌لرگى دە انسانلڭ عملىلە اولمق يوزىدىن آلتىرە سومايدەلر نسبت قىلىنماق لازىدە.

درست، ماكىنەلرە نظرمىز كىي عمله‌لرە نظر ايدىر ايسەدە، عمله‌لری دە واسطه‌لرک درجه‌لرینە ايندirmك، او وقت واسطه‌لرە آلتىرە استحصال قوه‌لری بلکە نسبت قىلىنە بىلور.

ثالثاً: ھم شىريعت ھم قانون نظرىنە حقوق صاحبى يالڭىز انسانىدە. قبول ايدىھىيڭ، استحصال دە ھم طبىعىت قوتلىرى ھم سومايدە اشتراك ايدىر. مىلا: زراعت اشلىزىنە حىوانانڭ ڪۈچى دە ضرورىدۇ، زراعت آلتىرى دە

ئەۋلاد گۈرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىتى ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامىسىرى

ضروردر. درست، لکن بونلرگ هیچ بری، حقوقی صاحبی اولنامق جهتیله، حاصلات حصه‌لرینگ هیچ برینه شریک اولماز. بوتون حاصلات تمامیله یالکز انسانڭ یعنی عمله‌لرگ حقی اولور. اهلیتلی حقوقلى سبب یالکز انسانڭ عمليدر. استحصال امتیازی یالکز انسانڭ عملنه خاص قىلنور. ماکنەلرگ طبیعت قوتلرینگ عمللری، وار ایسە، انسانڭ عمانه تابع ڪبى قالور. اجتماعاڭ غایيەسى یالکز انساندر، هيئىت اجتماعىيەدە هر شى انسانڭ حاجتلرى يولىندە فدا قىلنور.

رابعآ: استعراض صورتلرنىدە، ويولىش سرمایه مستقرضلۇڭ ملکىيەر. بوشقا كورە، سرمایه حصەسى مستقرضلۇرە ملک اولور. استحصال نظرىيەسى مقرضلۇڭ فائضلۇرى حقىنە توجىھه اولماز. بىر فرض، سرمایه حصەسى مقرضلۇرە ملک او لمایيوب، مقرضلۇڭ ملکىي او لوپ فالسەدە، سرمایه حصەسى مقرضلۇڭ حقى او لمق لازم توگلدر. چونكە ملک او لىسەدە او لماسەددە، آلتلرگ واسطەلرگ اثرلرى مالكلرىيە اسناد قىلنەماز، بلکە مباشرلرىيە اسناد قىلنور. مثلا: معصوم بىر انسان دىگر بىر انسانڭ سېفييە قتل قىلىنىدە، جنایت سېفىڭ صاحبىنە اسناد قىلەمایوب قىتلە مباشرىيە اسناد قىلىنىور. اگرده واسطەلرگ آلتلرگ فائىدەلری مالكلرىيە اسناد قىلنور ایسە، ضورلرى دە مالكلرىيە اسناد قىيمىق لازم اولور. اگرده آلتلرگ واسطەلرگ جنایتلرى مالكلرىيە اسناد قىلنەماز ایسە، فائىدەلری دە بىرگىتلرى دە مالكلرىيە البتە اسناد قىلەنماق لازمدر. بوشقا كورە، باشقەلرگ المرييە ڪوچمىش سرمایه‌لرگ فائىدەلری او لىگى مالكلرىيە عائىد اولماز.

شو دورت انتقاد قوتىلە استحصال نظرىيەسى دە جرج قىلىنىدە. درست، استحصال نظرىيەسىنە حقلق حصەسى واردە. لکن فائاض مشروعييەتىنە توجىھه او لمق او زره استحصال نظرىيەسى قىبول قىلنەماز. بلکە قطعاً مودود او لمق تىوشىلە.

استحصال نظرىيەسىنە دە بىر نىچە فرعلىرى واردە. بىيانمى تىكمىلە يىتمەك ملاحظەسىلە او فرعلىرى دە بىيان ايدەيم.

۱) هر مالدە، هر سرمایه دە نىما- طبىيەيدەر. فائاض مالالىڭ نىماسى او لمق صفتىلە البتە مشروع اولور.

حیات انسانیه ده مالک الک بیویوک اهیتی نماییله دره ییر او زیناڭ
برکتلی مەھسۇلاتیله، حیوان او زیناڭ نسلیله، سوتى ھم یونى ڪبى
برکتلریله البتە بالطبع نامیدىر . تربىيە برکە سىلە حیوانات زیاده او لور،
زراحت برکە سىلە حاصلات طبیعىيە زیاده او لور، صناعت قوتىلە حاصلات
صناعيە زیاده او لور . زراحت سایە سىنە، ییر نصل فائىدە ويرور ايسە،
عمل برکە سىنە تجارت سایە سىنە انسانىڭ نقودى ده او يەلە فائىدە ويرور .
نقودى ده نما قابليتى ضرورىدىر . اگر ده نقودى ده نما قابليتى بولنماشە
انسانلارڭ ھېچ بىرى او زلارىنىڭ سرمایەلرینى نقودلارینى تجارت يوللىرىنە
صرف، ايتەلۈر .

نقود، ملک او سىددە قرض او سىددە نامىلر، فائىدە ويرور .
نقدوڭىڭ ھىمە انسانلارە مەعلوم فائىدەلرى ده واردە . مىلا: نقود قوتىلە انسان
خانە ياخود یير صاتونن آلوب اچارىيە ويرور ايسە، اچارەلریناڭ فائىدەسى
بالواسطە نقود فائىدەسى او لور . شو فائىدەلرلەڭ بىر مقدار حصەسى
مقرىخىلەر ويرلۈر ايسە، مالىڭ نماسى او لوق . صفتىلە البتە مەشروع ھېم
مەقۇل او لور .

۲) مفرض او زيناڭ استفادە سىنە تنازل ايتىدى . بوڭا مقابل
البتە ئاشىن ئالا بىلۈر . سرمایە صاحبىي او زى ده فائىضن قدر فائىدە
آلابىلور ايدى .

۳) سرمایە دن استفادە ايتىمك - قىمتى وار بىشىر . شو استفادە
مقابىلە فائىضن ويرمك البتە مەشروع او لور . نقدوڭىڭ فائىضى نقدوڭىڭ
اجارەسى كېيىر .

استھصال نظرىيەسەنە توجىيە قىلىنەش انتقادلارك ھر بىرى شو اوج
فرەڭىز ھر بىرىنى ده البتە جىرح ايدىر . صوشىرە اوچ فرعىڭ ھېچ بىرى
فائىضىڭ اساسلىرىنى سېپىلەلرینى منشألىرىنى بىيان ايدەمز . فائىضىڭ سېپىسى
ھمان مجهول قالۇر .

۴) نىڭ سرمایەلرلەڭ قىمتى - نىسيئە سرمایەلرلەڭ قىيەتلەرنى دن زیادە در .
يىعنى شو ساھىت ال ده وار سرمایە - كەلەچىك ده بولىنەچق سرمایە دن
خېرلىدىر . بوڭا كورە، فائىضن - سرمایەلرلەڭ نماسى فائىدەسى توگل،

ئەۋلاد گوروپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامىرى

بلسکه نسیئه‌لرگ نقدلردن نقصانلرینی تکمیل ایتوب قیمتلرینی تسویه
ایتمک ایچون ویرلور آنور بر حصه در.

نقدل بز نیچه جهله نسیئه دن قیمتدر. اوّلا هر مالث قیمتی
هوض و طلب نسبتلریله تقابیر قیلنور. طلب نه قدر زیاده اولور ایسه،
قیمت او قدر زیاده اولور. نقدلک طالبلری نسیئه طالبلرندن هر حال ده
زیاده در. بوڭاکوره، نقدلک قیمتی ده نسیئه قیمتندن البته زیاده اولور.
صوڭره شو كونگى طلب کله چاڭ كونگى طلبدن زیاده اولا بیلور،
بر مالث شو كونگى قیمتی صوڭ كونلرده گى قیمتندان زیاده اولا بیلور.
ثانیاً) نقد شو كونگى حاجتلری ده ایفا ایدر، کله پیش زمانلک حاجتلرینی ده
ایفا ایده بیلور. نسیئه ایسه، شو كونگى حاجتلری ایفا ایتسکدندن البته
عابزدر. بوڭاکوره، شو كونگى يوز روبل کله شاڭ يوز روبلدن هر
بر انسان نظرنده البته خیرلیدر، قیشتدر. ثالثاً) وجدان حکمنده
نقدل نسیئه دن خیر در. هر انسان حاضر شیلزی غائب شیلردن هر
وقت آرتق تقابیر ایدر. شو كونگى حاجتلری هر انسان حس ایسار،
اما صوڭ کله چاڭ حاجتلر انسانلک کوزندن غائبدر. استقبال انسانلرگ
ھیچ بريشه معلوم توگل، غایت ضعیف کیفیت ده تصور قیلنور. انسانلک
اختیاري ده ضعیف اولور، استظار ایتیز. موته ده هر وقت ممکن
اولمك احتمالیله انسان نظرنده استقبالک قیمتی حاضرلک قیمتندن هر
وقت دون اولور. رابعاً) نقد هر وقت هر خصوص ده کسب، یولندن
استعمال قیله بیلوبه، فائده ویره بیلور. دیمک، هر سرمایه، فائده سیله
ازینه برابر در:

نقد: نسیئه ۱۰۰ - ۱۰ فائده

نقدلک نسیئه لردن بالطبع قیمتلگی- ربا مشروعلگنه الک اساسلى
بر وجه کبى تلقى قیلندي. بوڭاکوره، ربا- اقتصادی معامله‌لرگ هم
طبیعی هم ضروری هم مۇبد، بز قسمى کبى اعتبار قیلنور.
درست، سرمایه صاحبلری عمله‌لرله هر وقت هر خصوص ده عدالت
اوزوه استقامات او زره محامله ایتمزلر. لکن فائض هر وقت مشروع
اولور، هر وقت عادل اولور. چونکه نقدلک نسیئه لردن خیرلگی

قیمتلگی هر هیئت اجتماعیه ده دوام ایدر . قرض معامله سی ، یعنی مخاطرلری غائبلره مبادله ایتمک معامله سی دوام ایتدکچه فائض البته دوام ایدر .

خیریت نظریه سی ده استحصال نظریه سی کبی گوزل هم معقول بر نظریه ایسه ده ، انتقاد میزانیله امتحان قیمتلردن صوڭ قیمت علمیه سی ضائع اولدی .

درست ، نقدلرگی قیمتی نسیئەلرگی قیمتلرندن زیاده اولا بیلور . مثلاً : شوکونگی قحط سنه سنه جبوبات ارزاق صوڭکله چاڭ سنه لودگى جبوباتندن ارزاقدن زیاده قیمتلى اولا بیلور . لکن تمام عکسی ده ممکنلر ئەكلەچاڭ سندلرگی جبوباتی دها زیاده قیمتلى اولا بیلور . صوڭرە نقدلرگی نسیئەدن خیزىگی وھى بىر حاللر ، نظرلر قصورلرندن ناشیدر . مىپر انسان استقبال فائده لرینى حاضرگى فائده لرکبى تقدیر ایدر . كلهچاڭ كونلرگی فائده لرینە كوز طوتوب ، تدبیر حاضرلەمك خاصیتى مىنى انسانڭڭ گوزل بىر امتیاز ایدر .

اگرده نقد هر خصوص ده نسیئەدن قیمت اولسە ایدى ، هیئت اجتماعیه ده انتظام تدبیرلرینه غایت بويوك خلل طاری اولور ایدى . چونكە هر فائده معین بىر زمان صوڭدە حاصل اولور ، هر فائده ده هر بىرگە انتظار البته لازمىدۇ .

ھېچ بىر عاقىل شوکونگی استفادەلری لىتلری راحلری ایچۈن بوتون سرمایەلرینى شوکون صرف ایتەز ، بلکە استقبال فائده لرینى استقبال حاللارینى شوکونگی فائده لرە ترجیح ایتوب ، انتظار ایدر ، یعنى نسیئەلری نقللردن زیاده تقدیر ایدر .

خیریت نظریه سی شوکونگی ادارە مالىيە روھىدە تمام منافقىسىدۇ . شوکونگى اقتصاد روحى استقبال فائده لری خاطرلرینە شوکونگى فائده لری ئىدا ایدر . یعنى نسیئەلری نقللردن زیاده تقدیر ایدر . ذرسىت ، وھم حکىمنىدە ، ياخود تدبیرى يوق مسروف قاشىندە هر نقل نسیئە دن خىزىت ، قىيەتلىر . لکن حکىمت انظري نسیئەلری نقللرە

«وللآخرة خير لك من الاولى»

خیریتگ دورنگی و جهی استحصال نظریه‌سنگ اوزیلر، عینیدر.
استفاده‌ده اوراده سبقت ایتدی.

دیمک، خیریت نظریه‌سی ده فائض مسئله‌لرینه بیان اولماز.
ایکی نظریه‌یی فروع‌لریله بیان ایتوب، استفاده ایتدک.
مسئله‌لرینه تدقیق هم تحلیل ایتمک ملاحظه‌سیله، نظریه‌لری اجمال
ایدر ایسه‌که، کورز:

۱) فائض عمل شمره‌سیدر.

۲) فائض مهم سببی سرمایه‌لرگ قوه استحصالیدریدر.

۳) سرمایه‌لرینه صاحبلرینا هر وقت محتاج اولاً بیله‌جکلرینه کوره،
فائض شو اختیاج‌لرینه مقابل بر ضماندر.

۴) سرمایه‌لردن صاحبلرینا هر وقت انتفاع ایده بیله‌جکلرینه کوره،
فائض شو چرومیتاوینه مقابل بر بدالدر.

۵) فائض ... مستقر‌ضلرگ سرمایه‌لردن استفاده‌لرینا اجاره‌سیدر،
اجوه سپیدر.

۶) سرمایه‌لری طوپلایوب، صاقلامغلث، اهمیته کوره، فائض
شو گوزل خدمتگ مشروع بو مکافاتیدر.

۷) نسیئه نقدلرگ یرینی طوتامق جهتیله فائض زمانا هر بدالیدر.

فائضک مشروعيتی حدالتنی حقنده سویلنمش شو وجه‌لرگ هر بری
شو کون هر نه قدر استقاد قیلندش ایسه‌دد، وقتنه کوره هر بری
اهملری قاشنده مقبول هم معقول ایدی؛ مدنیت قانون‌لرینه مدنیت
معامله‌لرینه اساس اولاً بیلور درجه‌ده اهمیتی کبی حساب قیلنور
ایدی. ۱۳ نچی ۱۴ نچی عصر لرده ربا معامله‌لرینی شدتله تحریم ایتمک
فسکولری قوتلنهش ایسه‌دد، نهایت ۱۵ نچی عصر او، تاسنده ربا معامله‌لرینی
مشروع ایده فکولری ظهور ایتوب، عاقبت ۱۶ نچی عصر اخیرنده
ربا طرفه‌لری تمام غلبه ایتوب، تحریم فکولری، مدنیت دنیا‌سنه تمام
ساقطه اولدی. تجارت صناعت هوالرینه آرزوی‌لرینه اسر اقتصاد
مالی‌لرینکده نظرلری شو هر کزده ایدی.

فائض مسئله‌لرینى توجىيە خصوصلىقىندا اقتصاد عالملرى ھېمىت اجتماعىيە صنفلرىنىڭ، وکىلىي اولمۇ اوزره نظرىيەلر عرض اپتىدىلر. عمله وکىللرى عملى، سرمایيە وکىللرى سرمایيەلرى فائضىڭ اساسى ايتوب، علم مذھبلىرى ھېمىت اجتماعىيە صنفلرىنىڭ مجاوبەلرینە ترجمان كېلى مقلد كېيىپ، اولگى ايىكى اصل نظرىيە سرمایيە وکىللرىنىڭ نظرىيەلرى اولوب، حاىزى بىيان قىلنىچق نظرىيە عمله وکىللرىنىڭ نظرىيەسىدۇ.

اوچىچى نظرىيە: فائض-عدالت يۈلنەن يازماش ھم دە مساوات اساسىدىن طايىمش قاپىيەتالىزىم ھېمىت اجتماعىيە سەنە مخصوص غىرە مشرۇع، غىرە مەقۇول، موقت بىر حادىتى اقتصادىيە، حادىتى تارىخىيەدر.

ھېمىت اجتماعىيە دە عملدارىڭ قوتىلە استحصال قىلىنور بىتون بىر كەتكلى بىتون مەخصوصلات بىتون خىرات، شو كۈنگى نظامىڭ اقتصادىيە، مەتفاوت ايىكى حصىدە ئەتقىسىم قىلىنور: ۱) كۈچ، عمل مقابىلە ويرلۈر حصىد، اجرىت عملىيە، ۲) ملک مقابىلە آنلۇر حصىد.

كۈچ حصىدەسى، عمل حصىدەسى البتە ضرورىيەر، قطعىيەر. عمل حصىدەسى بولۇنماسە ايدى، البتە بىتون استحصالات منقطع اولوب، ھېمىت اجتماعىيە حىاتى منقطع اولور ايدى.

لەن ملک حصىدەسى، كۈچ حصىدەسى كېيى، ضرورى تۆگلىرى، منبعى دە سېبىي دە تمام آچىق مەلumat توگلىرى، ھېمىت اجتماعىيە دە ملک حصىدەسى بولۇنچى اجتماع قانۇنلارىنىڭ اقتصادىيە لازىم توگلىرى. بوشاكورە، ملک حصىدەسى غايىت بويوك اختىلافلىرىڭ موضوعى اولدى.

سياسى اقتصاد عالملرىنىڭ قوتلىكىڭىزلى بىر طائىفەسى ملک حصەلۈنى قطعىيەلە شەلتەلە انكار ايتىدى. او بويوك جماعىتىڭ رأيىنە كورە،

ھېمىت اجتماعىيە دە بىتون مەخصوصلاتىڭ بىتون بىر كەتكلى بىتون خىراتلىك يالكىز بىر سېبىي واردە: انسانلارىڭ عملىيەر، عملەلرلارىڭ كۆچلىرىدۇ.

انسان يالكىز عملى بىر كەتسىدە حصە آلور. طبىيى صناعى بىر كەتكىدىن انسانلارى حصەلارى يالكىز عملەلرلە كورە اولور.

«وان ليس للإنسان إلا ما سعى» قاعده اساسىيەنى - بىتون عصرلارىڭ

بىتون ملتنلىك قانۇنلۇندا شىرىھتلەرنىدە قىدرەت قانىمەلە خەكىمەت قانىمەلە يازماشنى

ئۆزلاڭ گوروپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملىار ئامىسىرى

عدهاللى حقانىتلى بىر قانون اسىسىدیر .
اوزىنلۇڭ كۆچىلە سىعى ايتىمەدكۈچە ئىزىن - ھېچ بىر خاصە ھېچ بىر
حق آلاماز .

بىر صنفات كۆچىلە حاصل اولىش بىر كەتكۈشكە مەحصۇلاتىڭ ئاش بويولك
حەصەلارىنى باشقەارە دىرىمك - ئەلماك غىصبىڭ ئاش قىما صورتىلەر : نەققە
سەرمىلە يوقلىق جەپتىلە عملە ئەنلىقى مەضطەر ئالىلور، مجبۇر اولىور، بالىڭىز
اوزىنلۇڭ كۆچىلە حاصل اولىش مەحصۇلاتىڭ ئاش بويولك حەلارىنى نەققە
صاخبارىزىندە سەرمىلە ماڭلۇرىنى دىرىور . يوقلىق شۇمۇلخىيە بىر طرف راشى
اولىور، ملک دەعواسىلە دىيگر طرف آلور .

ملک لېساىىلە ئاھىر اولوپە مجبۇریت قۇوتىلە قىبول قىلىنمىش نىمۇ
نظام - شو كۈنگى هيئەت اجتماعىيەت ئەنۋەرنىدە مەشرۇع لىسىدە، عەدالت ئەنۋەرنىدە
تەام مەزۇد بىر حادىد تارىيخىدە در . حقانىتىتە هېزىدە حقىقى دە وظىغىلەر دە سەلۋات،
اساسلىرىنىڭ تأسىس قىيلەنە چق هيئەت اجتماعىيەت ئەيدى اثرى بولۇماز بىننى
موقت بىر حادىد تارىيخىدە .

غاياتىسى كۆچىلە بىر حقىقت ايسەد ۵۵، شو نظرىيە اقتصاد كىتابىمۇندا فارلى
مارقىس نامە نسبت قىلىنمىشلەر .

نظرييە، شبهە يوق، البتە حقىدر . فائىدەلرلۇڭ فائىضلارك ھەمە صورتىزىشى دە
شامللىرى . قرض فائىضلارى دە شەركىت فائىضلارى دە، دەمۇيىتىلە ملک فائىدەلرلۇڭ
ھەممىسى شو نظرىيە حكىمنە بلا استىشا البتە داخىلدار . سەماوى دېنلارلۇڭ نصوصىلە
تىحرىم قىلىنمىش رىبا مەعلمەلرلىرى دە شو نظرىيە حكىمنە ڪۈرە حرام اولىور؛
سەماوى دېنلەرلۇڭ خەكىمىلە حلال شەركىت فائىدەلرلىرى دە شو نظرىيە قىلىنلىدە
حرام اولىور .

اولىگى ايىكى نظرىيە كېيى، شو نظرىيىدى دە بن حقىقت اولىق اولىدە
قىبول ايدە بىلولرم . درست، عمل نظرىيىسى حقىدر . لىكىن بىر حقىقەتلىڭ
حقىقى دىيگر حقىقەتلەرى ابطال ايتىمۇز .

حقىقەتلەرلۇڭ بىرىنە تىحصىب ايتىوب، دې گۈر حقىقەتلەرى انكار ئېتىلەت
با خود اھمال ايتىمك - غایيت بويولك قصوردر . اھمل ئامانىڭ خەطالىرى بىرسى
رۇقت شو جەتىلە اولىور .

فاضض مسئله‌لرند، اقتصاد عالملاری هیئت اجتماعیه صنفلوی کبی
صنفلوی منقسم اولوبه، صنف وکیللری اولاق قصته‌لله يالڭىز بىر صنفالى
مىھەنلىرىنە كوره اخضاعى مسئله‌لری حل ايتىتلار.

عىملە مەھىھنارىي نىقطە سىنە قاپىم صنف-بوتون حاصلاتى يالڭىز
ئىملاڭ يالڭىز كۈچىڭ ئىشىجەسى كېسى تلتى ايدىوب، ملکاڭ اوزىنى دە
شەرەلرینى دە اسکار ايسىر.

بالىكسىن، كۈچىز زەمتىسىن فاضض آلوجى صنفالى مەھەنلىرى مەركزىنە
غۇرار ايتىمشى قىلىنىي مەھىھنارىي ماڭىدە كېسى ئىش آلتارى كېسى تلقى ايشوبىءى
ئىملاڭ ئىش سەقلەرینە ئىدىرا، انسانلارنىڭ قىمىت ڈاتىدەلرینى دە تىزىل ايدىلار.
شەنلىقى شەن مەكىي اەتىبار ايتىاش مەدىنىي-اقتصاد عالملاريناش ھېچ
بۇيىمە ياخود اكشىرەنە ئىصىب اولماشىلار.

انسانلارنىڭ حاجىتلارىنە استىفادەلرینە يىارارلىق بىرگىتلرى خىراتلىرى
بىھىملاشىي استىصال زەممەتلەرنە عەملەلرلەنە ئىملاڭ ئىش سەھىيلرى بعضى
الىڭ بىۋىسولەڭ ئىش احىل سېپس اولا بىيلور ايسىدە، اكشىرتىلە ابتدائى جزئى
بىر سېپس اولوب، مەھىھنلاشىڭ ھەمدسى يالڭىز عمل شەرەسى اولاماز.

شىڭىز بىر عىلە بىر كۈرىي، اپېچىندە بۇز اىكىملىك پېشۈرۈزىب، يۈز رۆبىللىك
ماڭىز سەڭىز ايدىر، دېڭىز بۇز يۈز ئاخىچ او طىپقىزىب، يۈز سەھىۋەلە بىلەك
رۆبىللىك آنطاپ خاصل اولوب، شۇ صىورىتىدە سو بىرىنىڭ كۈنلەك ياللارى،
پىتەنگىز اوزىچ رۆبىل اولا بىيلور، يۈز سەھىۋەلە خاصل اولا چىق بىلەك رۆبىللىك
ھېچ بىر صورىنە ئىملا ھقىقى اولاماز، اولە ئىيەسى، يۈز سەھىۋەلە خاصل اولا بىيلور،
ھېشىت ايجىتايىتىدە مەاللىرىڭ مەلکىلارىقۇن بىرىي مىشروع طرىقىلە خاصل

اړاچامش ايسىدە، مەلک اوزى انسانىت دىنياسىندە مەدىنىي ئىتايىتى مىشروع
بىر حقدىر، «قواعىل فقىھىيە» مەد (۱۹۷۶) صىحيفەلرندە مەلک مەسىلەلرى
قۇچىلاشتىدە بىيان قىلىنىشىدە، مەلک انسانىت دىنياسىندە ضرورىيەر، البتە
مىشروعەللىر، مىشروع طرىقىلە خاصل اولىمش مەلکاڭ، شەرەلرى دە البتە
مىشروع اواور، ھلال اولوب.

عمل نظرىيەسى مەلک غائچەمىرىنىي اسکار ايدىر ايسە، بوڭا كوره،

اصلىست ايتىمش اولاماز.

ئەۋلاد كۈرۈپتىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىلار ئامېرى

صوڭرى، مەھصولاتىڭ بىر كىتلەرچە مېيچ بىرى يالىڭىز طبىعىت، يالىڭىز عمللىڭ ھەرنىن على خەدە حاصل اولا مايىوب، بلەكە شۇ اوپچىڭ مەجمۇعىلەسىم ۵۵ ھىئەت اجتماعىيە قوتىلىك ساصل اولۇر. ھىئەت اجتماعىيە بولۇسا سەيدى، ھەمم فەردىلەرچە ھەم صەنفلارچە عمللىرى - ضرور حاجىتلەرچە ھەن بىرىنى خاضۇرلە مەك، وظىفەلرنىن البىتە ئابىز قالۇر ايدى. ضرور ئاخىتلەرىنىڭ ھەن بىرىنى اۇز كۆچىلە ئاسانلارچە مېيچ بىرى حاصل ايدەمز ؛ ضرور حاجىتلەرىنىڭ اكشىرىنە ئاسانلارچە ھەن بىرى جەمعىت بىر كەسىنە نازەل اولا بىلۇر. ھىئەت اجتماعىيەدە بىتون جەمعىت ھەن فەردىپەزىن» ھەن فەرد بىتون جەمعىت اىچپۇن سەىى ئىدىر، اوفاق بويولىجە ھەن بىر ساجىتى استەصال دە بىتون جەمعىت اشتراك ئىدىر. مەھصولاتىڭ بىر كىتلەرچە ھەن بىرى ھەن بىر فەردىڭ مەداخىلسىلە حاصل اولۇر، لەن، على خەدە سەر بىر فەردىڭ جەمعىتە ئەتكەتى - جەمعىت بىر كەسىنە حاصل اولىمش حاجىتلەرىنىڭ ئەتكەتلىك ئەيتا ئوفاق قالۇر.

بۇشاڭىز، بىتون مەھصولاتى بىتون بىر كىتلەرى يالىڭىز بىر صەنفاڭ ھەملەدە كۈپىنە ئىسادا ئىتمىك طوغىرى اولا ماز، بلەكە مەھصولاتىڭ ھەن بىرنىدە بىچەيەتلىك ۵۵ بىر كەسى بولۇمۇق البىتە لازىم اولۇر. فائەن ئەتكەتلىك ئەتكەتلىك بىتوندا مەھصولاتى - سەرىمايدى - ھەمم طبىعىت ئەتكەتلىك ئەتكەتلىك بىر كەسى بىر قۇتى ئەمەل ئىشىشىدار،

ھىئەت اجتماعىيەدە بىويولىك بىر قۇت وار اىسىد، اجتماعىيلە ئەتكەتلىك قۇتلىكىلە حاصل اولىمش حصىلارى - صەنفلارچە يالىڭىز بىرىنى دەرىمەك ھەم عىدالەت ھەم اخلاق ئانۇنىيەلە مەمنۇغ اولىسە كەركە، جەمعىت شۇرقى تەقسيم قىلىنور ايدىن، عمللىلارچە حصىلارى، ئەڭ بىويولىك حصىلە ئەتكەتلىك لازىم ئىسىدە، لەن ھەن بىر صەنفاڭ ھەم حصىسى البىتە واردىز، صەنفلارچە بىرى سەرىمايدى سىلە، بىرى صەناعتىلە، بىرى ئەتكەتلىك اشتراك ئەتكەتلىك، عمللىلارچە ئەتساھى ئەتكەتلىك مەختىلفىر، اوفاق بىويولىك ھەن بىر عمللىڭ ھىئەت اجتماعىيەدە اھمىيەت ئەتكەتلىك البىتە واردىز.

عىدالىتلىك ھىئەت اجتماعىيەدە عمل حصىسى ۵۵ مەلک حصىسى ۵۵، احتجياط حصىسى ۵۵، خىرات خەنەسى ۵۵ بولۇمۇق البىتە لازىمدىز. يالىڭىز بىر عمل اساسنە طايىسا سوب، اجتماعىيە ئەتكەتلىك دىگەر اساسلىرىنى ئىنكىار اىتمىك اھمەل

ایتماک نظرک بويوک فصوريلدر .
احتماعاڭ عمل كېيى ملک كېيىڭىڭ مەم اساسلىرىندا دشمنلەك كورماك .
طبىيەنىڭ غايىت اسکى طارقىغىلدر .
شو ۋىصلەك خاتىمەسى :

اقتصاد، حقوق كتابىرىنىڭ بويوک جىڭلۈزىنە كېيىڭى صحىيەلۈزىنە اوزون
تفصىلاتىلە بىيان قىلىنىش نظرىدارى ھەم دە اهل علمانىڭ نظرلىرىنى انتقادلىرىلە
بىر بىر شوكتابىڭ طارقىحەلر يىنە يازدەم .

ھەم نظرىدارى تمام تفصىلاتىلە نقل ايدە بىلەك شرفارنىن بىنم
بىيانم، بىلورم، البتە عاجزدر . لەن نظرىدارلۇڭ خلاصەلرىنى اجتهداد «م
اعتنى قىلمىلە يازوب، اقتصاد مىسىزلىرىنىڭ جوھرلىرىنى اعتبار ھەم امانىت مىزائىلە
وزن ايتىم . فائض نظرىدارلۇنىڭ اساسلىرى مەعلوم اولدى، اقتصاد نظرلىرىنىڭ
قىچىتى دە تىقىيەر قىلىنىدى . «فقىھلەر نظرىندا ربا» بىيادلار يىنە دە ايندى نوبتى
ستىلىنى .

١٠

فقىھلەر نظرىندا ربا

فائض مسئىلەلۈزىنە اقتصاد نظرىدارىنى اهل علم نظرلىرىنى بىيان
ايتكە . نظرىدارلۇڭ «رېرىنى نە قىدر شىتلى جرج ايتىش ايسىلەك دە، ھە
بىرى اجتماعىي مسئىلەلەر اساس اولا بىلور قىدر اهمىتى ايدى . لەن
عدالت قاشىندە ئىچقۇتلى نظرىيە عمل نظرىيەسى اولوب، عمل نظرىيەسى
كوره، فائىصرالۇڭ حراملىخى آچىق كورنىدى . بوشقا كوره، ربا و معاملەلەرلىنى
سەمالۇ دىنلەر تحرىملىرى - ھەم عدالت اقتصاسىنە، ھەم اقتصاد قرارىنى،
ھەم هىئەت اجتماعية مصالحتىلىنىڭ موافق حكم لولور .

ربا مسئىلەلەرلى حىننىڭ اسلامىتىڭ قىرارى اقتصاد نظرىيەسىلەدە تىقلىرى
قىلىنىقلىن صوكى، ربا مسئىلەلەرلىنىڭ اسلام فقيھلەرلىرىنىڭ نظرلىرىنى بىيان ايدەيم .
اسلام فقيھلەرلى قاشىندە ربا ايڭى نوعلەرە: بىرى - نسيئە رباسى؟

دېگەر زېپ فضلى رباسى، نقد رباسىلدر .

نسیمه ربایسی - قرضلوره هم ده دیون ده انتظار مقابلنه آلنوب ویرلور فائض. بدیویت دنیاسنهده اولگی هم شوکونگی ملذیت دنیاسنهده معلوم بر معامله در.

«الربا قسمان: ربا النسيمة، وربا الفضل» اما النسيمة فهي الامر الذي كان مشهوراً متعارفاً في الجاهلية قبل الاسلام. وذلك ان الانسان كان يدفع ماله فرضاً او دينا على ان يأخذ كل شهر قدرأ معيناً ويكون رأس ماله باقياً، فاذاجاء الاجل وحل الدين طولب المدين برأس المال. فان لم يؤده الى الدائن زاد في الاجل ولو القدر المعين في كل شهر او كل سنه وقد يكون ان المائة على المدين تصير لافاً مؤلفه هنا هو الربا الذي كانوا يتعاملون به في الجاهلية.»

جاهليت ده معروف مشهور اولوب، قرآن کریم کتابیت آچیق خایت جزیل آیت کریمہ لریله تحریم قیلچش ربای نسيمه ربایسیدر. شوکتابیث (۲۸-۲۱) صیغه لرنده ربای آیت کریمہ لرینی تلاوت ایتوب، تفسیر ایتك.

قرضلور دیونلش اختبارک حقیقتداری فرقواری شوکتابیث (۴۳-۴۴) صیغه لرنده بیان قیلندی. اشته قرض مقابلنه دیون مقابلنه یا هر آی یا هر سنه آلنوب ویرلور فائض - نسيمه ربایسی اولور.

اسلام فقیلریناڭ احاطه سىلەن عمومىنى نسيمه رباليئىڭ ھېچ بىر صورتى، ماللارك ھېچ بىر جىسى، فائضلورك ھېچ بىر مقدارى اجلاش ھېچ بىر مدتى سىشىتى توگلىرى. «وان تېتىم فلکم رۇس اموالك» آیت کریمە سى مەستغۇرقلار، مەحکەملىرى، ماللرلەشكە ھر بىرىنى، فائضلوركىدە ھەر مقدارىنى احاطە ئىدەر. نسيمه ربایسی حقىندا قرآن کریمک شارع حكيمىڭ بىيانى كافىدەر، شافىيەر، آچيقدەر، ھېچ بىر اجمال يوقىدە، ماللارك جنسىتى جەتىلەرنە، اجلڭ امتدادى جەتىلەدە اجمال يوقىدە.

نسیئه ریاسی علی الاطلاق حرام اولور، اسلام فقیهlorی تحریرهات
بر نیچه سبیلرینی ده سویلهمشلر: ۱) انسانلار ملکی مجتتمدیر، «عاصومدیر»
یا عمل یاماں مقابلانه اولمادقچه، آلق مشروع اولیماز، بلکه خصب اولور.
نسیئه ریاسی بلا مقابل اولمقد حسبیله بوڭا گوره حرامدیر. مسقىرض
فقیرلار يوقلىق قوتیله راضی کېی اولسەدە، رضاسی فی الحقيقة رضا
توڭلار، بلکه مجبوریتىدیر، اضطرارىد. معاملەلرلارڭ اڭ ھەم رکنى، یعنى
ایكى طرذلار رضاسى - ربا معاملەسىنده بولنماز. بوڭا گوره ربا معاملەسى
باطل اولور. مسقىرض مالدىن استفادەسى قطۇرى توڭلار، مۇھۇمدىر ئ
فائض ایسە مەطبوعىلار، متىقىن فائض مەھۇم انتفاع بىلندە اولاماز.
بلا مقابل مبادله اولقى جەتىلەدە ربا معاملەسى باطل اولور.

۲) فائض - زەممىتسىز، خطىرسىز كىسىب اولمقد آسانلەغىلە انسانلارى
عطالىت بطالىت يوللىرىنە سوق ايدىر، تجارت، زراعت، صناعت كېيى
طبعىيەم مشروع عمل يوللىزىنە انسانلارى عاقبىت منع ايدىوب، خلقىڭ
اجتماعى أخلاقلىرىنى بوزار، ضرور حاجتلارڭ يوللىرىنى قطع ايدىر. ھىئت
اجتماعىيە مصلحتىلارى، انسانلارڭ ضرور حاجتلارى يالىڭىز زراعت، صناحت،
تجارت عمللىرلە تأمین قىلىنور. فائضىڭ مشروعىتى ایسە، انسانلارى عمل
 يوللىزىن منع ايدىر.

۳) ھىئت اجتماعىيە انتظامى تعاون اساسلىرىنى مېنىلىر، قرض دە
دېيون دە فائض مشروع اولور ایسە، معاملەلرده تعاون وظىفەلارى احسان
حسىياتى تمام منقطع او لاچق.

۴) استقرار اكتۈرىتىلە احتىاج دقىقەلرنىدە اولور. انسانلار احتىاجلىن
اضطرارنىن استفادە ايتىمك، یعنى قرض مقابلانه فائض آلمق دىيانىت
علويتىنەدە انسانىت شائىنەدە ھېيچ بىر صورتىلە موافق اولماز.

۵) انتظام جەتىلە تعاون اساسىنە بىنا قىلىنەچق ھىئت اجتماعىيە عطالىت
اقتصاسىلە برابىلار مساوات اساسىنە بىنا قىلىنەق لازىدیر. حقوق دە برابىلار
حرىيەت دە برابىلار، اقتصادى خيرات دە برابىلار مساواتاتڭ اڭ ھەم رکنلىرىدیر.
فائض معاملەلرلى، ربا مشروعىتى مساوات اساسىنە بىر نىچە جەتىلە خىل
ئەۋلۇرگۇزۇپاوا، مشروع طبىعى عمللىرى براقوب عطالىت بطالىت فراشىنە

اویوچی بویوک بر صنف اخوند دوامنده افق قوتانی سبب اولور؛ ثانیاً بویوک شروتلرلرک بر الده بر یerde طوبلازمسنده صاقلاقازمسنده افق آسان یول اولوب، هیئت اجتماعیده بویوک اکثریت هست و چوک بر اقلیت پنجهمسنده اسیر ایدر.

شو و چهارلرک آچیق دلانترینه کوره، نسیئه ربالری مقدنه سماونه دینلرلرک قرارلری هیئت اجتماعیه مصلحتانرینه تمام موافقدر. نسیئه ربالری مقدنه اسلام فیلهلریلرک بیانلری، او زون بیانلریلرک خلاصه‌سی شود. امانت ذلمجه صدق لسانیله نقل ایتمد، شو کتاباتش (۳۱-۳۲) صحیفه‌لرزنه یازمش ایدام، انسانیک عقلمنده استفاده قابلیتی ده، انتقاد قدرتی ده وارد، علوم نظریه‌لرینی ده، فقهه مذکوله‌لرینی ده، سماونی دینلرلرک تحلیمه‌لرینی ده انسان انتقاد ایده بیلور. طلب، قصدیله اولور ایسه، انتقاد انسانیک عقلمنه حقیقت نهایتی، انسانی ایدر. فقهه مذکوله‌لرینی ده، ایندی انتقاد ایده‌یاک.

کتب فقهیه عباره‌لرینک ظاهرلرینه کوره، نسیئه ربالری ماللرلرک بعض جنسلرینه مخصوص کبی ایسدده، فی الحقيقة نسیئه ربالری ماللرلرک هیچ برینه مخصوص توگلدر، مال جنسلرینک هر بزنده نسیئه رباسی مقصودر. مبادله‌ده ماللرلرک جنسلری مختلف اولسده اولیمه‌ده، اجل مقابلنه انتظار مقابله‌ه طلب قیلنچق بدل ایکی طرفات بزنده وار ایسه، نسیئه رباسی اولوب حرام اولور.

نسیئه ربالرینی مشهور آلتی جنساک برینه قصر ایتیلک فکری فقد من‌هبلرنده فقهه کتابلردنده وار ایسه، غایت بویوک بر وهم اولور. نسیئه ربالرینی قیاس اعانه‌سیله باشهه جنسلره تعديه ایتمک زهمتلری ده بیهوده بر مشقتلر، تمام عیث بر حرکتدر.

نسیئه ربالری، بعض فقیه‌لرلرک و هملری کبی، ماللرلرک بعض جنسلرینه خاص توگل، بلکه مبادله‌سی ممکن یا معروف ماللرلرک هر برینی البته شاماندر. نسیئه رباسی قرآن کریم آیت هکریمه‌لرزنه شارع هکیمک مخصوص لسانلرینده تحریرم قیلنمش ایکن، ماللرلرک جنسیتی، خاٹضاتک بویوکلرکی اعتبار قیلنماش، شرط قیلنماش. بلکه فائض نه قدر آز ایسده هر بر

میادله‌ت، نسیئه ربا‌سی البته خرامدیر.

اسلام فقیه‌لریندە ربا مسئله‌لریندە بوتون ھمتارینى اھمیتى آز تحلیل اجتہادلاریندە حصر ایتىپ، ھیئت اجتماعىيەدە اھمیتى بويوک جھتلری تمام اھمال ایتىپلار، ماللارنىڭ جىنەلریناڭ احتلافلارینە حاجىتنىن فضله اهتمام ایتىمك بىللىك قرض ايلە قرضلاڭ فرغلىرىنە اهتمام كوزىلە نظر ایتسەلر ايدى، فائض معاملەلریناڭ اقتصاد دنياسىندا اھمیتلىرىنە كورە، ربا مسئله‌لرینى بلکە حل ایدىلر ايدى.

شو كتابىڭ (۳۶۷-۴۲۷) صحىھىدلریندە قرض ايلە قرضلاڭ غايىت آچىق غايىت بويوک فرغلىرىنى بيان ايتىشكى، شىرىقىڭىز حكىمىتى عالالتى او بويوک تىخاپتىلىرى البته اھمال ايمىز، تفاوت اختبار قىلنور ايسىد، تفاوت قرضلاڭ حكملىرى حكىمىت شىرىتىي نظرىنە سېچىن بىر وقت برا بىر اولماز دىميش ايدىك؛ صوڭىرۇ (۴۲۷-۴۲۸) صحىھىدلەر دە قرضلاڭ اختبارلاڭ غايىت بويوک اھمیتلىرىنى دە بيان ايدىش ايدىك. سەقىقت طالبلىرى او صحىھىفەلردى يىنە مطالعە اينە بىللور.

اگرىدە اسلام فقیه‌لریناڭ اجتہادلىرى يولىدەن سىلەك ایتىپ، فائض معاملەلاریندە اسلام فقیه‌لریناڭ كوزىلە نظر ايدىلر ايسىدشكى، قرض ايلە قرضلاڭ فرغلىرىنى، اقتصاد دنياسىندا اختبارلاڭ غايىت بويوک اھمیتلىرىنى تھام اھمال ایتىشكى، سەددە ھېيەت اجتماعىيە حاجىتلرىنىڭ بويوکلىرىنە بويوک ئىلل وىرىڭىز لازم اولۇر.

اقتصاد دنياسىندا اختبار بىركەسىيلە تامىن قىانوب كامش ئىزۈر حاجىتلرى ۋەم مصالحت عمومىيەلرى، باشقە پىر يۈلدىن تامىن ایتىمك ممکن اولسى ايدى، فائض معاملەلریناڭ ضرورتى بلکە او قىدر بويوک اولماز ايدى، لەن باشقە بىر يۈول يوقلىر، ياخود انسانىت دنياسىنە مەلۇم توگلىرىر، انسانىت دنياسىندا اختبار معاملەسى، بىر توپ، معاملەلرلائى اساسى اوادىد، ضرورىلار، اختبار معاملەلریناڭ اساسىي ايسە فائضىلر، فائض معاملەلردىن عمومىتىلە تەھرىيم ایتىمك اختبار معاملەلردىنى تەمامىلە قطع كېسى اولور.

نسىئە ربالرى حىنلىك اسلام فقیه‌لریناڭ اجتہادلاريندە مەھبىلرینە شو انتقادمى توجىھ ابىتىم، تأدب لسانىلە، احترام مەراسىيلە سۈزىمى فىكتىرى سۈرپە دەم، ھېيەت اجتماعىيە صحىھىلرنىڭ يازلەش اجتماعىي آيتلىرى اوقدىم،

ئەۋلاد گۈزۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىملار ئامىسىرى

شدالتلى معامله لرڭىچىسىنىڭ لىسانىيە روايت قىلىنمشى سىنلىرى سىنلىرىلە نقل ايتىم .
ۋائىض معامله لارينى بلا استشىدا تحرىم ايتىم اسلام فقىهلەرنىدە
اىكىيىدىن بىرى اختىيار ايتىمك لازم اولسە كىركە: ۱) ياخولتىڭ مەلکىتىڭ اڭ
ضرور مصالحتارىنى تمام اھمال ايتىمك، ۲) ياخود او ضرور مصالحتلىرى
تائىم اپچون باشقە بىرى يول آرامقى .

انسانلارڭى شو كونىگى طبىعتلىرىنە كورە، معامله لارينىڭ شو كونىگى
نظاملىرىنە كورە، اجتماع شەكللىرىنىڭ شو كونىگى اساسلارىنە كورە، باشقە
بىرى يول بولۇماز . حىيات انسانىيە مصالحتارى ھەن سعاداتلىرى اپچۇز، گەنە رېست
كۈكلۈنىڭ لىندىش شەرىختىت اسلامىدە نامانىدىن دولتىڭ مەلکىتىڭ ضرور
مصالحتلىرىنى اھمال ايتىمك اجتىهادى اسلام فقىهلەرنىڭ غایيت بويولۇڭ شائىلىرىنە
مناسىب اولماز .

اگر دە شو اىكىيىدىن بىرىنى اسلام فقىهلەرى التزام ايتىم سەوار، شو
تىقلىرىدە قىرض ايلە قىرضات تىفاوقلارىنى فرقىلىرىنى رەخايە قىلىوبىت، بىرىنى احسان
اساسىنىدە، دىكىرىنى تىعاون ھەم اشتىڭ اساسلارىنە تائىميس ايتىمك كېمى
بىرى طریقەلە فائض معامله لارىنى حل ايتىمك بىلەكە مەكن اولور .

ئىسىئە رىبالرى خەننەدە اسلام فقىهلەرنىڭ نظرلىرىنى ئىتقادلىرىلە بىرالىو
نقل ايتىدەك، اينىدى فضل رىبالرىنى بىيان ايدەيىڭ .

فضل رىباسى - مبادىلەدە اىكى طرفىڭ بىرنىدە شرط قىلىنمشى زىادە . مەڭلۇغ:
مەڭلۇغ غرام بىخدايى ماڭ بىرىز غرام بىخدايى مەتابىلە صاتىق كېمى .

حىلىت كىتابلىرىنىڭ ھەر بىرنىدە بىرىنچە صحابىدەن فضل رىباسى خەننەدە
شو حىلىت روایت قىلىشىدىن :

«الذهب بالذهب، والفضة بالفضة، والبر بالبر، والشعير بالشعير،
والتمر بالتمر، والملح بالملح». مەڭلۇغ بىشى، سوام بىسراە، يىدأيىدە، «إذا
اختلقت هذه الأصناف فبىيعوا كيف، شئتم» اذا كان يىدأ بىيىل .

عبارەلرى مەتلۇرى مختلىق اىسەدە مەنالارى بىر اولوب، شو حىلىت
بالاتفاق قبول قىلىنمشى سەنت قەطىھىیدەر . يەعنى: آلتى مالىڭ بىرى او زىيەنىڭ
جىنسىدە مقابل اولور اىسە، تىفاضلىلۇ غرام اولسۇر، ئىسىئە غرام اولور، بىرالىڭ
شەم نىقدىلەك شرطىدر . اگر دە صوڭىڭ دورىت جىنسىڭ بىرى دىكىرىنىدە مقابل

اولور ایسه، تفاضل حرام اولماز، نسیئه حرام اولور، مقابله برابرلک شرط اولماز، لکن حاضرلک نقدلک شرط اولور. آلتون آلتونه مقابله اولور ایسه، هم برابرلک هم نقدلک معتبر اولوب، آلتون کوموشه مقابله اولور ایسه، برابرلک شرط اولماز، لکن نقدلک حاضرلک شرط اولور، اولگی ایکی جنسنگ بری صوڭىڭ دورت، جنسنگ بىرىنە مقابله اولور ایسه، شو صورتىلرده بالطبع هم برابرلک معتبر اولماز، هم نقدلک شرط قىلىنما.

شۇ جىيشىڭ خبارەستىن مىتىفاد شو سىككىلرده اسلام فقىھلەرىنىڭ ھەسى اتفاق ايتىسى. درست، تىدىيە مىسئلەرنىڭ فقىھلەرى اختلافلىرى واردر، مشھوردر، بويۇركىلار.

حدىيىت دە زىيليم قىلىنەش احڪام-آلنى جنسنگ بىرىنە خاصمى؟ يىا خود، آلتى جنسن دە بىيان قىلىنەش احڪام دىيگر جەنىلىرى دە شاملدى؟

«شەور دورت، بويۇشك مەنھېب»، ھەم دە اسلام فقىھلەرىنىڭ اكشىرى شامل قىيمىق طرفدارى اولوب، قىياس عالەلۇندە اختلافلىرىنىڭ كورە، مختلط طرىيقلەر سلوڭى ايندېيلر، اختلافلىرى، ھەن قدر اساسلى ایسىددە، اھمىيەتلىي ایسىددە، فائض مىسئلەلىرىنىڭ تىعىقلەرى يوقىدر، فائض مىسئلەلىرىنىڭ فضل ربالرىنى توپقۇلرى دە يوقىدر، بوڭا كورە، تىدىيە طرىيقلەرنىڭ، شقىھلەرىڭ اختلافلىرىنى تفصىلاتىلە بىيان ايتىڭ احتىاجى دە يوقىدر.

امام الائمه ابوحنىفە حضرتلىرىنىڭ اجتهادلارىنىڭ كورە، اصل دە، يىعنى آلتى جنسن دە فضل رباسنىڭ حرمتى ایکى وصف ايلە: ۱) مقدىرلەك ۲) جنسنگىلەك وصفىلە تىخلىل قىلىنىدى.

مقدىرلەك: يىعنى معاملەدە معروف مقىاسلىڭ بىريلە تىقىدىر قىلنه بىلەك وصفى.

جنسنگىلەك: چەنۋەمەر، يىعنى مبادىلە دە بىرى دىيگۈرىنە مقابىل بىللەر- بىر جنسن اولمۇق.

شۇ ایکى وصف، مقدىرلەك جنسنگىلەك، بىللەلەك ھەر بىرندە بولۇنور ایسى، فضل رباسى امام ابوحنىفە حضرتلىرى فاشىنى حرام اولور، بىللە طعام اولسىدە، اواماسىدە.

امام الائمه ابوحنىفە حضرتلىرىنىڭ دقىق اجتهادلارىنى قران كورىمەڭ آيت

كريمدلرى تأييد ايده بىلور :

«أوفوا الكيل والميزان بالقسط» الانعام .

«فأوفوا الكيل والميزان ولا تبخسوا الناس أشياعهم، ولا تفسدوا فـى الأرض بعد أصلـاعها». الأعراف .

«وـيا قـوم أـوفـواـ الـمـكـيـالـ وـالـمـيـزـانـ بـالـقـيـسـطـ،ـ وـلـاـ تـبـخـسـواـ النـاسـ أـشـيـاعـهـمـ وـلـاـ تـعـثـرـواـ فـىـ الـأـرـضـ مـغـسـلـيـنـ». هـودـ .

«وـأـوفـواـ الـكـيـلـ اـذـاـ كـلـتـمـ،ـ وـزـنـواـ بـالـقـسـطـاسـ الـمـسـتـقـيمـ». ذـلـكـ خـيرـ وـالـحـسـنـ تـأـوـيـلـاـ». الـأـسـرـاءـ .

أـوفـواـ الـكـيـلـ وـلـاـ تـكـوـنـواـ مـنـ الـمـخـسـرـيـنـ،ـ وـزـنـواـ بـالـقـسـطـاسـ الـمـسـتـقـيمـ .ـ سـوـرـةـ الشـرـاءـ .

«وـيلـ لـلـمـطـفـفـيـنـ الـذـيـنـ اـذـاـ كـتـالـوـاـ عـلـىـ النـاسـ يـسـتـوـفـونـ وـاـذـاـ كـالـوـهـمـ،ـ اوـ زـنـوـهـمـ يـخـسـرـوـنـ». اـدـ وـزـنـوـهـمـ يـخـسـرـوـنـ .ـ

بـادـاـهـ اـهـبـلـرـيـنـهـ تـعـلـيـمـ يـوـليـلـهـ اـيـشـمـ شـوـآـيـتـ كـرـيمـدـلـرـقـ هـرـ بـرـيـدـهـ مـكـيـالـ،ـ مـيـزـانـ مـعـيـارـلـرـىـ ذـكـرـ قـلـنـدـبـ،ـ هـيـجـ بـرـنـدـهـ طـهـامـلـقـ كـبـىـ قـيـلـرـقـ هـيـجـ بـرـىـ ذـكـرـ قـيـلـنـامـاشـ،ـ اـمـامـ اـلـاـئـمـهـ اـبـوـ حـنـيـفـ رـضـىـ اللـهـ عـنـهـ حـضـرـتـلـرـىـ،ـ شـوـآـيـتـ كـرـيمـدـلـرـقـ اـرـشـادـيـلـهـ اـولـسـهـ كـرـكـ،ـ فـضـلـ رـبـالـرـيـنـ جـنـسـلـرـقـ هـيـجـ بـرـيـنـهـ حـصـرـ اـيـتـهـ مـشـ؟ـ هـمـدـهـ «مـثـلاـ بـمـشـلـ»ـ سـوـاءـ بـسـوـاءـ»ـ جـمـلـهـ سـنـاـكـ آـچـيقـ عـبـارـهـ سـيـلـهـ عـمـلـ اـيـتـوـبـ،ـ مـقـدـرـلـكـ جـنـسـلـشـلـكـ وـصـفـلـرـيـنـ اـعـتـبـارـ اـيـتـمـشـدـرـ .ـ فـضـلـ رـبـالـرـيـنـاـكـ حـرـمـتـىـ آـلـتـىـ جـنـسـاـكـ بـرـيـنـهـ خـاصـ اـولـسـهـدـهـ،ـ اوـلـيـاـسـهـدـهـ .ـ

حـرـمـتـكـ حـكـمـتـ اـجـتـمـاعـيـهـسـىـ حـكـمـتـ اـدـبـيـهـسـىـ نـهـدـرـ؟ـ

فـضـلـ رـبـالـرـىـ نـيـچـونـ تـحرـيـمـ قـيـلـنـدـىـ؟ـ

حـلـلـ اـولـسـهـ اـيـدـىـ،ـ اـجـتـمـاعـيـ ياـ اـدـبـيـ ضـرـرـىـمـىـ بـولـنـورـ اـيـدـىـ؟ـ

شـوـ سـوـالـرـقـ مـعـقـولـ جـوـابـلـزـلـنـ عـبـرـلـزـلـنـ عـبـرـلـزـلـنـ اـعـنـارـافـ اـيـتـوـبـ،ـ فـقـيـهـلـرـقـ اـكـثـرـىـ سـكـوتـ اـيـتـدىـ،ـ بـعـضـ جـسـوـرـلـرـىـ «تـحرـيـمـكـ حـكـمـتـىـ فـلـامـىـ يـوقـدـرـ»ـ تـحرـيـمـ تـعـبـلـيـلـرـ»ـ دـىـلـىـ .ـ

اـنـسـانـلـرـقـ طـبـيـعـتـلـرـيـنـهـ،ـ هـيـمـتـ اـجـتـمـاعـيـهـ حـالـلـرـيـنـهـ،ـ شـرـيـختـ تـدـبـيـرـلـرـيـنـهـ عـلـوـيـتـهـ حـرـيـتـ هـمـ اـحـتـرـامـ كـوـزـيـلـهـ نـظـرـ اـيـتـوـچـىـ بـوـيـوـكـ فـقـيـهـلـرـ فـضـلـ رـبـالـرـيـنـ تـحرـيـمـ حـقـدـلـهـ بـرـنـيـچـهـ حـكـمـتـ بـيـانـ اـيـتـمـشـلـوـ .ـ بـوـيـوـكـ فـقـيـهـلـرـقـ گـوـزـلـ بـيـانـلـرـنـدـنـ

استفاده اینتوب، مشکل مسئله‌یی ایضاح ایتمانی امیله، او حکمت‌لرینا ث خلاصه‌لرینی جوهرلرینی نقل ایته‌یم.

۱) انسانلر مدینیتر، بسوی دیگرینه تعاون قوتیله، هر وقت هر یرد هیئت اجتماعیه بولگیله عمر ایدیرلر. طبیعتلری، ذوقلری، رغبتلری، میللری مختلفدر. شو اختلافلره کوره، طبیعتنا ث برکتلری ده خیراتلری ده حکمت الاهیه تدبیریله مختلف قیلندشدر. هر بر انساننا ث ذوقنه، رغبتند، حاجتنده کوره، الوهیت مائده‌لرند و زفلوک نعمت‌لرنا ث هر بر لونی هر بر نوعی تمام حاضر در.

انسانلر عقللری روحانی بدنلری قوتلری جهتیله هر نه قدر متفاوت در جهاده خلقی قیلندش ایسه‌لرده، اقتصادی حصه‌لرینا ث برابرلگی هدالت الاهیه قیاشنده مظلوب اولمشدر؛ الوهیت مائده‌لری تیره‌سنده هر بر انسان محتشم مهیانده، هر برینا ث مغلوبی حصه‌لاری حرمت‌لری برابر در. اکن الوهیت مائده‌لرینا ث بر نیچه ادبی ده وارد: ۲) دعوت قیلندق، یعنی بلا دھیت حاضر اولماق، ۳) هر خصوص ده هر وقت الک ضرور حاجتلرینه کفایه‌لرینه قناعت قیلندق.

مشهود: انساننا ث شیلیتر، اجتهادیتر، کسب‌یابر. انسان ارزینا ث سخوچیله قوتیله سعی ایتمده کچه الوهیت نعمت‌لرینن تناول ایتمانی نیزه نائل اولماز. طبیعت مائده‌لرندن تناول قیلنه چق هر بر لقدمه بر هملک شوابیدر. عمل ادبی، اجتهاد فاعده‌سی، کسب وظیفسی - هیئت جتمیاعیه‌ده انتظاما ث سعادتنا ث الک بویوک رکنیدر، الک مهم شروطیدر. هیئت اجتماعیه صنفلرینا ث بعضلری همل وظیفه‌لرندن آزاد اولور ایسه، معطل قالور ایسه، انتظام قالماز، فساد غالب اولور.

قاده‌ت ادبی: حاجتلرک خپرورت قدریزد، کفایه قدرینه قناعت ایتمائی انتظاما ث سعادتنا ث الک گوزل تدبیریلر، الک طغری یولیدر، الک آسان طریقیلر. هیئت اجتماعیه صنفلرینا ث بری یا خود بعضلری قناعت فضیلت‌لرینی برآقووب؛ لباسارده، زینتلرده، بنالرده، طعاملرده، لهویات ده رفاهیت یوللرینه سلوای ایدر ایسه، خلاقا ث اکثری ضروری طبیعی عمل‌لری براقوور؛ سرمایه‌لرک ماللرک عمل‌لرک اکثری فضله شیلره فائده‌سی

بیوق هوالرە صرف قیلەنوب، مەلکەتىڭ دولتىڭ ئىڭ ضرورى مصلحتلىرى با تمام اھمال قىلىنور، ياخود غايىت بويوك طارلىق ده قالور؛ عاقبىت، زراشت آدملىرىنى، ھىلە طائىفەلرینە آفسىز ويرگىلىر يۈكەلەنۈپ، مەلکەتىڭ دولتىڭ اقتصادى سعادتى تمام زاڭل اولور، خلق قاتى ھەنابار اىچىندە قالور. ھيئەت اجتماعىيەدە اقتصادى طارلىقلارك فىتنەلر لىڭ فسادىڭ اصل سببى، فىيەلر لىڭ رائىنە كورە، شودر، يالشىز شودر. قوتاي دولتارڭ مەدىنى مەلتارڭ ھر بىرى عاقبىت يالشىز شو بويوك سبب تأثىري يە منقۇض ئولدى. بىرگىلا كورە، فضلە رفاهىتىڭ مەنەللىيىنى يوللىرىنى اسلاملىقى قطع ايتىدى، حىيات اجتماعىيەدە ئىڭ بويوك مطلب: بىنڭىز روحانى ئەقلەڭىز صاغلغۇنى، سلاملىكى، قوتىمىز، شو بويوك مطلب اىچون لازم اولا بىلەچىڭ حاجتلىرىڭ «ر بىر لونى الوھىت مايدەسىنىدە مېنىۋىلىم، انسان اوزىنڭ طېبىھىتىنە ذوقىندە اجتىياجىندە كورە، حاجتلىرىنىڭ ھر بىرىنى الوھىت مائىدەسىنىن استىغىما يىسر، لەكىن طېبىاتىڭ ھر بىرىنى حلال اىتىمىش اسلام رفاهىتىڭ فضلەلردى خصوصىنىدە مؤمنلىرى قناعت يوانە ارشاد ايتىمىشلەر.

رفاهىتىڭ ئىڭ دون درجهسى: بىر جىنىڭ، مىلا بىر طهامڭ بىر لېساڭ الده وار نوغەنە قناعت ايتىمىزىب، براقوب، يوقارى نوغۇلۇنىن بىرىنى آرامقى، مىلا: بوجىدا يىڭ ھر بىر نوعى آچلىق دقىقەسىنىدە ھر بىر انسان اىچون گۈزل طعام اولا بىلۇر؛ الده بولۇر اورتا نوغەنە انسان قناعت ايتىمىزىب، بوجىدا يىڭ ئىڭ يوقارى نوغۇلۇنى آرار ايسە، اللەڭ مايدەسى حضورنىڭ سووم ادب ايتىمىش كېيى اولور، ضرورتى يوق رفاهىت يوللىرىنى آيىاق باصوبى، فائەتەسى يوق بىھۇدە فىصلە رفاهىتلىرىڭ قاپۇلۇنى دە آچىمىش اولور.

طهامدىن مىحىد - بىنى سلاملىكى حفظ ايتىمىكىلەر. ھر جىنى طهامڭ «ر بىر نوعى شو مقصىدى تمامىلە اىفا ايدىر. نوغۇلۇڭ بىرى الده بولۇر ايسە، براقوب، يوقارى نوغۇلۇنى آرامقى ضرورتى يوق رفاهىتىمىز، شو ئىڭ عادى ئىڭ ابتدائى رفاهىتى بىر انسانىڭ حىياتىنە نىسبىتلىك اعتبار ايدىر ايسەك، ضررى بىلەك محسوس اولماز، لەكىن ھيئەت اجتماعىيە حىياتىنە نىسبىتلىك اعتبار ايدىر ايسەك، ضررى مەسىلەسى بويوك اولا بىلۇر.

انسانلارڭ اجتماعى معاملەلرинە ئائى محاكىملارده فکر ڪۈزلىرىنى
عاقبىت جەتلىرىننە اوزارتور ايسەلگە، فوردىڭ جىياتلىرىنە «محسوس توگل
مفسىلەلر» ھېشىت اجتماعىيەدە، عاقبىت، اولىقچە بويولك يكۈن تشكىيل ايدىلر.
بۇشكى كوره، شوڭى ئادى رفاهىيىڭ قاپبولرىنى يوللارينى باخالامق
ندىرىيەلە، شارع حكىم عليه الصلة والسلام خضرتلارى «البر- بالبر،
والتشير- بالتشير؛ والتمن- بالتمن؛ والملاع- بالملأع، مثلاً بىثل، سواء
بسواه» بويۇردى.

شىھىر- شەھىر مىادىلە قىلنور ايسە، بىر طرف دە مقدارڭ زىيادە لىگى
دىگىر طرفداڭ گۈزىلگەنە جىودتنە كوره اولسىه كىركە، يوقسە، مىادىلەدە معقول
بىر مەعنى بولانماز ايدى، لەن بىر مال اوزيزىنىڭ مىلانە مىادىلە قىلنور ايسە،
رفاهىيەت قاپبولرىنى باخالامق تەبىيرىلە، جىودتاش قىيمتى اعتبار قىلماز، اهمال
قىلنور، بىر طرف دە مقدارڭ زىيادە لىگى فىصل رىباسى اولوب حزام اولور.
شو مەعنى هەر بىر مال دە واردى، هەر جنس طعام دە، ھەر جنس لباس دە،
ھەر جنس يىمىش دە شو مەعنى تىمامىلە بولنوب، مال اوزىزىنىڭ مىلەت قابىل قىلنور
ايسە، «مثلاً بىشل، سواء بسواء» قانۇنىي البتە معقۇر الوور.
نەقۇد مەئەلىسى دە شوپىلەدر، ھېشىت اجتماعىيە معاملەلرینە راستەلق
ايچۇن بىر نوع نەقۇد البتە خىرورىيەلەر، ھەم دە تمام كاپىلەر، نەقۇدڭىز نۇمارى
مەتىلەنەن مەتقاۋوت اولور ايسە، مىادىلە سەھولتىنە بويولك اخىلال كىلور.
بۇشكى كوره، شارع حكىم عليه الصلة والسلام خضرتلارى نەقۇدڭىز
تفاوتلىرىنى اهمال ايقوب، بىر بىنىڭ جىيەلرلىرىنى رەتىارىشى قىيمتى جەتلىرى
سساوى حساب ايتىشىدۇر، بۇشكى كوره، «الذهب بالذهب، والفضة بالفضة
مثلاً بىشل، سواء بسواء، يىدا بىل، بويۇرمىشىدۇر.

رەسى نەقۇدڭىز يوللارينى باخالا يوب، تىداولىدىن چىقارماق سەقىندە، ھەم دە
نەقۇدى صاتلىق متاع كېيى احتبار ايتىرىمەمەك سەقىندە، آلتەۋىنى ڪۈوم-وشى
زىيەتلىرىدە صناعتلىرىدە استەھمال ايتىرىمەمەك خصوصىنىدە شو تەبىير شارع
حكىم عليه الصلة والسلام خضرتلارىنىڭ غایىت معقول تەبىيرىلەر.

شارع حكىمەت شو معقول تەبىيرى مەدニيەت دىنياسىنە، بۇتون يىر
يو زىنە مقبۇل اولسىه ايدى، نەقۇد قەحطلىنىدە انسانىت دىنياسى دوچار اولماز

انسانلارڭ مزاچىرىنىڭ كوره ذوقلىرى رغىتلىرى اشتىالارى مختلفدر دىدىك،
الندى مىشلا، بوجىدايى بولنور، شەھىرى رغبىت ايدىر، ياخود حبوباتاش باشقۇد
برىئى آرزو ايدار، شو صورت دە بوجىدايى ويرور، شەھىرى ياخود حبوباتاش
دىگەرىنى آلوور، بطىپىمى، بىنسلولڭ قىمتلىرى متفاوت اوالور، بويىلە تقاوتى
شەرىقەت اسلامىيە اھماڭ ايتىز، اعتبار ايدىر، بوشقا سەتكۈرە ئىكى طرفىڭ
برىندىه مقدار جەتىلە تقاوت بولنۇق نىشروع اوالور، فضل حرام اولماز،
بوشكاكوره، شارع خەرتلىرى «فادا اختلفت دەنبە الأصناف فبيسموا كيف
شىئىم» دېمىشلىر، بىر جەنس طعاماڭ بىر مقدارى ئىنگىز بىر جەنس طعاماڭ
بىر مقدارىنىڭ مقابل اوالور ايسە، بىر طرزداڭ خامىت بطىپىمىيەسىدە بىدل اولمۇق
اووزره فضل حلال اوالور، لەن بىللەرك هىز پىتىرى طعام اوالەنچى جەتىلە
نىسيئە حرام اوالور، «بىأ بىد» اولمۇق شەرتلىر،

فضل ربالرىنى شارع سەكىيەڭ تەھرىمىيە مەقىنە ئەقىھەلەرك لسانىلە بىيان
قىلىمەش حكىملىرىڭ بىرى شودىر، يعنى فصلە رفامىت داھىيەلررىنى قطۇخ ايتىڭ
ايچۇن، شارع ذوقلىرىڭ تقاوتلىرىنى اھماڭ ايتىش، بىر مال اوزىنە ئەئىنە
مقابل قىلىور ايسە، بىر طرفانچى جودتنە عالىلەگەن شارع ئىمەت، ويرەمەمەش،
بىر طرفانچى جودتنە مقابل آرتق ويرىلەپاڭ مقدارى، بىبا فېلىزىب، حرام
أيشىزىر،

اساسلىي، يۈوفىي، حكىملىرىڭ بىرى شۇ دىرى.

(٢) فضل ربالرىنى اوزىزىنە دار مەسىلە، جەتىلە نوڭىل، بىنكى، نىسيئە
ربالرىنىڭ بوللەلردىنى باخلاقىمىق وسیلەسىلە تەھرىيم قىلىدەشلىر، بىللەرك هىز بىرى
حاضر اولا ئەلۋەر ئۆب، جوھىت كېيى بىر خصوصىت، مقابلتنە فضل ويرەمەك حرام
اوالور ايسە، ممنوع اوالور ايسە، نىسيئە تەقىدىزىنە يالىڭىز اپلىق مقابلتنە
فضل ويرەمەك آلمق البتە حرام اوالور، ھەممە دە ئەلەن، درەمات بىرىنى گۈزىلەك
كېيى بىر خاصىتىنى كور، ايکى درەم مقابلنىڭ آلمق ويرەمەك مىشروع اوالور
ايسە، معجل فائىدە مېچىجىل فائىدە سەمالەلردىنى يول آچار ايدى، معجل
شائىدە نىسيئە ربالرىنى وسیلە اوالور ايدى؟، جەنسلىش ماللەرده معجل ئەئىلەرك
مشەرەنلىكى نىسيئە سەمالەلردىنى ئەنسانلارى عادىللىرىر ايدى.

حرامات وسیلەلردىنى دە حرام قىلىمۇق قاىعەدەسىلە فضل ربالوى حرام
قىلىمەش اوالور.

شو فصل ده بیانم ربا مسئله‌لرینه اسلام فقیه‌لریندگی نظرلرینی آچیق
کوسترمش اولسە کرلە.

نسیئه رب‌الری قران کریماڭ آیت كریم، لریله تحریرم قىلندى؛ فضل
رب‌الری ایسه، شارع حکیم علیه الصلة والسلام خضرتلریندگی سنت ثابتەسىلە،
نسیئه رب‌الرینداڭ حرمتى اجماعىدر. فضل رب‌الرینداڭ حرمتى حقدىدە
اختلاف بولۇمش ایسەددە، وار ایسەددە، امتاڭ اکشىرىتى نسیئه رب‌الری
كېيى فضل رب‌الرینى ده تحریرم ایتمىشىدر.

درست، «انما الربا في النسيئه» - «لا ربا في ما كان يدأ بيد».
حدىثلرى بالاتفاق ثابتىدە؛ درست، ابن عمر، ابن عباس، ابن الزبير
كېيى فقيه صحابىلردىن فضل رب‌الرینداڭ دلالىتكى روایيت قىلىنىشىدر. لەكىن
شو ایكى حىايىث، اولىگى حدىشىزە معارض توڭىل، بلکە «فإذا اختلفت
هذه الأصناف، فيبحوها كيف شئتم إذا كان يدأ بيد». جىملەستە مرادىسىر
سوال قرینەسىلەدە بیان قرینەسىلەدە، جىسلەر اختلافلىرى صورتىنە مەنيسىر.
سنتلر آراسىدە تعارض كورىمك - نظرڭ قصورىدە. حدىثلرى توافقى
ایتماك خىالىلە، مۇلۇلار، مذهب مقلدىلىرى زەھىتلەشمەلر ایسەددە، مجبورىتى
يوق ايدى.

شو فصلڭ اوزون بىيانلرینى اجمالى ايدر ایسەڭ، شو يىلە اولور:
۱) نسیئه رب‌الری قران کریماڭ نصوص قطعىيەسىلە بالاجماع فطعاً
حرامىدر.

۲) نسیئه رب‌الرینداڭ حرمتى ماللرۇك متعاملرۇك بەض جىسلەرینە مخصوص
اولمايىوب، مىبادله صورتلرینداڭ ھەبرىنى شامىلىر، اجل مقابىلە، انتظار
مقابىلە آنلۇب ويرىلەچك زىيادەلرۇڭ ھەبر مقدارى ھەبر مبادله دە الېتىدە
حرامىدر.

۳) مذهب مجتهدلرینداڭ قىاسلىرى، مشهور تعليللارى اختلافلىرى
نسیئه رب‌الرینى متعلق اولمايىوب، يالڭىز فضل رب‌الرینى عائىد در.
۴) مجتهدلرۇڭ مشهور اختلافلىرىنى نسیئه رب‌الرینى عائىد خىال ایتمىك
بو يولك بىر وەمىدر تمام خطا در.

۵) مەننەيت بانقلارىنداڭ معاملەلرینى، فائض مسئله‌لرینى شرېجىت
ئەۋلاد كۈرۈپپىسى
www.ewlat.org

اسلامیه اساس‌لویله مل ایتمک لازم ایسه، اسلام فقهی‌لویناڭ قىاسلىرىنى
تعلیملىرىنى انتقاد ایتمک، ابطال ایتمک زەھىتلریناڭ فائىسى ده، اهمىتى ده
يوقىدر.

۶) نسيئه وبالرينىڭ حرمتى بالدات مقصود در، فضل وبالرينىڭ
حرمتى ایسه، يسا فضلە رفاهىت يوللىرىنى باغلامق ایچون، يسا خود سىيغە
ربالرينىڭ وسیله‌لوينى ده قطع ایتمک ایچون مقصود در، وسیله اولا يېلىكى
صفتىلە تحرىم قىلنەش معاملەلرودە منع - معاملەلرلەڭ اوزلرىنىڭ خائىن اولىماز،
بىلكە توسل جەتنىڭ خائىن اولىور، اگرددە معاملە دە توسل جەتنى يۇق ایسه،
حرامق بولماز.

أوزون بىيانمىزى اجمال ايدىك، أوزمىڭ ملاحتىمىزى بىياندىن قىبل، يېڭى
بو نىچە مسئۇلە بىكايىھ ايدىكى.

۱) نسيئه ربالرينىڭ ده فضل ربالرينىڭ ده حرمتى ایچون بىللەر دە مەسىھىت
شرطىر، بىللەرلە بىرى مەصوم اولماسى، ربابى حرام اولىماز، دار حرب ده
مسالم ربا آلور ایسه، حلال اولىور، چوئىكە حرېيلرلە بوتون ماللىرى مەنكىلىرى
حلالدر، ربابى البتە حلال اولىور، شو مذهب امام الائمه ابوحنىفە
رضى الله عنە حضرتلىنىن روايت قىلنەشىر، امام مالك امام شافعى
حضرتلىرىنىڭ اجتهادلىرىنى كورە، ربا دار حرب ده اولسەدە جاڭز اولىماز،
بو مسلم امان عەدىلە محارېلرلە دارىنى داخىل اولىور ایسه، عەندىلرلىرىنى حىيانىت
ایتمک حرام اولىور، برفرض محارب دولىت ربا معاملەلرلىرىنى تجويز ايدىر
ایسە ۵۵۵، شريعت اسلامىيە تحرىم ايدىشىر، مسلم هېچ بىر يىر دە شىرىتلىڭ
تعلیملىرىنى اھمال ايدەمز.

قواعد فقهىدە (۱۲۵) نېچى قاعده اولمۇ اوزره «بىر يۈزى بىر
يۈرتىش» دىيىش ايدىك، يىعنى مالىڭ قانىڭ عرضىڭ بىلكە ھەمە حقوقىڭ
مەصوملىگى ذاتىدا، ھەر حق اوز باشنى مەصوملىشىر، احکام شرعىيە مەشكىنە،
حقوقىڭ مەصوملىگى حقنىدە بوتون بىر يۈزى بىر يۈرتىش، امام الائمه
ابوحنىفە حضرتلىرىنىڭ سۈزى بىنم نظرم دە موجە توگىلدىر.
لەن اماماڭ سۈزى حرب زمانىنە حرېب، حالىنە مەخصوص اولىيە كۈك.

مماهده عقد قىلىنىمى، دارالحرى بلک حكىمى قالماز، هر بى طرفات ماللوى
جانلىرى قانلىرى مخصوص اولور.

شۇ ھېم مىسىز، خصوصىتە مىھب مقلدلىرىنىڭ دىماغلىرىنىڭ غايىت بويوك
و ھېم واودر. حتى هنلىيستان، تۈركىستان، روسىيە مىلھانلىرىنىڭ ربا معاملەلىرىنىڭ
جوازىينى مىھب مقلدلىرىنىڭ اكىرى شۇ بويوك و ھېم اساسىد بنا ئىتلەرلە.
٢٠٠٤ سەنە مەقدم قازاندە مشهور بىر باياڭ ئائىلەسندە تكىلفلى
طپىي مناسېتىلە اطرافىن وقتىڭ ئىچىمىز خضرتلىرى دعوت قىلىنوب،
بىر نىچە مجلس دە خضرتلىرى صحىختىت ايتىملىر. مىجلسلەر بىرنىڭ بويوك استاذ
داملا شەباب الدين المرجانى خضرتلىرىلە مشهور استاذ اسماعىل القشقارى
حضرتلىرى دە حاضر لىيمش. ئەجىلىك داملا سيف الله حضرت، استفادە
آور زوسىيە اولسە كۈرك، روس بانقلەرىنىڭ رېبارى حقىنىڭ استفدىتا يۈلىلە
حضرتلىرىڭ رأيلىرىنى صورامىش.

جوابىنە استاذ اسماعىل القشقارى خضرتلىرى عجلە ايتوب، دىميش:
«روسىيە دار حربىدر. حربىلىك رېبارى حلالىدر. «ولا ربا بىين سلام
و حربىي فى دارە» فتوواسى مشهوردر.

جوابىڭ خطالغىنە تنبىيە طرىقىيەمى، ياخود يالڭىز اعتراض يۈلىلەمى.
استاذ داملا شەباب الدين المرجانى خضرتلىرى داملا اسماعىل خضرتلىرىنى
دىميش: «آلای ايسە»، روسلىرىك بوتون ماللىرىنى طالا، ق درست اولسە كىراكا!
.. مرجانى خضرتلىرىنىڭ سوزىنە قارشى قىشارى خضرتلىرى غايىت دقىق

تحقيقات صاچوب دىميش:

مال دە عىصىت اىكى نوعىدۇر: ۱) بىرى عىصىت مەقۇمە، ۲) دىگرى
عىصىت مۇئىمەدەر. بانقلەر ماللىرىنىڭ عىصىتىڭ بىرى وار ايسەدە، دىگرى
يوقىدر. رضاڭارىلە ويرسىلەر، بۇڭا كورە، آلمق جائز اولور، لەن تىدى
ايتىمك، رضاڭارى يوق اىكى آلمق مەمكىن اولماز.
بۈشىڭا مقابىل، مرجانى خضرتلىرىنىڭ لىسانى باغلانىش، آغزى تمام
قاپانمىش؛ خضرتلىرىن داملا اسماعىل خضرتىڭ علمىدە حىران قالىوب، مجلسىڭ
بويوك بىرگەسىن استفادەلىرىنىڭ تشىكر ايتىملىر.

استاذ داملا اسماعىل القشقارى خضرتلىرىنىڭ ئىچىمىز زېرىتىست شاڭىرىدى

ئەۋلاد گوروپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازمىلار ئامېرى

یاو باش داملا عارف حضرت شو حکایه‌بی افتخار لسانیله بغا نقل ایتدی.
بن ده حیران اولدم، بنم ده لسانم باغلانسی، هیچ برو سوز سویله‌دهم.
لکن «باشه برا آدم حکایت ایتسه ایلسی، اسماعیل حضرت‌اش
فقهین او قدر فاحش غفلتنه اصلا اینانه‌ماز ایدم،» دیدم. داملا عارف
حضرت مراق ایتدی، بن ده سوزمی آچیق لسانله ایکی اوچ دفعه تکرار
ایتمدم.

حکایت درست ایسه، مریانی حضرت‌لریناڭ سکوتی ده عاجزلگىدىن
اولمش ایسه، حضرت‌لرگەدە حیرتلىرى تشكىلرى طوغرى ایسه، دىيالىن
دىيادىن فقىلەن حضرت‌لرگ او قدر غفلتلىرى، بنم نظرم ده اینانه‌مازق بىر حالدىر.
نە دىيەيم، شريحت اسلامىيەيى جامع الربور رەزىلنىدىن استىپاط
ایتچى حضرت‌لرگ حاللىرى درجه‌لری البتىء باشقەچە اولماز.
مسئۇلە، بزم سىياسى اجتماعى حقوقمىز نقطىسىنى ملاحظە، قىلۇر
ايسە، غايىت مەممەدر.

شو حکایي جزئى بىر حال اولسە ايدى، تأسىف ايدىكىدە، قالور
ايدى، لکن توركىيا شيخ الاسلاملىرىنىڭ ده، هندىستان مولوپىلریناڭ ده،
تۈركىستان داملارىنىڭ ده، عربستان شىخلىرىنىڭ ده حاللىرى درجه‌لری شویلدەر.

۲) صناعت مقومى؟ يعنى صناعتىڭ قىمتى وارمى؟

سوالىڭ جوابى ظاهردر. هو بىر خدمتكى هر بىر عملكى، خصوصا
گوزل صناعتىڭ قىمتى البتىء واردە. شویلدەر، شویلە اولمۇق تىوش ايدى؛
لکن بعض صورتىلاردىن فقيهلار صناعتى تقويم ايتىمىشلەر، مثلا: گوزل
صنعتلى آلتون بىلەزىيگى آلتون دينارلار مىقاپىلەنە صاتىمق مسئۇلەسىنە. آلتون
динارلارڭ وزنى آلتون بىلەزىيگىڭ وزنىدىن زىياده اولور ايسە، فقيهلار
نظرىنە فضل رىباسى اولوب حرام اولور، چونكە شو صورت دە چناعتىڭ
قىمتى يوقىلر، دينارلرگ زىيادەسى بلاهوض، بلا مقابل قالور.

فقيهلرگ نظرلارى مەھاكىمەللىرى شویلدەر. انسانلارگ ماللىرىنى هنرلارىنى
ۇقتىلىرىنى اهمىتى يوق زىيترە ضرورتى يوق رفاهىتىلاره صرف ايتىرىمەمەڭ
نىپىريلە شارع حىكىيم حضرت‌لرى صناعتىلاره قىمت وىۋىز ايمش، فضل

ربالریئی تحریمک اوڭى حکمتى شودر، يوقارى ۵۵ (۷۶-۷۸) صحیفەلرده
بیان قىلىندى.

بۇم نظرمده صناعتىڭ قىمتى واردە، درجهسىدە كوره غايىت بويوك
اولا بىلور، آلتون زىنتى آلتون دينارلاره صاتار اىكىن، دينارلارڭ وزنى
زىادە اولور ايسە، بائس يوق. آلتون كوموش زىنتىلىرىنىڭ مسئىلەلرینى
«زکات» قىمنىدە انشاء الله بیان ايدىم.

اينى اوز ملاجىظەلرمى بیان ايدىم.

۱) فائض مسئىلەلرینى تفصىلاتىلە بیان ايتىك. سماوى دينارىڭ
نصولىلرىنى تعلیملىرىنى، حقوق ھم اقتصاد عالملىرىنىڭ نظرلرىنى نظرىلرىنى،
اسلام فقيهلرىنىڭ رأيلرىنى مەھبىلرىنى شو كىتابىڭ طار صحىفەلرینە
اور نلاشىدردق. سماوى دينارلارنى تعلیملىرى متفق ايدى؛ علوم نظرىلرىنى
ايسە، تناقض درجهلرىنىڭ قىدر مخالف ايدى. ھو بىرينى خەرىتىلە انصافىم
عدالتىلە انتقاد ايتىك. انتقادلارڭ ھېچ بىرى يالڭىز بىر آدمىڭ نظرىلە
اولمايىوب، بلکە بىر نىچە عصرلىق اهل علمىڭ اوپكارىلە ايدى؛ فائض
مسئىلەلرى ھو جەتلە تنوير قىلىنوب، علم مىزانلۇرىنىڭ ھو بىرلە وزن قىلىنى.

۲) هيئت اجتماعىيەدە عمل اساسى دە واردە، ضرورىيدىر؛ ملک
اساسى دە واردە، ضرورىيدىر. حاصل بركتىلارنىڭ مەھصولاتىڭ ھو بىرندە عمل
حصەسى دە واردە، ملک حصەسى دە واردە. انسان اوزىزىڭ عملىيەدە حصە
آلور، مالىلەدە حصە آلا بىلور.

ملک، خصوصاً اسلامىت نظرنلە، مقلس بىر حىدر، ملک تسويد لە
ايدىر، نىچەلەلردى دە مالىڭىنە عائىد اولور.

يىدن چىقمىش مەھصولات يىڭى صاحبىنە اولور، مالدىن حاصل فائىدە
مالىڭ مالكىنە اولور. مال فائىدەلرینىڭ ھى بىر صورتى، تجارت فائىدەلرى دە،
شىركەت فائىدەلرى دە مىشۇرۇلۇر، ھر حال دە، ملک اساسى دە هيئىت اجتماعىيەدە
عمل اساسى كىبى ضرورىيدىر. ملک اساسى ھەدم قىلىنور ايسە، هيئىت
اجتمىاعىيەدە انتظاماتىڭ ھەمم بىر رىكىنی ھەدم قىلىنمش اولور.

۳) ملک اساسى هيئىت اجتماعىيەدە ضرورى اولوب، ملک فائىدەلرى

بیشروع ایسنه، قرضائی دیوناگ اعتباراک فائض‌لری ضروری توگلدر؟ بلکه هیئت اجتماعیه شکللریناگ برینه مخصوص بر حادثه اقتصادیه در، وقت بر حادثه تاریخیه در، اک منظم اک سعادتلى اک عالتلى هیئت جتماعیه فائض معامله‌لرین تمامیله آزاد او لاپیلور. اعتبار فائض‌لریناگ هیچ بروی ضروری توگل ایسنه، بعض صورتلری عام مشروع او لاپیلور.

۴) اعانه قرضلریله تجارت قرضلریناگ فرقنی یوقاری، ده بیان یتدیک، برنه، انسانیت وظیفه‌لریناگ حکمیله، فائض آلمق حرام او لور ایسنه، دیگرنده، بویوک مصلحتلرک اقتصادیله، فائض معامله‌لری جاشز ولاپیلور دیدک.

احسان اساسی، درست، مقدس بر اساسد، لکن تجارت اساسلرینی، ستفاده معامله‌لرینی ابطال ایتمز، اساسلرک هر بری او زلریناگ داعره‌لرینه ام توییاه عامل او لاپیلور. اعانه قرضلری احسان اساسه بنا قیلنور ایسنه، تجارت قرضلری فائده‌ده اشتراک اساسه بنا قیلنور بیلور.

۵) قرض ایله قرضائی بویوک فرقنی آچیق تفاوتلرینی یازدق؛ قتصاد دنیاسنده اعتباراک غایت مهم اهمیتلرینی صایدق، بونکله اسلام قیه‌لریناگ نسیمه ربالوی حقنده مذهب‌لرینی حریته انتقاد ایتمش اولدق، اعتبار فائض‌لریناگ هر برینی اسلام فقه‌لری تحریرم ایدرلر ایسنه، ساسلری تمام مخالف اعتبار معامله‌لریناگ حکملرینی بولشدیرماه، هم‌ده همیتلری بویوک اعتبار معامله‌لریناگ یوللرینی تمام باخلاقی محصوری زم او لور.

۶) بوشما کوره، بین احتیاج قرضلرینی کسب قرضلرین، انتظار ائصلرینی اشتراک فائض‌لرین، آیوردم، احتیاج قرضلری نما وبرمز، ائصلری بولندز، فائض آلمق یافته، ایتمک بوشما کوره حرام او لور، کسب، قرضی کسب یوللرناه دور ایده، نما وبرور، فائده حاصل او لور، فائده اشتراک یولیله، فائض آلمق هم سکن او لور هم حلال او لور، سرمایه تجارت صنعت، یوللونده دور ایده ایسنه فائده وبرور، سامی او لور، فائض اشتراک مصلحتی، اشتراک فائضی او لور، سرمایه

معامله بولمنزىه دور ايمديوب، يا حاجت بولنده صرف قيلنمش ايسه
ياخود تلف اولمش ايسه، شو صورتلوده، نما بولنمامق ضرورتيله، فائض
انتظار فائضى اولور، نسيئه رباسى اولور، شريعه اسلاميه عدالتىله
تجريم قيلنمش ربا - شود.

عبدالله بن مسعود حضرتلوندىن حديث اماملىرىنىڭ اتفاقىلە روایت
قىلنىش «ان النبي لعن آكل الربا وموكله وشاهديه وكاتبه» حديثىدە
انتظار رباسى نسيئه رباسى حقنده اولسە كىرك.

ربا النسيئه زيادة لأجل الانساد و تأثير الطلاق. سئل احمد
عن الربا الذى لا يشاك فيه فقال هو ان يكون له شين يقول اتفى ام
تروبي؟ فإن لم يفده زاده في المال وزاده في الأجل.

يعنى قوان **ستكريم** ده لسان شارع ده تجريم قيلنمش ربا - نسيئه
رباسىلەر، يالگىز انتظار مقابلە آلدوپ ديرلور انتظار رباسىلەر.

لەكن سرمایىدىن خاصل اولا يېلىچىڭ فائضىدە اشتراكى بوللىك آلدوب
ديرلور خانچى اشتراكى فائضى اولور، نسيئه رباسى او لمزان.

۲) تجبرت خانچىلىنىڭ اكترى اشتراكى فائضىدە ابىسىكى ھارفڭ
وضالرى، بولشور ئىمىدە خاشىدە اشتراكى خورتلىرىنىڭ هىسى شريعت
اسلامىيە نظرىدە ئىلىم علال اولور، على الساده غائىچىلىڭ مەنمارى تىبل
ايدىر ايسىدە، بولنمش سرمایىلارڭ يوزدە بىشى ياخود يوزدە اونى **ستكىي**
تجىيزىن خاصل او لمزان، شو سەخىدە فەن بوللىرىنىڭ ئازار شرطلىرىنى رعایت
مېھبۇرىنى بولنماسىدە كىرك.

درست، خاصل اولا يېلىپات خانچىدە، مقرض اىلە مستقرنىڭ خانچىلىنى
شاشى اواسق او زره تقدىر سکن او لسى ئىدى، سرمایىلارڭ يوزدە بىشى
كېلى معىن بىر مەنمارى تجىيزىن ايتىشك مېھبۇرىنى بولنماسى ئىدى، گۈزىل
اولور ايسىدە، لەكن ھەموئى معاملەلەرنىدە او يېلى شىلەرى ئامىتىن
تمام مەھنەدرە.

۳) شو كۈن يېرىزىڭ ھېچ بىر يۈزىدە اقتصاد جەھتىلە مەستقلەن بىر
تجىيزىت اسلامىيە بىر دولتت اسلامىيە دىۋانى، ھەر يۈزە شەھىد اسلام خلقى
لاقتصاد معاملەلەرنىدە مەننىت ئاظاڭلىرىنىدە مېھبۇرىنىڭ تابع اولىنىدىن، بىر طرفان
ندۋاد كۈروپىسى

فقیولارڭ طار مىھبىرىنە تقىلىك ايتىك آرزوسى، دىگر طرفىدا مەنىت
نظاملىرىنە بوى صونەق مەجбوريتى مىسلمانلارڭ وجىاڭلۇينى دە اقتصادى
حاللارىنى دە غايىت بويوك آغۇرقلاره توشورمىسىز.

درست، ربا مىمامەلەرىنىڭ ئىڭ حق صورتى ھم آلاماق ھم وېرمەك.
لەن ربا مىمامەلەلىرىنە انسان مەجbur اوپور ايسە، اجنبىلەر فائض وېرۇب
اجنبىلەردىن فائض آلاماق صورتى ئىڭ مەسىر ئىڭ مەتك صورتىسىز.

فقىر مەجburىتىله قرض آلور، فائض وېرۇر، اجتهايدىنىڭ بوتون
فائىدەسى اجنبىلەرلەرىنى كىيىھەلەرىنى كىيدىر، باى آدم، فقييلارڭ طار مىھبىرىنە
تقىلىك آرزو سىلە، فائض آلماز، سىرىماھىسى فائىدە، وېرىمىز، بوشقا كىورە دە
اسلام خلقى اقتصاد دىنياسىندە نقىر، قالۇر.

شو كۈن اسلام دىنياسىنىڭ اقتصادى حاللارىنى اهتمام كۆزىلە باقاز
ايسەلەك، مىسلمانلارڭ ذقىنلەرى دە بايلىرى دە فەردىلەرى دە شەركىتلەرى دە
يات، مەلتىردىن بات دۇلتىردىن فائض مەقابىلەندە قرض آلور، ئىلىرىنى كىيىھەلەرىنى
ئىڭ بويوك دە ئالرىنى يالىر وېرۇر، عاقبىت ھەممىت ئەرىنلەرى خاشق ئولۇر.
ھەم دە بوتون اسلام دىنياسىنىڭ بايتاق مىلىونلەرى بالكە درىزىدە بىلەرلىرى
اجنبىلەرلە بويوك ئەخزىنلەرنى، باقلارنى، امانت اوپۇر سالانىدۇب
ھەر سەنە غايىت كەلىنى ئەلسەنلەر قىيىتلىك اوپۇر ئەنلىرىنى كەنەتلىك شاشىنى
آش اوپور، خاصبىت اسلام مەلتىرلىنىڭ تمام ضورىنەدە ئىڭ اوپۇر اسلام
دىنياسىندە شو كۈن بىست ئاماللىرى با ئەللىرى يوق، بوشقا كىورە، ئەلمام دىناسى
اقتصاد جەھتىلە ھەرب ئەخزىنلەلىرىنىڭ ئاپىسىنىڭ باڭلىق ئەللىرىدۇ، بىنست، بىنۋىتىلە
غىرب دولتلىرىنىڭ ئىسىر اوپۇرى.

شو ھېلەك، مەكتىشىلەك سەرىپىنى اسلام لەپاپىلە ئەستىمەن ايتىنىڭ
صوڭىرەر نوع سىلە شەرعىلەر (شەرىيەلەر) يەقىرۇچى بىر بىر، رېت مىمامەلەرىنىڭ
ئىڭ مەلکەلەرىنى ئىپسى فائض رېرۇب آلاماق مەنەلەلىرىنى ئەلمام ئەققىزلىرى
آراستىنە دەشىرىچى يەقىرۇچى مەنەن مەكتىشىلە ئەرسەن ئەلماز ئەلارىنىڭ غايىت
دەشتلىك، جەنلەلىرىدىن، ئىڭ بويوك كەنەتلىرىدىن، ئەنلىرىدىن.

چەلەلىرى ئەرىپاڭ ئەقى كەنەتلىرىدىن، ربا مەجbur ئەلرىنى اوپۇر ئەنلىرى ئەنلىرى
مەكتىشىلەنى، دەنەلەلىرىنى قەچىپ، اپسەر ايتىم، اسلام ئەندىسى سەخنۈرۈنى
اوقاتانىززەر ايتىم.

۱۰ مدنیت بانقلاریناڭ خىرلىرى ده وارد، ضرورتلرى وارد، مثلا: بانقى سۇوەدلرى، احتكار ايدىر، تجارتلىۋۇڭ لىكشىرىنى اوزىنە قبض ايتوب، تجارت آدملىرىنى ده زراعىت آدملىرىنى ده اوزىنلۇق پېچەسىنى ده اسپىر ايدىر، خلقاڭ احقياچىندىن استفادە ايتوب، آچىق صورت ده ظلم ايدىر.

۱۱ سىست، اقتصادى معاملەلۈرۈك رواجىدە، ھىمەت اجتماعىيە طبقەلۈرەنە صەنغلەرنە اغانە ايتىڭ، اوزىزە تأسىيس قىلىنىش بانقلار فائىدەلىدەر، بلەكە ضرۇر ئىساپىر.

۱۲ مدنیت نظاملىرى بانق معاملەلۈرېنىڭ ھە برىنە آچىق مساعىدە ايدىر ايسىددە، شۇرىپت اسلاميە ظلم معاملەلۈرېنە ھېيچ بىر وقت مساعىدە ايتىمىز، (اسلام بانقلارى تأسىيس قىلىنۇر ايسە، ضوردىن تمام آزاد اولمۇ لازىدە، ۱۳) فائضى مسئۇلەلۈرېنى اقتصاد مېزازىلە دە شۇرىخت اسلاميە مېزازىلە دە دۆن اېتىڭلەك يوقارىدە طوقۇز ملاھىظەمى دە يازدەم، اسلام بانقلارى مەقىنە بىر سوئى سوپىلەشكە ئىيىدى ھىب اوامانە كىركى.

اسلام بانقلارىنى تأسىيس ايتىڭ، مىشىوەلەر، مطلوبىدۇر، ضرورىيەر، شو كون مەنابىت دىنياسىنى دە معروف، بانقلار ئەر بىر نۇھى، معاملەلۈزىلە ظلم بولۇنماق شرطىلە، شىروەدىر.

كتىب فەتىھىيە دە تفضىيلاتىلە بىيان قىلىنىش بىت المآللىرى اخىيا ايتوب، اسلام بىت المآللىرىنى اسلام بانقلارى قىلىملىق، يعنى بىت المآل سرمىيەلۈرېنى توفىق يولالىنى دە استھمال ايتىڭ مطلوبىدۇر.

اسلام وقفلرى، اسلام وصىتلىرى، اسلامىتىڭ زكاثلىرى، مناسىق اسلامىيە حاصلاتى، اسلام جمھىيەت خىزىيەلۈرېنىڭ سرمىيەلۈرى، خلاقىڭ امانت سرمىيەلۈرى - اسلام بانقلارىنىڭ غایبىت بىر كەلتىلى منبع لولا يىلۇر.

اسلامىتىڭ غایبىت سەكىيەدا تەھلىملىۋىنى دەن استفادە ايدىه بىلۇر ايسەلەك، بىزىم مەلىئى، مەلىئى، سېياسى دەمە خابىتلىرىز تمام آسانلىقلە تائىمەن قىلىنۇر ايدى، شو بىر بىلەك بىر كەلتىلى منىھىلۇ يۈلەلە استفادە قىلىزىر ايسە، قرآن كريم دە لىسان شارع دە قەطىخى ضىرىزىت دە تەھرىم قىلىنىش نىسيئە رېبالىرىنى آلاق ضرورتلەرىنى دە وېرىمەك ضرۇر ئەرتلىرىنى دە اسلام معاملەسى ئىلەتە آزاد لولۇر ئەلەپىسى.

كۈلە گۈرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازمىلار ئامىسىرى

اسلام بيت المللري اسلام باشقلىرى حىلىت مەدىنت باشقلىرىنىڭ
نظاملرى اصوللۇرى بعض تەنھىيەلات شرطىلە قبول قىلىنە بىلۇر.
اڭ سادە ھەم دە ئىڭ مەم تەنھىيەلىنىڭ بىرى: اعانە قرضلىرىلە حىلىتى
قرضلىرىنى آچىق صورتىدە فرق ايتىكىدر. اعانە قرضلىرىنە مقابىل فائضى
آلەق البتە منوعدىر. شو كونىڭى لوپباردارلىڭ فائضلىرى اكشىتىلە الېتى
خرامىدر.

اھىيەلى مەقصدلىرىڭ ھە بىرىنە مخصوص سرمایيەلر تشکىل قىلىنە بىلۇر:
اعانە سرمایيەلرلىرى، خىرات سرمایيەلرلىرى، مىتارف سرمایيەلرلىرى..... بولىلە
سرمایيەلر مەھلۇم مەنجلۇنىڭ طۈپلەنۈب، اسلام بيت المللرى اولۇر.
بورادە البتە فائض بولنماز. اعانەسىيا اهادە قىلىنامىق اوزۇرە احسان يۈلەلە
دېرلۈر؛ ياخود اعادە قىلىنۇق شرطىلە فائضى سىن دېرلۈر. آلۇچىلۇڭ حاللارىنى
مەقصدلىرىنىڭ كۆرە، شو ايسكىدىن بىرى تەھىيەن قىلىنە بىلۇر.

تجارت، زراعت، صناعت مەمالەلرینە مخصوص سرمایيەلر... اسلام
باشقلىرىنىڭ سرمایيەلرلىرى قىلىنۇب، اسلام باشقلىرى فائضىدە اشتراكى اصوللۇ
فائض مقابىلە امانت قبول ايدىر، قرض آلۇر، قرض دېرۇر. لەن نىسيمە
رېبالىنىڭ پاك قالۇر.

فائض مەئەلەلرینە دادۇر سۈزم بورادە تمام اولىدى. بىش آلتى سەنە
مەقادىم «قوانىق فەقىيە» م ۵۵، ۳۷۷ نېھىيىتىنە وەكلىرىنىڭ بىرى شو كتابىم
بركەسەنە ئىشام الله ايما قىلىنى: اىكى اوچ سەنە مەقادىم «ملاھىظە» م ۵۵
۶ نېھىيىتىنە اجھال قىلىنۇش فىكىرم شو كتابىم بركەسەنە تەفصىل قىلىنۇب
تمام اثبات قىلىنى.

فائض مەئەلەلرلىرى ھە جەھتىلە، تىين بېھتىلە م ۵۵ سىياسىت جەھتىلە دە بۇ قۇن
مالم اسلامىيەت اىپەرنى خەپىتە بەھم مەئەلەلرلىرى
شو كونىڭى، حاللارىڭ بىر نېھىيە سەببىي دار اىسىد، شېرىھ بىوق، سېپلىڭ
زىيى ذاقىز، بىلە سېپلىز.

خەپىتە خەپىتەلرلىرىنىڭ اوپىز تىشارىلىرى اسلام سەككىتلەرلىڭ بۇ قۇن
بۇ كىتلەرىنى بۇ قۇن مەھىسىن لاتارىنى فائضى بولىلە فائضى بۇغازىلە تمام يۈتىدى؛
اسلام مەملەكتەلرلىرىنىڭ يېلىكلىرىنى تەھارتلىرىنى فائضى زەھىرىلە اوزىنۇڭ

قیمەراللرینە باغلادى؛ اسلام مەلکىتلرىنىڭ بىايلرىنى فېيىر قىلوب، عزىزلىرىنى ذليل ايتىدى. غرب خزىنەلۈزىن اسلام حکومتلىرىنىڭ فائض مقابىلەنە استقرارلىرى عاقبىت مىسجىبىرىت درجه لىرىمە واروب؛ اسلام دنیاسىندە استقلال قالمادى، بىركىت قالمادى، بۇتون اسلامىت دنیاسىسى اسپىر أولدى. درست، بىلورم، بۇتون شو دەشتلىق حاللارڭ اصل سېبلەرى باشقا در. خلقڭ ئەطالتى، حکومتارڭ اسرافلرى خىانتلىرى سېبلەرگەڭ بويوكلىرىدە. لكن فائض معاملەلردى بويوك ھم قوتلىق سېبلەرگە بىرىدىر. شو بىلگى سكىتاردن ناجاتىز مطلوب ايسە، اسلامىتىڭ قدسيتى زامانە اعتراف ايدەرىشكە، شو بىلگى بىلەلرگە ھەرنىڭ فېيىھەلرگەڭ گىناھلىرى واردە؛ ربا مىسالەلارى مەقىنە اجتىهادلىرى دە فاصلو در؛ ربا خىلە شەرىخەلرلىرىنى (شەرىخەلرلىرىنى) فەقە كىتابىۋىندا، اسلامىت نامانلىق تىلىم ايتەكلەرى دە غايىت مەنھۇر جىنائىتلەر.

ئىسىمە زىبارىنىي مەلارقى بەذلىرىنىڭ تەخسيصىر، ايتىشكە، ابىتەدارى دە ئەپایت بۇ رەتكە وەممەر، ئۆچۈنچۈن خەلتەدىر، ئىسىمە زىبارىنىي مەلال ايتەلمەت خىالىلە، ربا مقابىلەنەن خىسىز، قاتىقى خىلدەسى دە تمام ھېش غايىت اوغانلىق بىر حۆركەتىر، آتا بالا سەكىنىي تەرىپلىر (أىنسانىدە رېا مەلالەلردىن مەلەپەرى دە) (ئىيە فېيىھەلرلىشكەن مەنھۇرى) أەمەيىتى يوق، خەطا بىر مەنھۇرىدە بات مەلتلىرى دە رېا مەلالەلردىن خەلإلەر مەنھۇرى دە شىيخە ئەنۋەلرنىڭ دە مەنھۇرى ابىسىدە، بىنم ئەپەرم دە باطلدر.

«دەپنىي اچقىداھىن مەستەلەلارگەڭ ۲۰۰۰، ۴۵۰ صەھىفەلۈنىد، مەختىم اسستاد رەز، ئەندىھىي مەختىملىرىنىڭ سۈزۈزۈي الېرە طېغىرىدىر. لكن «باق مەعاماندازۇدا» دە ربا دەن سلامەتكە امەتاللارىنىي دەھىرى ايتىشكە، بات توب دە ئۆرۈلەنى دەھوى شەتىپىدىر» مىالەندەسى مەختىم اسستادلا ئەلمەن شائىنە مناسىب، ولۇسە كەلەھە.

«مەلە مەظە» م ۵۵، ۳۷۶-۳۷۷ صەھىفەلۈنىدە بىان ايتىمش لىدەم،

اولىگى ھىم شەركۈنگى فېيىھەلرگە ئۆزۈرىنى دەن تەھب، ايدەرمە، ربا سكىبىي، معاملەلرگە شەرورىلەككەنە قىلائىت ايدىل، انساشارڭ ضرورتلىرىنى دە شەرىپت اسلامىيە بۇتون مەخالىق كېمىي تەقىين ايدىلرلە، ضۇڭگە ضرورت دەقابىلەنە شەرىپتى، تمام ھەدم ايدىم، مەسىنلىرى، ضرورىت بىرالزىنە سوق ئەيلەنگۈزۈپلىكى شەرائى آسانىلە ھەمل جىمسار تەرىزىنە اھلى اسلامىڭ وەيدەلەلرلىرىنى

عادت‌نامه‌دار. انسان‌گشایی و جدآنی عمل‌نمای مخالفت ایتمک کمی برویوک هرج، آخر عذاب و نیاده بولنماز.

بنده عمل‌لارگ برینه مجبور اولیه‌هی، او عمل ده شرلک قالماز. بوشکاکوره «ایکی شرک آسانه مجبوریت» قاعده‌سی اوزی‌نی اوزی ابطال‌ایسر، نوایست، شریعتی ده هدیم ایسر؛ انسان‌گشایی اغتیاریتی ده فاسد ایدر، کوچک راهتی ده رائل اولور؛ شریعتی حرمتی ده قالماز؛ عصیان تمام عادت اولور. دیانتگ قدرسیتی برویله شیلوودن پاک اولسه کرک. اسلام تسلیمه‌لارینی بن فنزیه ایدرم، تقدیس ایدرم؛ فقه مذهب‌لارینی ده احترام ایدرم. من مذهب‌لار هرج بری انسان‌لار سعادت‌لارینه بانع اولمه اوزر، عقل‌لارینه فکر لارینه قید اولمه اوزر، تسلیمین قیلنه‌اشن ایدمی. فقه مذهب‌لارینی اولله تلقی ایدر ایسلاک، گناه بزوه عاشق اواور.

اولگی شریعت‌لار تعلیمات‌لارینی، روپا هم غرب حقوق‌لارینی قانون‌لارینی تفسیر‌لاریله احصاله ایتوده، اسلام فیلاریلارگه کرک، مسلمان‌لار زن، ایلیار استفاده ایتوده، قران کریم آیت کفریمه‌لارینی شارع حاکم مذهب‌لارینی بروتونه مصلحت‌لاریله بروتون و بولله شادیله سفط ایتوب، شریعت اسلام‌سی اسلام قدرسیتنه چنلارک انتقادیه مرافق، هر جده تکمیل ایتمک هر چون بزم یعنی اسلامیت دیسیسنه، الله برویوک وظیفه سیلر.

می‌منبورک انتقادیه کوره، قران کریلله بهانه‌کوره، شریعت اسلام‌سی الله کامل بمحضر برو شریعت‌لار، اعجیاریله الله دون در جهنسی موجود شریعت‌لار معتبر قانون‌لارک هر بزمین همسنندن ارسون اولستون، اشتراک ایا بروک، بزم کتب فقیه‌یه مز شر اهتمام‌زد و ایش زن گلدن.

مشه برویوک اهلک نوریله کورزمی آهیوب، اسلامیتگ استقباله ایلیستکوزیله باقدم، تا قیامت آییق، قالاپن اجتهاد‌لارگه کیاش قلپ‌لارینی آن‌دوه، علوم حرمته حقیقت کعبه‌سنه بیوک‌لارم، (شو کتابش جلدینه باقیخوا)

مجتهد‌لارک یاخود عمومیله انسان‌لارک حرکت‌لاری همللری قدرت‌لاریه اولور، لکن بزم حرکتم هایت برویوک رغبتم سوچیله در.

انسان‌گشایی قدرتنه مساوی اواور ایده، بختیار اولور، خسما سعادتیه، دزیار ایتیه، رغبتیه ناییه برا برلگیسر، انسان‌گشایی هنر تندن

زیاده اولور آیمه، انسان مذهب اولور، دنیاده راحت یوزی کورمیز.
اجتهد بیولشده بشم بوتون نصیبم یالشکر شو قدردر، قدرتم نه قادر
حکمدوه ایسدا، رغبتتم هیچ بز حدود ایله محدود توگلدار.
بوتون فقیه‌لری عاجز ایتمش ربا مسئله‌لرزنه بوگا کوره، تام حریتلد
سوزی سویله‌دم؛ اسلام فقیه‌لرینا همه‌سته مخالفت ایتمام؛ بوتون اهل
اسلام حقنده اهمیتی غایت بویوک مشکل بز مسئله‌یی حل ایتماش
طربی‌لارندن برینی مثال اولمچ اوزره کوستردم.
مقصدام: هم مسئله‌لرک هو برینی حل ایتمک البته میکنیم دیماک
ایلی.

تاریخات شو سکونلری بوتون انسانیت دنیاسی ایچون تمام بز
قیامتلار، قربانلاری ده عادیزدزه عنابلری ده چیکمیزه‌در.
آسمان میگفت این دم با زین
گر قیامت را نایدستی بین.
چرخ بز خوانده قیامت نامه‌را
تا مجده بز دریاه جامه را.

لکن انسانیت دنیاسی بونلرک هو برینی اونوتور، دهشتلی بلیه‌لراث
الک بویوکلری صلح دقیقه‌لردن صواغ اولوره بز فرق استقلال جنلرینه،
دیگری بلکه اسیرلک سعیوریه کیمیر، او بلیه‌لراث هیچ بز اونوتوله‌ماز،
بلکه ابدی قالوو.

حاضرگی دهشتلرک، سکیله‌چاک خطرلراث عنابلری ایچنده شو
محیفه‌لری یاردم، الک مشکل مسئله‌لری، آچمچ آیز دسیله زینتلنهم، بوتون
اسلامیت عالمی ایچون مسئله‌لرک اهمیتلرینه کوره ایدی.

بزم عران کریم، بزم اسلامیت باشه‌لرلرک «رویلیگیه» لری دستکی
توگلدار، اسلامیت - حیات، قانونیم، حیات، حقوقیم، حیات داڑه‌لری
قلسر، عقل داڑه‌لری قسر، توقیات داڑه‌لری قسر، اسلامیت داڑه‌سی ده
سکیمکلر، عالیلر، حیاتاش، توقیاتاش، مسماتناش، بوتون حاجناری ده
حاضرلکلری **وروپو اسلامیتی** بویوک رکنیدیم.

درست، اگرده اسلامیتی شو شوکونگی فقه، شوکونگی اخلاق داگره لرینه حبس ایدر ایسلاک، اسلامیتی حیاتمن مدنیتندن آیورومق بلکه لازم اولور. لکن اویله توگلادر. اسلامیت حیات دینیدر، حیات قانونیدر، حیات حقوقیدر. ادبی، اجتماعی، سیاسی مسئله لرلرث هر بیرینی حل ایتمک حقنده اسلامیتی عدالتلی اساسلری حاضردر.

اسلامیتی عدالتلی حکمتلی اساسلونندن یولیله استفاده ایده بیلور ایسلاک، ملی احتیاجلرمزگ اکثری تمام تأمین قیلنور، شریعتمز مدنیت قانونلریناڭ حقوققاریناڭ هن بوندن اوستون قانون اولور.

قران ڪریم ربا آیت کریمه لریله صدقه آیت کریمه لرینی جمع ایتمش، بن ده قران کریمک حکمتلی ادبیله تأدیب ایتوب، «ربا مسئله لرندن زکات، مسئله لرینه» کوچایم.

زکات بش رکناڭ بورىدر. عمومی اجتماعی ملی احتیاجلرمز جهتیله اڭ مەھم و كىنىدر. دولتاش شوکونگی ياشكى زاقۇنلاری جهتیله زکات، مسئلەلری بىنه بويوك اهمىت كىسب ايدى.

بوڭا كوره، بن اقتدارم دائىرەسىنده زکات مسئله لرینی بوتون اصولىله بىان ایدەپچىك اولدم.

ربا حقنده صوڭ سنه لر ایچنده هر يerde سوز سوپىلەندى، مقالەلر يازالدى. لکن عمومى بر قرار ھمان معلوم اولمادى، تعیین قىلمادى. اسلامیتىڭ قدسیتى قران ڪریمک حومتى قىيىزىدە وار ایسى، شریعت اسلامىه قانونلرینى تمام براقاماش ایسلاک، عمومى قطعى بر قرار تعیین ایتوب، اعلان ایچىك البتى بىزه فرضىدە.

يالىڭىز مقالەلر، يالىڭىز كتابلر بىرگەسىلە عمومى مقبول قرار ھېچ بىر وقت حاصل أولماز.

۱۹۰۵ سىنە آپريل ایچنده اوفادە علماء مجلسى «قولولتاي» دعوت قىلئەش ايدى. قولولتاي مذاكرەسىنە حاضرلەنەش لائىحلور آراسىنە استاذ رضا افندى خضرتلىرىنىڭ لائىجىسىدە، مختارم یوسف افندى آقچورا جنابلریناڭ لائىجىسىدە وار ايدى قولولتايىڭ بوتون مذاكرەلرینە شو ايڭى لائىجە اساس اولمىش ايدى.

لائحة سینیاڭ مۇقىمەسىنەه استاذ رضا افندى خضرتلىرى دىمىش: «اگر دە روھانى ادارە لرمەز دائىر زاقۇن مادەلرینە رەفۇرمە وېرلۈر اىسىدە، فەن كەتابلۇينىدە اصلاح وېرمەك البتىد ضۇرۇر اولۇر. يوقىسىدە، نظام جەتى اصلاح قىلىنۇب دە شەريعەت جەتى اصلاح قىلىنماز اىسىدە، صايىلانىمە فاضىلاردىن دە فائىدە چىقىماز.»

محترم یوسف افندىنىڭ ۴۶ مادەلک لائحة سىنەه غایيت اھمىيەلى شو مادەلر وار ايدى:

(۳۳) علما شوراسى ھەر سەنە لااقل بىر دەفعە دعوت قىلىنۇر. مجلس اھىپالرى، مجلسىن مطلوب خەلمەتە كورە، مەحکەمە روھانىيە قرارىلە تعىيىن قىلىنۇر، اھىپالرىنىڭ عددى مەحکەمە روھانىيە اھىپالرىنىڭ دورت مەلتىدىن (يەعنى ۲۸ دن) آز اولماز.

(۳۴) علما شوراسىنىڭ وظيفەسى: زمان، مەكان، حىيات اظهار ايدەچىڭ شرعى اجتماعى مسئۇلەلرلىرى اساس جەتىيەلە حل اىتىمك اولا چىدىر.»

(۳۵) علما شوراسىنىڭ بۇتون قرارلارى ھەمم مىسلمانلارو نىزەم اعلان قىلىنۇب، شو خصوص دە طوبىلانىچق افكار عمومىيە نظر اعتبارە آلنۇر. بۇر سەنە فاصلە ايلە اوچ شورادە تىكىر تأكىيد قىلىنۇب قبول قىلىنۇر اىسىدە، مەحکەمە روھانىيە دىستور العمل اولۇر.»

(۳۶) مەحکەمە روھانىيە قرارلارى دوامت چە حکومەت چە قطعىيًّا مقبۇل طوتولۇر.»

اجتماعىي دىنىي حاللرلەك ھە بىزىدە شو مادەلرلەك حكىمىلە عمل اىتىدە بىلەسىدەك، گۈزىل اولۇر ايدى، حل قىلىنەچق غایيت مەھم مىسلمانلار اسلامىيەت دىنیاسىنە آز توگىل، كوبىدىر. مسئۇلە نە قدر مىشكىل اولسەدە، علم نورىلە حل اىتىمك البتە مەمكىنلىرى. لەن دىستور اىتىدەرەك قبول اىتىدەرەك اجماع ھارى بولۇنمادقىچە مەمكىن نوگىلىرى.

ربا معاملەلرلىرى، اسلام بانقلارى، زکات وظيفەلرلىرى، عائىلە حاللرلىرى حىننىڭ قطعىي عمومىي قرارلار - اجىماع قوتىلە اهل علم شوراسىلە تعىيىن قىلىنە طورىسىدە، ملىي ايدەللەرلەك ھە بىرى البتە تمام تامىن قىلىنۇر ايدى.

مەلەپىت دىنیاسىنىڭ شو سىكىنگى دەھشىتلى مەحاربىسى، ياقىن دە بىقىد تەۋەدە گۈرۈپ پىشى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسىر ۋە قولىيازىلار ئامېرى

قىيىنەچق مەحابىلە شەرطلىرى اساسلىرى... اسلام دىنياسىنىڭ املىتىيە عقىيەلەلىرىنىڭ
تمام مخالف حاللىرى مىسئىلەلرى كۈزىز قاشنە قۇيىسى ھەم قۇياچق.
قران كىرىيەڭ ھەر بور سوزىيە ھەر بور آيت كىرىيەمىسىدە ايمانمىز فرمائىلە
مىسئىلەلرڭ ھەر بىرىيەنى حل ايتىمك، مقصۇلەڭ تىبىيرلەرىنى حاضرلەمك بۇز شەر
كۈن البتە لازىمىز.

ايش كورىكىن عاجز ايسىك، قران كىرىيەلەلىرىنى اعتبار
كۈزىلە تلاوت ايتىمك ھەم متىلەڭ ھەر بىرىيە مەمکن اولسە كىركى.
اللهڭ قېلىسە روضە سعادت دە يۈنلەلوب، نېھى مەختىم علیه الصلاة
وسلام خضۇتلەرىنىڭ «يىارب ان قومى اتخلىوا هذا القرآن مەھجوراً»
نىساسى، مسلمانلارڭ شۇ كۈنگى حاللىرىنىڭ شەكايىتى... خىستە قىلىرەمەز شەغا
ۋىرسە، جان وىرسە ايدى!
«ربنا ظلمنا انفسنا، وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكون من الخاسرين»
«ربنا وأتنا ما وعانتنا على رسالتك!»

من ز نصوه كىر شام، او بى خېر
تىيزگوشان زين سەر هستىلە كۈر

يوقارى دە بىر قاچ دفعە يازدم: شىرىپەتاش قىسىتىنە حرمتىنە كۈرە،
اقتصادى مىسئىلەلرڭ بويوك اهمىتلىرىنە كورە، شو كىتابمى نشر ايتىش؛
فەمارت سوقىلە توگل، رغبىت شوقىلە توگل، رغبىت شوقىلە توگل،
چېقىدم، اجىام حضورىنە جىسارتلە سوپىلەم، حل طرىقلەرىنىڭ بىرىنى عرض
ايتىمك صورتىلە ايدى. سوزم، سۆزم، فىكرم خطا اولا بىلۈر، لكن نىتىم تمام
خالىدر، قىلىم غرضىن تمام مەصومىم.

موضوعنىڭ بويوكلەرنىڭ اهمىتىندە كورە، شو كىتابمى رغبىتىدە اهتمامىدە
مەطالىىدە ايدىوچىلەر بولۇنۇر ايسە، مەختىم افنانلىلۇدىن رجا ايدىرم، تىبىيرلەرىنى
ملاحظەلەرىنى انتقادلەرىنى يَا مكتوب دە يَا مطبوعات دە بلەكە بىيان ايدىلەر.
مەطلوب مىسئىلە بلەك، حل قىلىلۇر؛ انسانىيەڭ مەعنەتىنىڭ بۇتون حاجىتلەرىنە
اسلامىتىڭ وفاسى دە بلەك، ئازىز اولۇر؛ فەقە اسلامىن عاجزلىك ذلتى دە
تىمام زىائل اولوب، مەجىزىلەك شۇفى ثابت اولۇر.

«کتب، الله لاغلبن انا ورساى.»

این قدر گفتیم، باقی فکر کن.
فکر اگر جامد بود، رو، ذکر کن.

يئېھەلەر مىز.

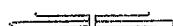
مدتى ملتى استقلال شرفلىرىنه رىاست سرپرلرىنه عزت، جنگلىرىنه
أيرشمك آرزو سىلە، مىلييون مىليون جانلىرىنى مىليارد مىليارد ماللىرىنى
قربان ايتۇرى، صبر صراطلىرى اوزىزىه جهنم اىچلىرىنه دە كىلاب، مقصىد
 يولىدە هە بى آغىلخى تحمل ايدىلرلە.

لەپىش بىدعاً ان كان هذا سناها
وعلىيها تلاحمت امىستان
بىزىت وپسە بسوجە صىبيح
غىر ان الباء بالوين دانى
(الياده هوپروس - نشید ۳)

لكن اعتبار كوزيلە نظر ايدىر ايسىك، شو كونىگى حادىلەرك ھىچ
برىنە انسانىڭ اختيارى، تىبايرى، سىاستى يوق. حادىلەرك ھە بىزى
اوفاقلىرى دە بويوكلىرى دە مستور بىر قىرتاڭ ارادە فاھرەسىلە حادىت اولوب،
عنایىت الاهىيە حكمىلە حاضرلەمش مقصىد جەتنە بوتۇن انسانىتى سۈررە.

شو كونىگى دەشتلى حركەلەرك ھە بىنە باشقەلەرك مقصىدلەرىنىن آلت
اولمۇق اوزىزە بىز دە البتە اشقاڭ ايتىلەك، ملتىلەرك ھە بىزى غىنەمتلىرىنى
اوزلۇرىنە تقسيم ايدىلرلۇ، بىز مەھىمە مەسىكىن ئائىلەلر، يەتىم بالالر قالۇرە
قىناعت ايدەيىك، اللهڭ قىسمى شوپىلەدر دىيەيىك. مەسىكىن قالماش
عائىلەلەرمىزە ياردىم ايتۇب، بوتۇن مالەمىزى بوتۇن اجتهادمىزى يەتىم بالالر مەرك
تىرىپەلەرىنە صرف ايدەيىك. غىنېملىلەرك ئاش بويوگى عاقدىت بىز مەھىمە
قالماش اولۇر.

يەتىم بالا ئىندە دولت اسلامىيە تأسىيس قىلىنىدى. يەتىم بالالر تۈرىپەسىنە
اسلامىڭ نجاتى سعادتى عزتى تأمین قىلىنور.
إيمان نورى شو خصوص دە كۈزمى آچسە، يارار ايدى.

مطابق خطأ لاري.

صواب	خطأ	يول	صحيفه
كثيري	كيري	٨	٣٨
عمللريلنه	عمله لريلنه	٣٦	٣٤

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازىملىار ئامېرى